



**AHMET SÜHEYL ÜNVER'İN HALK BİLİMİ
ARAŞTIRMALARI TARİHİNDEKİ YERİ**

Buşra UÇAR

**Yüksek Lisans Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Türk Halk Bilimi (Folklor) Bilim Dalı
Prof. Dr. Ahmet Özgür GÜVENÇ
2024**

Her Hakkı Saklıdır.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK HALK BİLİMİ (FOLKLOR) BİLİM DALI

Buşra UÇAR

ORCID ID: 0000-0002-4073-2391

AHMET SÜHEYL ÜNVER'İN HALK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI
TARİHİNDEKİ YERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Ahmet Özgür GÜVENÇ

ERZURUM – 2024



TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Turkish Research

TEZ BEYAN BİLDİRİMİ

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esasları'nın ilgili maddelerine göre hazırlanmış olduğum "AHMET SÜHEYL ÜNVER'İN HALK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI TARİHİNDEKİ YERİ" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

☐ Tezimin Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin düzenlenmesini ve erişime açılmasını düzenleyen 5. maddesinin 1. fıkrasına göre [Ulusal Tez Merkezi, enstitü ve fakülteler tarafından Tez Otomasyon Sistemine yüklenen tezlerin bibliyografik bilgilerini kontrol eder, kataloglama kurallarına göre düzenler, konu başlıklarını belirler ve tam metin olarak internet üzerinden erişime açar.] basılı ve elektronik kopyalarına erişim izni verdiğimi onaylarım.

İSTİSNAİ DURUMLAR*

☐ **Patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle (2 Yıl)**

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 1. fıkrasına göre teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle teze erişim, Enstitümüz Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ **Yeni Teknik, Materyal ve Metotların Varlığı (6 ay)**

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 2. fıkrasına göre tezde yeni teknik, materyal ve metotlar kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içerdiği için tez danışmanının önerisi ve ana bilim dalının uygun görüşü üzerine Enstitümüz Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

☐ **Ulusal Çıkar ve Güvenlik Durumu (Gizlilik Dereceli Çalışmalar)**

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin gizlilik dereceli tezler bahsini düzenleyen 7. maddesinin 1. fıkrasına göre bu teze erişim, ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendirdiği için Enstitümüzün uygun görüşü üzerine Üniversitemiz Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile Üniversitemiz Yönetim Kurulu aksi karar verinceye kadar engellenmiştir.

18.09.2024

Buşra UÇAR

Aslı Islak İmzalıdır

* İstisnai durumlar danışmanın yazılı başvurusu ve Enstitü / Üniversite Yönetim Kurulunun onayı ile kabul edilir.





TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Ahmet Özgür GÜVENÇ danışmanlığında Buşra UÇAR tarafından hazırlanan “Ahmet Süheyl Ünver’in Halk Bilimi Araştırmaları Tarihindeki Yeri” başlıklı bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Halk Edebiyatı (Folklor) Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 18.09.2024

		Kabul./ Ret – İmza
Jüri Başkanı	Prof. Dr. Ahmet Özgür GÜVENÇ <i>Atatürk Üniversitesi</i>	Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Nihangül DAŞTAN <i>Atatürk Üniversitesi</i>	Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Muhammet Emin ALTINIŞIK <i>Erzurum Teknik Üniversitesi</i>	Aslı Islak İmzalıdır

Bu tezin *Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği*’nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM
Enstitü Müdürü

Aslı Islak İmzalıdır



İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
ÖN SÖZ.....	VII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AHMET SÜHEYL ÜNVER'İN HAYATI, KİŞİLİĞİ VE ÇEŞİTLİ YÖNLERİ

1.1. AİLESİ, DOĞUMU VE ÇOCUKLUK YILLARI	4
1.2. EĞİTİM HAYATI VE İLMİ DÜŞÜNCELERİNİN TEŞEKKÜLÜ	10
1.3. AKADEMİK YÖNÜ, TIP VE KÜLTÜR TARİHÇİLİĞİ	14
1.4. YURT İÇİ VE YURT DIŞI SEYAHATLERİ	19
1.5. EMEKLİLİĞİ VE VEFATI.....	22
1.6. A. SÜHEYL ÜNVER BİBLİYOGRAFYALARI.....	23

İKİNCİ BÖLÜM

HALK BİLİMİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI VE GÖRÜŞLERİ

2.1. ÇALIŞMALARI.....	25
2.1.1. Kitapları.....	25
2.1.2. Makaleleri.....	27
2.2. GÖRÜŞLERİ.....	41
2.2.1. Beslenme – Mutfak - Kiler	43
2.2.1.1. Yemek Çeşitleri	43
2.2.2. Giyim-Kuşam-Süs	44
2.2.2.1. Giyim – Kuşam.....	44
2.2.3. Halk Bilgisi	45
2.2.3.1. Halk Hekimliği	45
2.2.4. Halk İnançları: Töreler, Âdetler, Gelenekler, Görenekler.....	48
2.2.5. Geçiş Dönemleri.....	51
2.2.5.1. Doğum	51
2.2.5.2. Ölüm	52

2.2.6. Bayramlar – Karşılamlar – Uğurlamalar	53
2.2.7. Dinsel – Büyüsel İçerikli İnançlar, İşlemler.....	53
2.2.7.1. Ziyaretler, Yatırlar, Türbeler, Mezarlar	53
2.2.8. Halk Edebiyatı.....	54
2.2.9. Halk Tiyatrosu.....	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HALK BİLİMİ İLE İLGİLİ ESERLERİNİN İNCELEMESİ

3.1. KİTAPLARI	56
3.1.1. Tarihte Ebeler ve Doğum Tarihimiz	56
3.1.2. Türk Göz Hekimliği Tarihine Aid Notlar	59
3.1.3. İstanbul Risaleleri II	60
3.1.4. Lokman Hekim.....	62
3.1.5. Atasözleri	66
3.1.6. Kırkambar.....	69
3.1.7. Bir Ramazan Binbir İstanbul.....	80
3.1.8. Geçmiş Yüzyıllarda Kıyafet Resimlerimiz	84
3.1.9. Yahya Kemal’in Dünyası	85
3.1.10. Fatih Devri Yemekleri	85
3.1.11. Fatih Aşhanesi Tevzinamesi.....	86
3.1.12. İstanbul Fethinden Sonra İlim ve Sanat.....	86
3.1.13. Selçuk Tababeti	87
3.2. MAKALELERİ.....	88
3.2.1. “Türkiyede (Scille) Adasoğanı İlacı Tarihi Hakkında”.....	88
3.2.2. “İstanbul’un Bazı Acı ve Tatlı Sularının Halkça Maruf Şifa Hassaları Hakkında”.....	90
3.2.3. “Çocuk Doğmadan Evvel Cinsiyetinin Tayini”.	90
3.2.4. “Kaplıcalar Hakkında Genel Bilgiler”.	94
3.2.5. “Onuncu Arşulusal Tıp Tarihi Kongresinde Neler Konuşuldu?”	94
3.2.6. “Amasya ve Civarında Lokman Hekim Efsanesi ve Bazı İtikatlar”	94
3.2.7. “Türkiye’de Tıbbi Folklor Üzerine Rapor”	96
3.2.8. “İnsanlara Tenkiye ile Tedaviyi Öğreten Hayvan: Leylek”	108

3.2.9. “Balkan Memleketlerimizin Tıbbi Folkloru”	109
3.2.10. “Türkiye’de Cilt Hastalıklarına Müteallik Halk Bilgi ve Tedavileri”	109
3.2.11. “İstanbul Halkının Ölüm Karşısındaki Duyguları”	111
3.2.12. “Türk Tıp Tarihinde Veba Hastalığına Karşı Kına Tatbiki”	113
3.2.13. “X. Asırda Orta Asya’da Türk Folklorunu ve Tıp Tarihini Alakadar Edecek Bir Bakış”	115
3.2.14. “Türklerde Mistik Folklorun Esasları”	116
3.2.15. “Türk Mitolojisinde Büyük Bir Mevkii Olan Hippocrate”	120
3.2.16. “Ressam Ali Rıza ve Memleketimizin Folkloru”	121
3.2.17. “Yılan Resmi ve Selçuk Tababeti”	122
3.2.18. “Türkiye’de Tıbbi Folklor”	125
3.2.19. “Telkinle Tedavi”	125
3.2.20. “Türk Mitolojisinde Yaşayan Lokman Hekim ve Hipokrat”	126
3.2.21. “Lokman Hekim”	126
3.2.22. “Bir Şarap Efsanesi”	127
3.2.23. “Rahmetli Ressam Hüsnü Yusuf Bey’in Anadolu’da Folklor Tetkikleri Hakkında ve İshaklı Kasabası Türk Efsanesi-I”	128
3.2.24. “Ressam Hüsnü Yusuf Bey’in Akşehir’de Tarih ve Folklor Tetkikleri-II” ..	129
3.2.25. “Ümid Dede Efsanesi”	130
3.2.26. “Folklor ve Telkin”	130
3.2.27. “Hipokrat Ağacı”	131
3.2.28. “Köksüz Çiçek ve Aşıрма An’ane”	131
3.2.29. “Ayasofya Türk Efsaneleri Hakkında”	132
3.2.30. “Yağmur Taşı Hakkında”	134
3.2.31. “Beddua”	135
3.2.32. “İstanbul Yatırları”	135
3.2.33. “Türk Evi”	135
3.2.34. “Halk Hekimliği Nasıl Bugünkü Tababetin Menşeyini Teşkil Etti? Ve Bundan Çıkaracağımız Ders”	136
3.2.35. “Ayasofya Efsanesi”	139
3.2.36. “Kadınlarda Kısırlık Teşhis ve Tedavi Esasları”	139
3.2.37. “Tarihimizde Kadınlarımızın Örtüsü”	142

3.2.38. “Türkiye’de Eski Ruh Sağlığı Üzerine Bir Deneme”.....	143
3.2.39. “Türklerde ve Anadolu’da İkram”.....	144
3.2.40. “Viyana’da Nasreddin Hoca”	144
3.2.41. “Çocuk Hastalıklarında Folklor – Batıl İnanç – İlkel Tedavi.”.....	145
3.2.42. “XI Asırlık Mistik Folklor Açısından Tarihimizde Ruh Sağlığı Çalışmaları Hakkında”.....	146
3.2.43. “Atasözleri Nedir?”	147
SONUÇ	148
KAYNAKÇA	150
EKLER	155
ÖZGEÇMİŞ	163

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ
AHMET SÜHEYL ÜNVER'İN HALK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI
TARİHİNDEKİ YERİ
Buşra UÇAR

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet Özgür GÜVENÇ

2024, Sayfa: 163+VIII

Jüri: Prof. Dr. Ahmet Özgür GÜVENÇ (Başkan)

Doç. Dr. Nihangül DAŞTAN

Doç. Dr. Muhammet Emin ALTINIŞIK

Ahmet Süheyl Ünver, yaşamı boyunca pek çok farklı konuda araştırma yapmış, gözlemlerini notları arasına alarak kaydetmiş, ilim ve sanat tarihimize yaptığı çalışmalarıyla büyük katkı sağlamış, 20. Yüzyılda yaşayan en değerli ilim adamlarından biri olmuştur. Çok boyutlu çalışmaları ve disiplinler arası kurduğu bağlar ile ön plana çıkan Ünver; yaşadığı dönemde halk bilimi çalışmalarına da yönelmiştir. Ünver, tıbbi folklor başta olmak üzere halk biliminin birçok konusu hakkında araştırmalar yapmış, gözlemlerini eserlere dönüştürmüş ve derleme çalışmalarına katılmıştır.

Ahmet Süheyl Ünver'in halk bilimsel bir yaklaşımla incelendiği bu çalışma üç bölüm halinde düzenlenmiştir. Birinci bölümde Ünver'in hayatı, kişiliği, eğitim hayatı, ilmi düşüncelerinin oluşumu, folklorcu yönü ve bibliyografyaları üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde Ünver'in halk bilimiyle ilgili çalışmaları ve görüşleri üzerinde durularak analiz edilmiş, üçüncü bölümde ise Ünver'in eserleri halk bilimi açısından derin bir inceleme ile sentezlenerek Ünver'in halk bilimci yönü üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: A. Süheyl Ünver, Halk bilimi, Tıbbi Folklor

ABSTRACT**MASTER'S THESIS****AHMET SÜHEYL ÜNVER'S PLACE IN THE HISTORY OF FOLKLORICAL
RESEARCH****Buşra UÇAR****Advisor: Prof. Dr. Ahmet Özgür GÜVENÇ****2024, Pages: 163+VIII****Jury: Prof. Dr. Ahmet Özgür GÜVENÇ (Chairman)****Assoc. Prof. Dr. Nihangül DAŞTAN****Assoc. Prof. Dr. Muhammet Emin ALTINIŞIK**

Ahmet Süheyl Ünver conducted research on many different subjects throughout his life, recorded his observations in his notes, made a great contribution to our history of science and art with his studies, and became one of the most valuable scientists living in the 20th century. Ünver, who stands out with his multi-dimensional works and interdisciplinary connections; He also focused on folklore studies during his time. Ünver conducted research on many subjects of folklore, especially medical folklore, transformed his observations into works and participated in compilation studies.

Ahmet Süheyl Ünver is examined with a folkloric approach, is organized in three parts. In the first part, Ünver's life, personality, educational life, formation of his scientific thoughts, folklorist aspect and bibliographies were emphasized. In the second part, Ünver's works and views on folklore were analyzed with emphasis, and in the third part, Ünver's works were synthesized with a deep examination in terms of folklore and Ünver's folklorist aspect was emphasized.

Keywords: A. Süheyl Ünver, Folklore, Medical Folklore

ÖN SÖZ

Ahmet Süheyl Ünver, ömrünü ilim ve sanata adanmış, boş durmayı kendisine hiçbir zaman yakıştırmamış, hemen her fırsatta kendisini geliştirmeye, vatani ve milleti için faydalı olmaya çalışmış bir ilim ve sanat adamıdır.

Ünver, çocukluk yıllarından itibaren gerek aile büyüklerinden aldığı terbiye ile gerek yaratılışından kaynaklı çalışma arzusu ile zamanın boş geçmesine tahammül edememiş, memleketimize faydalı olabilecek her hususu araştırmayı, incelemeyi kendisine düstur edinmiştir. Ünver'in bu gayretleri onu ilim ve sanatta çok yönlü bir boyuta ulaştırmıştır.

Ünver, asıl mesleği doktorluk olsa da sadece doktorluk yapmakla yetinmemiş, mesleğini icra ederken hat, resim, minyatür gibi güzel sanatlara; tarih, edebiyat, felsefe gibi sosyal bilimlere de ilgi duymuştur. Seksen sekiz yıllık bir ömre sığdırabilecek en fazla ne kadar ilim ve sanatla ilgili husus varsa hepsini heybesine doldurmayı görev edinmiş ve tüm Türk gençliğine de çalışmayı, araştırmayı tavsiye etmiştir.

Ünver'in isminin anlamı, doğduğu gün ile ilgili rivayetler, çocukluğunda yaşadığı hastalıklar ve bu hastalıkların tedavisi, aile büyüklerinin halk kültürüne verdiği değer; Ünver'i halk bilimiyle hayatının ilk evreleriyle tanıştırmış ve onun ilerleyen zamanda bir halk bilimci olmasına zemin hazırlamıştır. Ünver; gözlemleri, araştırmaları, incelemeleri ve derlemeleriyle bu zeminin üstüne halk bilimiyle alakalı çalışmalarını bina ederek dönemin halk bilimcileri arasında yerini almasına vesile olmuştur.

Ünver'in, doktorluk yaptığı yıllar halk bilimi alanında en üretken yılları olmuştur. Ünver, Tıp Tarihi Enstitüsünü kurarak tıbbın ve halkla bağlarının geçmişte nasıl teşekkül ettiğini ortaya çıkarmış, katıldığı tıp kongrelerinde tıbbi folklor ile ilgili ifadelerde bulunarak ülkemizin bir folklor yurdu olduğunu beyan etmiştir. Ayrıca yine doktorluk yıllarında anket çalışmaları yaparak Anadolu'da doktorluk yapan meslektaşlarından ve kendi hastalarından çeşitli halk bilimi unsurları derlemiş, yurt içi ve yurt dışı birçok geziye katılarak halk biliminin muhteviyatında bulunan malumatları toplamış ve en nihayetinde makalelerinde, eserlerinde bunları neşretmiştir.

Ahmet Süheyl Ünver'in Halk Bilimi Araştırmaları Tarihindeki Yeri başlıklı bu tez giriş, üç bölüm, sonuç, kaynakça, ekler ve resimlerden oluşmaktadır.

Giriş kısmında Ahmet Süheyl Ünver'in halk bilimiyle bağlantısının teşekkülü açıklanmaya çalışılmış, onun halk bilimine verdiği değer, tezin amacı ve kapsamı, konunun belirlenme sebebi ve Ünver hakkında yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir.

Birinci bölümde Ahmet Süheyl Ünver'in doğumundan vefatına kadar yaşam hikâyesi detaylı bir şekilde paylaşılmıştır. Bu kısımda ayrıca Ünver'in eğitim hayatı ve ilmi düşüncelerinin oluşumu, akademi yılları, tıp ve kültür tarihçiliği, yurt içi ve yurt dışı gezileri, Süheyl Ünver hakkında yapılmış bibliyografya çalışmaları ve Ünver'in folklorcu yönü dikkatlice incelenerek detaylı bilgiler paylaşılmıştır.

İkinci bölümde Ünver'in halk bilimi ile ilgili çalışmaları hakkında bilgi verilmiş, eserleri sıralanmış ve halk bilimini ilgilendirecek iki yüzden fazla makalesinin bibliyografyası kronolojik bir sıra ile hazırlanmıştır. Bu bölümde Ünver'in halk bilimiyle ilgili görüşleri açıklanırken Sedat Veyis Örnek'in halk bilimi kadrolarının tasnifi temel alınmış ve bu tasnife göre bir üslup benimsenmiştir.

Üçüncü bölümde Örnek'in tasnifi bağlamında Ünver'in kitapları ve makaleleri detaylı bir şekilde incelenmiş, bu kitap ve makaleler halk bilimi dünyasına tanıtılmış ve Ünver'in halk bilimine katkıları paylaşılmıştır.

Sonuç bölümünde Ahmet Süheyl Ünver'i halk bilimci kılan edimler üzerinde durularak Ünver'in halk bilimine doğrudan ve dolaylı katkıları açıklanmış, folklorcu kimliğini tescilleyen sonuçlar paylaşılmış ve Ünver'in ortaya koyduğu tüm bu çalışmaların günümüz Türkiye'sine ve halk bilimine nasıl katkı sağladığı/sağlayacağı aktarılmıştır.

Ekler kısmında ise Ünver'in yaşam serüveninin ve çalışmalarının yer aldığı bazı fotoğraflara yer verilmiştir.

Bu çalışmanın konusunun belirlenmesinden sonuç olarak ortaya çıkışına kadar desteklerini ve yardımlarını benden esirgemeyen hocam Sayın Prof. Dr. Ahmet Özgür GÜVENÇ'e, belgelere ulaşmamda kolaylık sağlayan Atatürk Üniversitesi Prof. Dr. Fuat Sezgin Kütüphanesi çalışanlarına ve çalışmanın her aşamasında desteğiyle yanımda olan eşime teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

20. yüzyılda ilim, sanat ve kültür tarihine büyük katkılarıyla adını zihinlere nakşeden Ahmet Süheyl Ünver, seksen sekiz yıllık yaşamı boyunca birçok farklı alanda çalışmalar yapmasının yanı sıra halk bilimine yönelerek unutulmaya yüz tutmuş kültürel öğeleri derlemiş ve millî kültürün en önemli yapı taşı olan folkloru, eserlerine altın harflerle kazımıştır.

Ünver'in halk bilimine yönelmesinin temelinde ise memleketimizin bir folklor yurdu olduğu düşüncesi hâkimdir. Ünver, tarihimizin her safhasında Türk milletinin kültürel ve folklorik bir yaşam sürdüğünü bildiğinden araştırmalarını bu alana da yöneltirerek bu zengin folklor yurdunu ve kaynağını incelemiş, karanlıkta kalan ve unutulmaya yüz tutan malumatları ise günümüze ulaştırmaya çalışmıştır.

Ahmet Süheyl Ünver'in hayatı ve halk bilimiyle ilgili eserlerinin incelenmesi üzerine yapılan çalışmanın temel amacı ise Cumhuriyet tarihimizde birçok farklı alanda yaptığı araştırmaları ve çalışmalarıyla ülkemizin bir folklor yurdu olduğunu uluslararası bir arenada duyurmaya çalışan, memleketimizin kültürel değerlerini gelecek nesillere ulaştırma yolunda bir köprü vazifesi üstlenen ve Türk milletinin asırlar boyunca bir hazine misali saklayarak günümüze ulaştırdığı pek çok değer kaybolmaması için çaba sarf eden bu ilim ve sanat adamının; halk bilimci yönünün ortaya çıkmasını sağlamak ve kültür tarihimize katkıları sebebiyle hakkını teslim etmektir.

Çalışma kapsamında Ünver'in ailesinden doğumuna, çocukluğundan akademi yıllarına, evliliğinden seyahatlerine ve emekliliğinden vefatına kadar uzanan bir çizgide eğitimi, akademi hayatı, sanat etkinlikleri, folklor çalışmaları ve kültür tarihçiliğini de kapsayan uzun bir dönem incelenmiştir. Bu kapsamda makaleleri, gazete yazıları, tebliğleri ve kitapları halk bilimi açısından değerlendirilerek incelenmiş, bu inceleme neticesinde Ünver'in folklorcu kimliğini ortaya çıkarmaya çalışmak amaçlanmıştır.

Bu amaçla Türkiye'de birçok üniversitenin arşivlerinde kaynak taraması yapılmış, önemli kurum ve kuruluşlarla iletişime geçilerek Ünver'in eserleri talep edilmiştir. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinin tadilatı olması dolayısıyla da birçok esere ulaşılamamıştır. Atatürk Üniversitesi Fuat Sezgin Kütüphanesinin arşivinde ve salonlarında bulunan birçok eseri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığında

elektronik ortamda bulunan Ünver'e ait eserler, İSAM makale veri tabanında bulunan elektronik kayıtlar ve genel ağ üzerinden gazetelerin arşivlerinde bulunan Ünver'in yazıları detaylıca incelenerek çalışmaya dâhil edilmiştir.

Ahmet Süheyl Ünver'in Halk Bilimi Araştırmaları Tarihindeki Yeri başlıklı bu çalışma Ünver'in halk bilimine sunduğu katkıları ortaya koyması, kültür tarihi çalışmalarıyla memleketimiz adına gayretlerinin paylaşılması ve yapılacak olan diğer çalışmalara rehber olması bakımından önem teşkil etmektedir. Bu çalışmada Ünver'in halk bilimci yönünün ortaya çıkması ve bu eşsiz ilim ve sanat adamının adının hiçbir zaman unutulmaması arzulanmıştır.

Ahmet Süheyl Ünver yaşamı boyunca gözlemlerini defterlerine kaydetmiş, önemli bulduğu her konuya dikkatini yöneltmiş ve bu çalışmalarına çeşitli kitap ve makalelerinde yer vermiştir. Doğumunda yaşanan hadiseler, çocukluk yıllarında yaşadığı hastalıklar ve aile büyüklerinden gördükleri Ünver'i halk bilimine yöneltmiş ve nihayetinde kendisini halk biliminin derinliklerinde gezinen bir seyyah haline getirmiştir. Böylece kültürümüzün, millî benliğimizin yapı taşı olan folklor unsurları Ünver tarafından incelenerek kayıt altına alınmış, halkın ortak değeri olan her şey Ünver'in kalemine mürekkep olmuştur. Ünver, halk bilimi unsurlarını keşfedebilmek arzusuyla yurt içinde birçok şehir, yurt dışında birçok ülke gezmiş; kütüphane ve müzelerde araştırmalar yapmış ve kültür mirasımıza sahip çıkmaya çalışmıştır. Bu çalışmalarının gizli kalmasını istememiş aksine her Türk gencine kendisi gibi olmaları çağrısında bulunarak memleketimizde yaşayan ve unutulmamasını istediği tüm bilgilerin korunması gerektiğini vasiyet etmiştir.

Boş durmayı tabiatına uygun görmeyen Ünver; tıp ihtisasının yanı sıra hat, tezhip, minyatür, resim gibi güzel sanatlar alanında pek çok eser vererek bu eserlerini sergiye dönüştürmüş ve dönemin ünlü isimlerinden takdirler, icazetnameler almıştır. Folklorun tarih ve tıp ile bağlarını araştırmış ve memleketimizde tıp tarihinin tescillenmesi amacıyla Türk Tıp Tarihi Enstitüsünü kurmuş, bu enstitü aracılığıyla da folklor çalışmalarına aktif olarak katılmıştır. Tıbbın en eski kaynağının folklorla dayandığını düşünen Ünver, özellikle tıbbi folklor ile alakalı katıldığı tıp kongrelerinde tebliğlerde bulunmuş, yazdığı kitap ve makaleleriyle bilgilerini günümüze ulaştırmaya çalışmıştır.

Ünver hakkında birçok araştırma yapılmış, beş bibliyografya kitabı yayımlanmış ve tezler ortaya konulmuştur. Ünver'in tüm yazılarını muhteva eden bibliyografya kitabı Gülbün Mesara, Prof. Dr. Aykut Kazancıgil ve Prof. Dr. Ahmed Güner Sayar tarafından *A. Süheyl Ünver Bibliyografyası* adıyla neşredilmiştir. Ünver'in hayatı ve eserleriyle ilgili en kapsamlı eser ise Prof. Dr. Ahmed Güner Sayar tarafından yazılan *A. Süheyl Ünver Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri* adlı kitaptır. Bunların dışında Prof. Dr. Ekrem Kadri Unat, Ünver'in hayatı ile alakalı bir eser yazmış, Cevat Yalın ise Ünver'e ait bibliyografya oluşturmuştur.

Yazılan bu eserlerin içinde Ünver'in halk bilimiyle alakalı eserlerinden *A. Süheyl Ünver Bibliyografyası* adlı kitapta bahsedilmiş olsa da Ünver'in halk bilimci yönü üzerinde duran herhangi bir çalışma ortaya konulmamıştır. *Ahmet Süheyl Ünver'in Halk Bilimi Araştırmaları Tarihindeki Yeri* başlıklı bu tez, Ünver'in halk bilimci yönüne dikkat çekmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu bağlamda görüşleri ve çalışmaları, kitapları ve makaleleri derin bir inceleme ile ele alınarak Ünver'in halk bilimci kimliği tanıtılmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AHMET SÜHEYL ÜNVER'İN HAYATI, KİŞİLİĞİ VE ÇEŞİTLİ YÖNLERİ

1.1. AİLESİ, DOĞUMU VE ÇOCUKLUK YILLARI

Ünver'in babası Tırnovalı Mustafa Enver Bey'dir. İlk telgrafçılarımızdan olan Enver Bey (Yalın, 1985: 3) hicri 10 Cemaziyelevvel 1277'de (M. 25 Kasım 1860) Tırnova'da doğmuştur. (Sayar, 2021: 29) Babası Tırnova eşrafından olan aynı zamanda ticaretle uğraştığı ve resim de yaptığı bilinen (Unat, 1986: 10) Daîzade Hacı İlişikoğlu Mehmet Efendi'dir. Mehmet Efendi'nin babası Ahmed Efendi, Ahmed Efendi'nin babası ise Viyana Sefarethanesindeki görevi dışında herhangi bir malumata sahip olmadığımız Ömer Efendi'dir. Mustafa Enver Bey'in annesi Lisâne Hanım'dır. Lisâne Hanım'ı görmüş olan Ünver, babaannesi için “çok güzel ve alımlı bir kadındı” ifadelerini kullanmıştır. Ünver babaannesinin yetmiş yaşlarında İstanbul'da 26 Mart 1909'da vefat ettiğini belirtmiştir. Ünver, dedesi Mehmet Efendi için ise “iltizam eyler ve muhasebecilik yapardı” ifadesine notlarında yer vermiştir. Dedesini temiz doğmuş, temiz yaşamış bir insan olarak nitelendirerek kayda geçmiştir. R. Goode, Mehmet Efendi'nin ressam olduğunu ifade eder. Ayrıca Osman Ergin, Mehmet Efendi için “âlim, sanatkâr ve ressam” ifadelerini kullanır. Cevat Yalın ise Ünver'in dedesinin ara sıra resim yaptığını belirtmiştir. (Yalın, 1985: 1) Öyle ki Mehmet Efendi Tırnova'da evlerinin arkasındaki caminin minaresine çıkarak şehrin resmini yapmış, beğenilen bu resim bir konsolos tarafından satın alınmıştır. Mehmet Efendi'nin ölüm tarihi net değildir. Ünver dedesinin vefatı için “*elim göçten az önce ölmüş olmalıdır*” demiştir (Sayar, 2021: 29-30).

Mustafa Enver ilk eğitimine Tırnova'da Sıbyan Mektebinde başlamıştır. “Amiş'in Mektebi” olarak bilinen bu Sıbyan Mektebi dönemin en ünlü mektebidir. Öyle ki Osman Ergin, Amiş Efendi'den okuyanların çoğunun ileride mühim memuriyetlere geldiklerini; ilimde, din ve tasavvufta önemli isimler olduklarını belirtmiştir (Sayar, 2021: 31).

Mustafa Enver'in ilk hocası olan Amiş Efendi, Ünver'in hayatında da çok mühim bir yer edinmiştir. Özellikle Ünver'in tasavvuf anlayışında etkili olan isimlerin başında gelmiştir.

Sıbyan Mektebinden sonra Mustafa Enver Bey Tırnova Mektebi Rüştîyesine geçmiştir. Daha sonra 1876'da Tırnova Telgraf Mektebine “Şakirt” olarak kabul

edilmiştir. 1294'te de Şumnu Telgraf Merkezi memurluğuna tayin edilmiştir¹. Mustafa Enver Bey güzel sanatlara ve musikiye önem vermiştir. İyi bir neyzendir. Güzel yazı toplamak önem verdiği alanlardan biridir. Tasavvufla da ilgilenmiş, özellikle İstanbul'a göç ettikten sonra bu alanda telif-tercüme eserler ortaya koymuştur (Sayar, 2021: 33-34).

Mustafa Enver Bey ve ailesinin İstanbul'a göçü ise 93 Harbi ile gerçekleşmiştir. 1877-78 Osmanlı Rus Harbi (93 Harbi) Bulgaristan'daki Türkleri göçe zorlamıştır. Mustafa Enver Bey ise harbin hemen öncesinde mesleğine başlamıştır. İlk olarak Edirne geçici görev yeri olmuş daha sonra 93 Harbi'nin başlamasıyla geçici görev yeri Şumnu olmuştur. Lakin Şumnu düşman eline geçince Mustafa Enver Bey Tırnova'ya dönmek zorunda kalır. Onun dönüşüyle Tırnova da işgal edilince Mustafa Enver Bey, kendini bu büyük göçün içinde bulmuştur. Annesi ve kardeşleri ise kendisinden önce göç etmişlerdir² (Sayar, 2021: 36-37).

Mustafa Enver Bey İstanbul'a göç ettikten sonra yarım kalan medrese eğitimi tamamlamış ve Fatih Külliyesi'nin son mezunlarından olmuştur. Arapça ve Farsçayı iyi bile Enver Bey aynı zamanda Lisan Mektebine giderek Fransızca da öğrenmiştir. Medrese eğitimi devam ederken İstanbul Telgraf Muhabere memurluğuna tayini de gerçekleşmiştir. Öyle ki birçok dil bilmesi ve çalışkanlığı onu ikinci II. Abdülhamid döneminde çok önemli bir iletişim kaynağı olan telgraf teşkilatında muhaberat müdürlüğüne yükseltmiştir. Mustafa Enver Bey'in Fatih müderrislerinden olduğu da Aziz Akıncı tarafından Ünver'e yazılan bir mektup tarafından aktarılmıştır (Sayar, 2021: 38-39).

Mesleğindeki çalışkanlığı ve başarılarıyla kendini ispatlamış olan Mustafa Enver Bey aynı zamanda okumayı ve araştırmayı da çok sever, bu sebeple Süheyl'i de çocuk yaşına rağmen yanına alarak İstanbul kütüphanelerini ve sahaflarını dolaşırlarmış. Aynı zamanda Enver Bey pek çok ünlü hattata ait eserlerden örnekler derlemiştir (Sayar, 2021: 41).

¹ Ahmed Güner Sayar, Enver Bey'in Tırnova'daki yaşantısının büyük göçe kadar olan kısmına ait bilgilere Ünver'in notlarından tam olarak ulaşamadığını belirterek Enver'in PTT'deki arşivde yer alan sicil kayıtlarındaki bilgilerin kullanıldığını belirtir. Bu belgeler de Ünver'in "Babacığım Mustafa Enver Bey" dosyasında yer almaktadır (Sayar, 2021: 33).

² Mustafa Enver Bey'in İstanbul'a ne zaman gittiğine dair herhangi bir kayıt tespit edilememiştir.

Çocuk yaşıta bu muhteviyata aşına olan Ünver de ileride titiz bir araştırmacı ve arşivci olarak karşımıza çıkacaktır.

29 Mart 1909 yılında Mustafa Enver Bey İstanbul, Cağaloğlu'nda vefat etmiş, 30 Mart 1909'da Eyüp Sultan Mezarlığı'na defnedilmiştir (Sayar, 2021: 44).

Ahmet Süheyl Ünver'in de bitmek bilmeyen çalışma arzusunun, kütüphanecilik, arşivcilik, not alma ve kaydetme alışkanlıklarının, tasavvufi yönünün, milliyetçiliğinin ve yardımseverliğinin temelleri babasına dayanmaktadır.

Bu hususta Ünver bir öğrencisine “*Babamı tanır mısınız?*” sorusuna aldığı “*Hayır*” yanıtı üzerine “*İşte beni görüyorsun ya, ben onun kopyasıyım. Onu görmene gerek yok. Zaten o, bende yaşıyor.*” cevabını verir (Sayar, 2021: 46).

Süheyl Ünver'in annesi ise Hattat Mehmet Şevki Efendi'nin kızı Safiye Rukiye Hanım'dır (Yalın, 1985: 3). Şevki Efendi aslen Kastamoludur. Babası Ahmed Ağa'dır. Ahmed Ağa'nın babası Osman Ağa ise Sivaslı Seyid Şemseddin-ül Buharî torunlarından. Ünver ise dedesi Mehmet Şevki Efendi'nin Şemseddin Sivasî³'nin soyundan geldiğini notları arasına kaydetmiştir. Şevki Efendi'nin dedesi Osman Ağa, Osmanlı padişahlarından III. Selim'in başmâbeynciliğini yapmış, II. Mahmud'un da hizmetinde bulunmuştur (Sayar, 2021: 47).

Ünver'in dedesi Şevki Efendi 1829'da (H. 1245) Kastamonu civarında Seydiler köyünde dünyaya gelmiştir. Şevki Efendi ve ailesi dayısı Hattat Mehmed Hulusi Efendi tarafından İstanbul'a getirilmişlerdir. Ve dayısından hüsn-i hat öğrenmiştir. On dört yaşına gelince dayısından icazet almıştır (Sayar, 2021: 47).

Şevki Efendi dönemin meşhur hattatlarından biri olmuştur. Yüzlerce *Kur'an-ı Kerim* yazmıştır. Pek çok levhası bugün bile camilerimizde yer almaktadır. Haseki'deki evinde pek çok öğrenci yetiştirmiş olan Şevki Efendi aynı zamanda şehzadelere ve devlet adamlarının çocuklarına da hat dersleri vermiştir. Harbiye Nezaretine bağlı Menşe-i Küttab Askerî Mektebinde vefatına kadar yazı hocalığı yapmıştır (Sayar, 2021: 49). Râtibe Hanım ile olan evliliğinden üç kız, bir erkek çocuğu olan Şevki Efendi Haseki'deki evinde 7 Mayıs 1887'de (H. 1304) vefat etmiştir (Sayar, 2021: 50).

³ 17. Yüzyılın büyük mutasavvıflarından Şemseddin Sivasî

Ünver'in babası ve dedelerinde var olan tüm bu özellikler, onun kişiliğinde fazlasıyla görülebilmektedir. Dönemin değerli ilim ve kültür adamlarının da etkileri ile Ünver; sanat, ilim ve kültür adamı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ünver'in annesi Safiye Rukiye Hanım⁴ 1876'da babası Şevki Efendi'nin Haseki'de Bostanhamamı civarındaki 32 numaralı evde doğmuştur. İlk eğitimine Evliya (Arap Hoca) Mektebi İptidaisinde başlamıştır. İlk eğitiminden sonra Safiye Hanım dönemin gereği olarak başka mektebe gitmemiştir (Sayar, 2021: 55).

Başladığı işi en iyi şekilde sonuca ulaştırmayı kendisine prensip edinmiş olan Ünver'in bu yönü muhakkak ki annesinden gelmektedir. Gerçekten genç yaşta eşini kaybedip üç çocuğuyla hayata tutunmak zorunda kalmış olan bu örnek Türk kadını, her zorluğun üstesinden gelerek evlatlarını yetiştirmiş; özellikle de Ünver'in en büyük destekçisi olmuştur.

Ünver'in halk bilimi alanındaki değerli katkılarını ele alınan bu çalışmada onun folklorik unsurlarla ilk tanışmasının annesi Safiye Hanım vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Öyle ki Ünver'e göre annesi *“Kendisine göre mistiği dâhil bir folklor âlimi idi. Halk takvimini iyi bilirdi ve bunlarla oyalanırdı.”* (Sayar, 2021: 56). Safiye Hanım'ın cümlelerinde ayet, hadis, güzel sözler ve atasözleri muhakkak olurmuş. Dilinden düşürmediği deyişleri ve havanın nasıl olacağına dair baktığı bir cetveli olduğu aktarılmaktadır. Safiye Hanım'ın bazı halk deyişleri şöyledir:

“Akıllı adam neylesün mal;

Akıllı ademe neyler mal”

“Üç gün yatak, dördüncü gün toprak” (Sayar, 2021: 57).

18 Mart 1951'de vefat eden Safiye Hanım'ın kabri Merkezefendi'dedir (Sayar, 2021: 56-57).

Mustafa Enver Bey ve Safiye Rukiye Hanım'ın evlilikleri ise Hattat Şevki Efendi'nin vefatından sonra gerçekleşmiştir. Şevki Efendilerin aile dostu olan Mehmed Vehbi Dede⁵ bu izdivaca vesile olur ve çift 1892 yılında evlenir. Evlendikten sonra Ünver'in de çocukluğunun geçeceği Şevki Efendi'nin konağına taşınmışlardır. 1893'te

⁴ bk. Ek 3. Annesi Safiye Rukiye Hanım

⁵ Selanik Mevlevihanesi'nden Mehmed Vehbi Dede, Şevki Efendi'nin aile dostudur (Sayar, 2021: 59).

ilk çocukları Ömer Şevki dünyaya gelir (Sayar, 2021: 60-61). Süheyl Ünver ise bu mesut ailenin ikinci evladı olarak 17 Şubat 1898'de (H. 1315) dedesi Şevki Efendi'nin konağında⁶ doğmuştur⁷. “*Ben mübarek bir gecede, ramazanda, Kadir topları atılırken doğmuşum.*” diyen Ünver, 1898 yılı Ramazan ayının 27. Gecesi olan Kadir Gecesi'nde dönemin âdeti üzere toplar atılırken kolaylıkla dünyaya gelmiştir. Öyle ki kendisine bu sebeple kolay manasına gelen Sehil⁸ ismi verilmiştir. İsmi hikâyesini ise Ünver notları arasında şöyle anlatmaktadır:

“...O zaman şöyle bir teamül varmış. Kadir günü veya gecesi doğana Kadri ismini verirlermiş. Annem bu ismi sevmemiş. Babam o zaman Şeriflerden bir Sehil Paşa varmış. Onunla pek iyi söyleşir, konuşurlarmış. Esasen çocuklarına nadide isimler vermesini severdi. Göbek adım Ahmed, ismim de Sehil.” (Sayar, 2021: 64).

Ünver, vaktinden önce ve kolaylıkla doğmuş olmasını da hayatında bir sembol olarak görmüştür. Her işinde olan tez canlılığı ve kimseyi incitmeyişini doğuşundan gelip yaratılışına yansıyan bir özellik olarak kabul etmiştir (Sayar, 2021: 63).

Ünver'in bir folklor âlimi olarak nitelendirdiği annesi Safiye Hanım ise evliliğinde olduğu gibi Süheyl'in doğumunda da vakit kaybetmez dönemin mühim adetlerinden biri olan lohusa hamamını yapar. Böylece dünyaya henüz gözlerini açmış olan minik Süheyl'in içinde bulunduğu ilk halk inanışını ileriki yıllarda annesinin vasıtasıyla pek çok folklorik unsur takip edecektir (Sayar, 2021: 64).

Ünver'in çocukluğu maalesef ki hastalıklarla geçmiştir. İlk rahatsızlığı dört yaşına kadar yürüyememesine sebep olan bir kemik hastalığıdır. Yürüyemediği gibi bakıcı kızın kucağından düşerek kolu da kırılınca hareket özgürlüğü oldukça azalmıştır. Ayrıca gözlerinde şaşılığa meyil görülmüştür. On iki yaşlarına kadar (Unat, 1986: 31) devam edecek olan kekemeliği Ünver'i ilk yıllarında oldukça zorlamıştır. Fakat ömrü boyunca boş durmaktan imtina etmiş bir kişilik olan Ünver; çocukluğunda da durmamış, bu dönemi kâğıt keserek geçirmiştir (Sayar, 2021: 64).

⁶ bk. Ek 2. Ünver'in 1898'de doğduğu Haseki'deki Konak.

⁷ Ünver'in nüfus teskiyesinin Sarıyer'den alındığını belirten Sayar, nüfus kütük kaydını şöyle aktarıyor: “*Sarıyer, Atabey Sokağı, No: 2. 112/24.* (Sayar, 2021: 63).

⁸ Ünver, Rüştîye Mektebine giderken Sehil olan isminin Fransızca karşılığını beğenmediği için “Süheyl” olarak değiştirir. Süheyl ise güney yarım kürede bulunan parlak bir yıldız manasına gelmektedir (Unat, 1886: 11).

Ünver'in ailesi 1900 yılında Şevki Efendi'nin Haseki'deki konağından Fatih'te bulunan başka bir eve taşınmışlardır. Bu yıl içinde Ünver'in Fatma Sâre isimli bir kız kardeşi olmuştur. 1903 yılında ise aile buradan Ünver'in çocukluğunun geçeceği Sarıyer Köprü Sokağı'nda üç katlı ahşap bir eve taşınmışlardır. Ne yazık ki yine bu yıl içinde menenjit sebebiyle Ünver'in ağabeyi Ömer Şevki vefat eder. Aileyi yasa boğan bu elim vefattan bir sene sonra 1904'te de Ünver'in ikinci kız kardeşi Hatice Mesat dünyaya gelmiştir (Sayar, 2021: 65).

Ünver'e ilk eğitimini babası ve annesi vermiştir. Medrese mezunu olan Enver Bey, derecede de Arapça, Farsça ve Fransızca bildiği için evladına öncülük etmiştir (Şehsuvaroğlu, 1961: 11). Düzenli olarak belagat, hat, hesap ve din dersleri vermiştir. Aynı zamanda Enver Bey, oğlunu Sarıyer Camisi'nde *Kur'an-ı Kerim* ezberine çalıştırmıştır (Sayar, 2021: 61). Ancak Sarıyer'de Sehil'in gidebileceği bir okul olmadığı için Enver Bey, İstanbul'un merkezi semtlerinden birine taşınmak ister. II. Meşruriyet'in ilanından sonra Enver Bey'in tayini Cağaloğlu'na verilince küçük Sehil, Menba-ül İrfan⁹ adlı özel bir rüştiye okulunun üçüncü sınıfına başlatılır. Ünver'in okula başlamasından bir sene sonra babası Mustafa Enver Bey kalp krizi sebebiyle vefat etmiş ve 30 Mart 1909'da Eyüp Sultan Mezarlığı'na defnedilmiştir (Sayar, 2021: 67-71).

Enver Bey'in vefatının ardından aile Haseki'ye döner. Ailesini her şeyin üzerinde tutmuş olan Enver Bey, sağlığında öngörülü davranmış olarak Haseki'de Şevki Efendi'nin konağının yanında kendileri için küçük bir ev yaptırmıştır. Vefatından sonra eşi ve çocukları Haseki, Bostanhamamı'nda bulunan otuz altı numaralı bu eve yerleşirler (Sayar, 2021: 73).

On bir yaşında babasını kaybetmiş bir çocuk olan Ünver, elbette ki bu acıyı fazlasıyla yaşamıştır. Babasının yokluğunu her daim hissetmiş ve bu baba sevgisini aile dostlarında, değerli hocalarında bulmuştur. Bu acı Ünver'i ruhsal çöküntüye uğratmamış, aksine durumu ikrar etmiş ve her şeyi kendi olanakları doğrultusunda icra etmesi gerektiği kanaatine ulaşmıştır. Hatta Ünver'in birbirinden farklı alanlarla uğraşması, her zaman bir meşguliyeti olmasının temelinde de bu hadise yatmaktadır. Onun; bilimden sanata, kültürden tarihe pek çok alandaki çalışma azminin ve başarısının altında muhakkak ki

⁹ Süheyl Ünver, bu özel ortaokula giderken Abdülbaki Gölpınarlı ile sıra arkadaşlığı yapmıştır.

kalıtsal bir yatkınlık olduğu kadar küçük yaşta almak zorunda kaldığı sorumlulukların da büyük payı vardır.

1.2. EĞİTİM HAYATI VE İLMİ DÜŞÜNCELERİNİN TEŞEKKÜLÜ

İleride bir ilim ve sanat adamı olarak öne çıkacak olan Ünver'in ilk yönelişleri de babasını kaybettiği çocukluk yıllarında başlar. Tezhip, resim, hat, mahya, tasavvuf, folklor vb. gibi alanlara karşı ilk dikkati hatta not alma ve kaydetme alışkanlığı bu dönemde başlamıştır.

Ünver 1911'de Menbaül İrfan ortaokulundan mezun olur. Lise eğitimi için başvurularda bulunur. Ünver'in bulunduğu dönemde İstanbul'da üç tane lise vardır¹⁰. Özel bir rüştiyeden mezun olduğu için bu okullara sınavla girmek mecburiyetinde olan Ünver, Vefa Lisesi'nin imtihanında başarısız olsa da karakteri gereği umutsuzluğu kapılmaksızın Mercan Lisesi'nin sınavına girer ve üç gün sonra kazandığını öğrenir. (Sayar, 2021: 87). Yıllar sonra dahi bu durumu sorgulamaktan kendini alamaz ve *“Hâlâ hal edemediğim mesele budur. Üç gün evvel niye kaybettim, üç gün sonra niye kazandım?”* (Kaplan, 1983:70) diye yakınır. Böylece Ünver, 1912'de Mercan Lisesi'ne başlamış olur.

Babasızlığı her daim içinde hisseden Ünver, lise hocalarını baba gibi görmüş hatta onların resimlerini, sözlerini topladığı bir defter oluşturmuştur (Kaplan, 1983: 70). Ünver bu değerli lise hocaları sayesinde çok iyi bir eğitim almasının yanında farklı ilgi alanlarına da yönelmiş, meşguliyetlerine yenilerini eklemiştir.

1914 – 1915 yılları arasındaki Türk Dili ve Edebiyatı hocası olan Süleyman Şevket Tanlı, Ünver'in Türk atasözlerine ilgi duymasını sağlamıştır. Tanlı, Ünver'in edebiyat dersi ödevlerini her daim titiz bir şekilde kontrol etmiş ve onu yönlendirmiştir. Böylece Ünver bir düzene kavuşmuş ve yazdıklarını toplamayı öğrenmiştir. Ayrıca Tanlı, Ünver'in düzyazıdaki yeteneğini fark etmiş ve nasıl bir yol izlemesi gerektiğini göstererek onun anlaşılması güç olan düzyazı dilini daha sade ve anlaşılır hâle getirmesine yardımcı olmuştur. Tabiiye dersi hocası Seracüddin Bey'in bir sohbetinde Nasrettin Hoca ve fıkralarından bahsetmesi üzerine bu konu Ünver'in ilgisini çekmiş ve

¹⁰ Gelenbevî, Vefa, Mercan Liseleri. (Sayar, 2021: 87)

ilerideki yıllarda bu hususta pek çok kaynak inceleyip eserler ortaya koymuştur. Ünver'in resimdeki yeteneği ise kıymetli resim hocası olan Binbaşı Kemal Bey tarafından hemen fark edilmiştir. Kemal Bey öğrencisini her zaman resim yapmaya teşvik etmiş ve ileride Ünver'in hayatında bir dönüm noktası olacak tanışmaya öncülük etmiştir. Kemal Bey, askerî okuldan hocası olan Üsküdarlı Hoca Ali Rıza Bey'e Ünver'den bahsetmiş ve kendilerinden bu yetenekli öğrencisini hevesini daha da artırmak için resim yapmasını rica etmiştir. Kemal Bey, Ali Rıza Hoca'nın iki karakalem resmini hediye olarak Ünver'e getirince öğrencisine tarifi olmayacak bir sevinç yaşatmıştır. Hoca Ali Rıza Bey ile Ünver'in karşılıklı tanışmaları ise Ünver'in tıbbiyeye devam ettiği aynı zamanda da Medresetü'l-Hattatinde öğrenci olduğu yıllarda gerçekleşecektir. Ünver; bu değerli üstadın öğrencisi olma şerefine erecek aynı zamanda çocukluğundan beri aşına olduğu, merakla araştırdığı folklor dünyasına girecektir (Sayar, 2021: 91-93). Ünver'i folklor çalışmalarına yönelten ilk ve en önemli etken Ressam Ali Rıza Bey ve onun defterleri olmuştur (Unat, 1986: 29).

Ünver'in babasının vefatıyla birlikte rüştiye yıllarındayken başlayan farklı alanlara yönelik ilgisi artarak devam etmiş ve lise yıllarında arkadaşlarının da dikkatini çekmiştir. Bu konuyla ilgili arkadaşlarıyla arasında geçen konuşmayı Sayar şu şekilde aktarmaktadır:

"...Bana arkadaşlarım bir gün dedi ki: 'Sen de birini bizim gibi sev.' Sonra 'Olmazsa olmaz mı?' dedim. 'Olmaz, mecbursun' dediler. Ben de ne yapayım, kimi sevebilirim diye düşündüm, bir türlü muvafık birini bulamadım. Bir akşam Haseki'de oturduğum evin önünden bir meczûb-u ilâhî geçerken 'öyle tek tek başa mı çıkar, her şeyi, hepsini birden sev' dedi. Şimdi her şeyi, her şeyi mevzuyla istisnasız aynı derecede seviyorum. Her mevzu ciddi olduğu nispette bana saadet veriyor. Sevgide hiçbir şeyi ayırt etmiyorum. Her iyi ve güzel şeyin toptan aşığıyım." (Sayar, 2021: 92)

Çocukluğu hastalıklarla geçmiş olan Ünver'in erken yaşta doktorlarla tanışmak zorunda kalması küçük yaşına rağmen onda olumsuz bir etki bırakmamış, tam aksine kendisinde hekimlik mesleğine karşı ilgi uyandırmıştır. Dolayısıyla bu durum Ünver'in hekimlik mesleğini seçmesindeki en önemli sebeptir. Ünver, liseyi bitirmeye birkaç ay kala Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'nin öğrenci alacağı haberini arkadaşlarından duyunca

hemen aday olarak kaydını yaptırır ve lise mezuniyetini takiben 1915 yılı Mart ayında Askerî Tıbbiyenin resmi olarak yatılı öğrencisi olmuştur. Ünver'in Askerî Tıbbiye öğrenciliği¹¹ ancak üç ay sürmüştür. Çünkü okulun yatılı olması sebebiyle ailesini sadece haftada bir gün görebilmektedir. Bu durum ise onu huzursuz etmiştir. Babasının olmaması nedeniyle annesini ve kız kardeşlerini yalnız bırakmak istemeyen Ünver, Askerî Tıbbiyeden kaydını sildirerek 1763 numara ile tıp fakültesine geçmiştir. Ünver'in Mektebi Tıbbiye¹² ilk yıllarında I. Dünya Savaşı da tüm şiddetiyle devam etmektedir. Bu sebeple tüm tıbbiye öğrencileri zorunlu olarak staja gönderilir. Böylece Ünver, tıp fakültesinde ilk stajını da tamamlamış olur. Ayrıca bu yıllarda memleketimizde başlayan Türkçülük akımından etkilenen Ünver'de Türk Ocağına¹³ üye olmuştur (Sayar, 2021: 95-100).

Ünver, tıbbiye yıllarında da tıpkı lise yıllarında olduğu gibi hocalarını baba gibi görmüş, onlardan her zaman etkilenmiş ve çok yönlülüğüne yenilerini eklemiştir. Özellikle ahlak, vatan ve milliyetçilik konularında yapılan konuşmalar Ünver'i derinden etkilemiştir. Bunun yanı sıra yine lise yıllarında olduğu gibi not tutma alışkanlığını devam ettirmiş; atasözlerini, güzel hikmetli sözleri toplayan hocası Ömer Besim Akalın'ı örnek alarak kendisi de güzel sözleri toplamaya devam etmiştir (Sayar, 2021: 104). Ayrıca tıbbiye yıllarında maddi sıkıntılar da çeken Ünver, 1919-1920 yılları arasında son sınıf öğrencisi iken iki özel okulda çalışmak zorunda kalmıştır (Unat, 1986: 11)

Toplumu ilgilendiren her konuda sorumluluk bilinciyle hareket eden Ünver, 5 Mart 1920'de kurulan Hilal-i Ahzar (Yeşilay)'ın da kurucu üyelerinden olmuştur. Ünver, Yeşilay Yüksek Şûra üyeliği görevinde 35 yıl boyunca çalışmıştır (Sayar, 2021: 106).

Ünver'in tıbbiye talebesi olduğu 1915-1920 yıllarını kapsayan bu dönem aynı zamanda onun sanat ve kültür alanlarında da sağlam temeller attığı bir devir olmuştur. Ünver'in İstanbul'a yönelik ilk gezileri de bu dönemde başlamıştır. Ünver; bu gezilerde çeşitli karakalem ve sulu boya resimleri yapmış, mezarlık ziyaretlerinde bulunarak mezar taşlarını incelemiş, devrin önemli şahsiyetlerinin birçoğuyla tanışmış veya onları gözlemleme imkânı bulmuştur. Ayrıca etrafında bulunan yaşlı insanlarla sık sık sohbetler

¹¹ bk. Ek 4. Askerî Tıbbiye Öğrencisi (1915)

¹² bk. Ek 6. Mekteb-i Tıbbiye'de (1919-1920)

¹³ Ünver, Türk Ocağında Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Ziya Gökalp gibi önemli isimlerle bir araya gelmiş, Türkçülük adına onlardan etkilenmiştir (Sayar, 2021: 100).

ederek onlardan Osmanlı tarihi hakkında kayda değer bilgiler toplamaya çalışmıştır (Sayar, 2021: 108-110).

Ünver, 1916 yılında dönemin güzel sanat dallarında üstat kabul edilen pek çok değerli hocanın görev yaptığı hattatlar okulu olarak bilinen Medreset'ül Hattatine (Sayar, 2021: 122) girmiştir. Ünver bu okula kaydını ise şu sözlerle ifade etmiştir:

“...Medrese kayıt numaram 279. Biz boş zamanlarımızda oraya başladık. Mecburi değildi. Ders, haftada iki gündü. O gün her dersin hocası köşe minderindeki yerlerine otururlardı.” (Sayar, 2021: 123)

Ünver; güzel sanatları bu medresede dönemin ünlü hocalarından öğrenmiştir. Tezhibi Yeniköylü Nuri Bey'den, ebruyu ise Hattat Necmeddin Okyay'dan tahsil etmiştir. Sülüs ve nesih yazı dersini ise çocukluğundan itibaren eniştesi Hattat Hacı Hasan Rıza Efendi'den öğrenmiştir (Unat, 1986: 11). Ünver; bu güzide okulda tezhip, ebru, hat gibi sanatları öğrenmesinin yanında minyatür sanatına ilgi duymuş ve kendisini bu dalda da geliştirmiştir. Ayrıca bu sanat ocağında unutulmaya yüz tutmuş Türk sanat dallarını da tanımıştır ve içinde bu sanat dallarını çalışma, yeniden Türk kültürüne kazandırma arzusu uyanmıştır (Sayar, 2021: 124-125). Ünver, bu medreseden 26 Ekim 1923'te tezhip ve ebru sanatlarından birincilikle icazetnamelerini alarak mezun olmuştur (Sayar, 2021: 130).

Ünver, hem tıbbiyeye hem Medreset'ül Hattatine devam ettiği yıllarda daha önce resim hocası Kemal Bey aracılığıyla resimlerini paylaştığı Ressam Ali Rıza Bey ile yüz yüze tanışma fırsatı bularak onun talebesi olmuştur (Sayar, 2021: 93). Ünver; baba telakki ettiği bu hocasından sadece resim öğrenmekle kalmamış, onunla her konuda sohbet ederek üstün ahlakın yollarını ve vatan millet sevgisini doyasıya dinlemiştir. Nitekim Ali Rıza Bey'in kırkambar olarak adlandırdığı çantasında yer alanlar Ünver'in her zaman dikkatini çekmiş ve onu etkilemiştir (Sayar, 2021: 116). Nihayetinde yıllar sonra Ünver, aynı adla bir kitap da yazacaktır. Öğrencisinin karakalem resimlerini oldukça beğenen Hoca Ali Rıza Bey, bu yetenekli gence icazetname vermiştir (Sayar, 2021: 132).

Ünver'in tasavvufa yönelişi de yine bu yıllarda gerçekleşmiştir. Çocuk yaşlarından itibaren kendisinde var olan tasavvufi eğilim özellikle annesi Safiye Hanım'ın otoriter tavrı ve tekke yasağıyla bu istek ve arayışlarını gerçek zamanı gelene dek durdurmuştur (Sayar, 2021: 134). Ünver'in 1920 senesinde Abdülaziz Mecdi Tolun Efendi ile tanışması

tasavvuf yolundaki dönüm noktası olmuştur. Mecdi Efendi ile sürececek yirmi iki yıllık sohbetler Ünver'i huzura kavuşturmuştur (Sayar, 2021: 136-139). Böylece onunla pozitivizm, mistisizm uyumunu yakalamıştır (Sayar, 2021: 144).

Tıbbiye yıllarını en iyi şekilde değerlendiren Ünver, 1920 senesi eylülünde tıp fakültesini bitirerek 1921'de stajını tamamlamıştır. Ünver, 3313 numaralı diplomasını 10 Nisan 1921'de almıştır (Unat, 1986: 11).

1.3. AKADEMİK YÖNÜ, TIP VE KÜLTÜR TARİHÇİLİĞİ

Ünver, uzmanlık alanı olarak Dermatoloji ve Zührevi hastalıkları seçmiştir. Uzmanlık çalışmalarına başlayabilmesi için yapılan sınavda başarılı olan Ünver, 8 Ağustos 1921'de Doktor Hacı Kemal Bey'in yanında Yenibahçe'de Gurebâ-ı Müslimîn Hastanesi Cildiye ve Efrenkiye Kliniğinde asistanlığa tayin olmuştur¹⁴. 15 Mayıs 1923'te de ayrıca Darül Hilâfet-ül Âliye Medreseleri tabipliğine atanmıştır. Haftada bir gün burada hekimlik yapan Ünver'in 1 Nisan 1924'te bu medreselerin lağvedilmesiyle buradaki görevi son bulmuştur (Sayar, 2021: 153-154). 1923'te Gureba Hastanesindeki deri ve frengi hastalıkları üzerine yaptığı uzmanlığını tamamlayan Ünver¹⁵, 1 Haziran 1924'te Haseki Hastanesi Dâhiliye ve İntaniye bölümleri asistanlığına tayin edilmiştir (Unat, 1986: 12).

Ünver'in dâhiliye uzmanı olma arzusu ve bu alanda tıbbiyeden hocası Doktor Âkil Muhtar Özden¹⁶ ile çalışma isteği onun Haseki'ye geçişinin iki başlıca sebebidir. Çalışkanlığı ve terbiyesiyle Âkil Bey'in hemen dikkatini çeken Ünver, hocasına kendisiyle asistanlarından biri gibi çalışmak istediğini söyler ve kabul edilir (Sayar, 2021: 171).

Ünver, 1925 senesinde Haseki'de uzmanlığına devam ederken ayrıca İstanbul Sanayi Mektebine de hekim ve muallim olarak atanmıştır. Burada sağlık bilgisi öğretmenliği yapan Ünver, ders notlarını 1927'de Sinai Hıfzıssıhha adıyla mektebin matbaasında yayımlamıştır (Unat, 1986: 12). Aynı yıl Ünver, Haseki'deki asistanlığını da tamamlamıştır (Sayar, 2021: 176). Ünver'e karşı derin sevgi ve güven duygusu besleyen

¹⁴ Prof. Dr. Ekrem Kadri Unat, Ünver'in burada iki sene çalıştığını fakat uzmanlık belgesini tescil ettirmediğini belirtmektedir (Unat, 1986: 11).

¹⁵ bk. Ek 5. Gureba Hastanesinde Asistan (1922)

¹⁶ bk. Ek. 7. Ord. Prof. Dr. Âkil Muhtar Özden ve Prof. Dr. Sedat Tavat ile Birlikte

Âkil Muhtar Özden Bey, tüm masraflarını kendisi karşılayarak bu kıymetli öğrencisini 1927 senesi ekim ayında iki yıllığına Paris'e Pitié Hastanesi'ne Prof. Dr. Marcel Labbe'nin yanına uzmanlık ihtisası için göndermiştir (Unat, 1986: 12).

Ünver, çalışkanlığı ve başarısıyla kısa sürede Prof. Dr. Labbe'nin takdirini kazanmıştır. Labbe ve eşi de Ünver'e aile sıcaklığıyla yaklaşarak onu evlerinde her ay düzenledikleri toplantılara davet etmişlerdir. Ünver, katıldığı bu toplantılarda pek çok Fransız hekimle tanışma fırsatı bulmuş ve burada yapılan kültür sohbetlerinden oldukça zevk almıştır. Yine bu toplantılarda Türkiye'deki tıbbi tesislerin yabancılar tarafından getirildiği hatta İstanbul Tıp Fakültesinin Ermeniler tarafından kurulduğuna dair konuşmalar Ünver'i şaşırtmış, bu konularla ilgili yeterli cevapları verememesi sebebiyle de fazlasıyla üzülmüştür. Bu durum Ünver'in Türk tıp tarihine yönelmesinin ana sebebi olmuş ve ülkeye döndükten sonra ilk iş olarak tıp tarihiyle ilgili çalışma kararı almıştır (Sayar, 2021: 202-204).

Ünver, Paris'te Pitié Hastanesi'nde uzmanlık yaparken aynı tıbbiye yıllardaki gibi hiçbir vaktini boşa harcamamış, bulduğu her fırsatta Fransa Millî Kütüphanesine giderek Arapça, Farsça ve Türkçe eserleri incelemiş, notlar alarak künyelerini kaydetmiştir. Özellikle Türk tarihi, kültürü ve sanatıyla ilgili ne görmüşse tetkik ederek kayıt altına almıştır. Fransa Millî Kütüphanesindeki çalışmaları sırasında bazı albümlerdeki geçmiş yüzyıllara ait Osmanlı-Türk kıyafet resimlerini toplamıştır. Ünver'in bu çalışması 1958 yılında *Geçmiş Yüzyıllarda Kıyafet Resimlerimiz* adıyla yayımlanmıştır. Ünver, Türk tıp tarihine ilişkin pek çok bilgiyi Paris'in bu ünlü kütüphanesinde bulmuştur. Özellikle Selçuklu dönemine ait su kültürü, kaplıcalar ve efsaneler hususunda fazlaca kıymetli doküman toplamıştır. Daha sonra seyahatnameleri inceleyen Ünver, Türk kültürü için önemli olan tıbbi ve mistik folklor ile ilgili bilgilere ulaşmıştır. Böylece Ünver, ilerleyen yıllarda Selçuklu tababeti ve tıbbi folklor konularında yapacağı çalışmaların temelini oluşturmuştur (Sayar, 2021: 206-207).

Ünver, yaptığı araştırma ve çalışmaların neticesinde uzmanlığını da tamamlamak suretiyle 1929'da iç hastalıkları uzmanı olarak ülkesine dönerek Sanayi Mektebindeki görevine kaldığı yerden devam etmiştir. 1929 senesinin sonunda ise Prof. Dr. Âkil Muhtar Bey, bu gayretli öğrencisini üç aylığına Viyana'ya Dr. Luger'in yanında çalışması için göndermiştir (Unat, 1986: 13). Burada mesleki çalışmalarını devam ettiren Ünver,

Viyana'daki kütüphane ve müzeleri gezmeyi ihmal etmemiş hatta Viyana Şehir Müzesi'nde Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'ya ait olduğu iddia edilen bir kuru kafayı görünce Paşa'nın Edirne'de kabristanının olduğunu ispat edip bu hatayı derhal düzeltirmiştir. Üç aylık bu ziyaret sonucunda Viyana defteri oluşturan Ünver, 1930 yılının mart ayında Türkiye'ye dönmüştür (Sayar, 2021: 216-217).

Ünver, 1930 yılında hocası Âkil Muhtar Bey'in yönlendirmesiyle doçentlik sınavına girmiş ve başarılı olarak İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesi Tedavi Kliniği ve Farmakodinami alanında doçent olmuştur (Sayar, 2021: 219).

Doçentlik yıllarında Ünver, tıp ve kültür tarihimizle ilgili araştırma ve çalışmalarına ağırlık vermiştir. Bu dönemde Türk tarihine yönelerek tababet tarihini ortaya çıkarmayı hedeflemiştir. İlk iş olarak hocalarının izni ile belirli zamanlarda kütüphane ve müzelerde tıp tarihiyle ilgili araştırmalara başlamıştır. Bu amaçla ilk kez 1932 yılında girdiği Başbakanlık Devlet Arşivleri'ne daha sonraki yıllarda da başvurmuştur. Burada Türk tıp ve kültür tarihine ilişkin pek çok kaynağa ulaşan Ünver, ayrıca farklı alanlarla ilgili çeşitli belgeleri de incelemeyi ve kaydetmeyi ihmal etmemiştir. Yine bu zaman diliminde Ünver; Edirne, Bursa, İzmit ve Kütahya gibi şehirlere giderek buralarda da araştırmacı yönüyle hareket etmiş, kültür tarihine dair her ayrıntıyı ortaya çıkarmaya ve kaydetmeye çalışmıştır. Kimi zaman resmederek kimi zaman ise fotoğraf çekerek cami, medrese, çeşme vb. kültürel değerlerin bugüne ulaşmasını sağlamıştır (Sayar, 2021: 222).

1932 yılında Ünver'e Yusuf Akçura¹⁷ ve Dr. Reşit Galib Bey¹⁸ tarafından Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın önemli bir isteği bildirilir. Ünver'in Türk tıp ve kültür tarihi üzerine çalışmalar yaptığından haberdar olan Ulu Önder, kendisinden “Selçuklu Tıp Tarihi” ve “Tarihi Perspektifi İçerisinde Türklerde Süsleme Sanatı” konularında çalışmasını istemiştir. Bu isteği adeta emir telakki eden Ünver, hemen çalışmalarına başlayarak Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinin çeşitli toplantılarına katılmış hatta 3 Mayıs 1933'teki toplantıda Tıp Tarihi Enstitüsü kurulmasının gerekliliğini de dile getirmiştir. Ünver, yıllarca bu emrin peşinden gitmiş, 1940'ta *Selçuklu Tababeti* adlı kitabını çıkarmıştır. Ayrıca *Ressam Levni, Nakşi, Ressam Nigari: Hayatı ve Eserleri, Üsküdarlı Ali, Karamemi, Fatih Nakışhanesi* ve *Baba Nakkaş* adlı monografiler de Ulu Önder'in

¹⁷ Türk Tarih Kurumunun ilk başkanı (Sayar, 2021: 224)

¹⁸ Türk Tarih Kurumunun genel kâtibi (Sayar, 2021: 224)

isteği doğrultusunda ortaya koyduğu Türk süsleme sanatına dair çok değerli eserler arasındadır (Sayar, 2021: 224-227).

Akademi yılları tüm hızıyla devam ederken Ünver, 25 Ağustos 1932'de Müzehher Hanım¹⁹ ile evlenmiştir (Unat, 1986: 14). Bu evliliğinden 1936'da oğlu Ahmet Aydın (Sayar, 2021: 280), 1940'da ise kızı Fatma Gülbün dünyaya gelmiştir (Sayar, 2021: 297).

Evlendikten hemen sonra Ünver, tıp tarihi alanındaki çalışmalarına kaldığı yerden devam etmiştir. 1932 yılında fakülteyi temsilen Romanya'ya Uluslararası IX. Tıp Tarihi Kongresi'ne katılmış ve burada sunduğu önemli tebliğlerle dikkatleri üzerine çekmiştir. Ünver'in bu kongredeki asıl amacı Avrupa'ya Türk tıp tarihinin varlığını ispatlamaktır. Öyle ki bu kongreye Paris'ten katılan bir doktorun İstanbul Tıp Fakültesinin Ermeniler tarafından kurulduğuna dair tebliğine karşılık Ünver, itirazlarda bulunarak tıp fakültemizin 1827'de Hekimbaşı Behçet Efendi öncülüğünde kurulduğunu ayrıca tıbbi envanterimizin de varlığını belirterek bu tebliğin diğer delegelerce reddedilmesini sağlamıştır. Böylece Ünver, Paris'te çalıştığı zamanlarda aklına koyduğu Avrupa'ya Türk tıp tarihinin varlığını ispatlama amacını gerçekleştirmeye başlamıştır (Sayar, 2021: 248-249).

1933'te memleketimizde Darülfünundan üniversiteye geçiş sağlanır. Üniversite reformuyla Tıp Tarihi ve Deontoloji kürsüleri kurulunca Tedavi Kliniği ve Farmakodinami doçentliğinde olan Ünver, vekâleten bu kürsüde ders verme görevine tayin edilmiştir. Kısa bir zaman sonra ise kendi isteği ve hocalarının da onayıyla 8 Kasım 1933'te İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi doçentliğine tayin edilir (Sayar, 2021: 252-254).

Kendisine verilen tek odayla Tıp Tarihi Enstitüsünü²⁰ kuran Ünver, bu enstitünün amblemini de kendisi hazırlamıştır. Bu amblemi millî bir görüşle şekillendiren Ünver, 1235'te Sivas'ta yapılan bir hastanedeki taşın üzerinde yer alan yılan resmini tercih etmiş ayrıca rozetini de yapmıştır. Daha sonra enstitünün kütüphanesini oluşturmak amacıyla pek çok yazma ve basma eser toplamış, aklındaki müze fikri için de tıbbi folklor ve tıp tarihimizle alakalı belge ve resimleri tedarik etmeye başlamıştır (Sayar, 2021: 258-259).

¹⁹ Ek 8. Ünver ve eşi Müzehher Hanım

²⁰ Ek 9. Tıp Tarihi Enstitüsü Direktörüken (1945)

Ünver, 1935'te ise Doktor Feridun Nafiz Uzluk ile birlikte 1943 yılı sonuna kadar sürecek olan *Türk Tıp Tarihi Arkivi* adlı dergiyi üç ayda bir çıkarmaya başlamıştır (Unat, 1986: 14). Aynı sene içinde X. Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi'ne katılmak üzere Madrid'e giden Ünver, burada sunduğu *Türkiye'de Tıbbi Folklor, Ebulkasım'ın Cerrahnamesi, Uygurlarda Dermatozlar ve İslam Tababetinde Türk Hekimlerinin Rolü* başlıklı tebliğleriyle o güne kadar değinilmemiş olan tıbbi folklor mevzusunu gündeme getirmiştir. Ünver, pozitif tıbbın yetersiz kaldığı yahut bilinmediği durumlarda halk tababetinin devreye girdiğini belirterek mistik tıbbın varlığına işaret etmiştir. Tıbbın folklorla bağlantısını ortaya koyan Ünver, Avrupalı meslektaşlarının dikkatini çekmiş ve 1935'te Milletlerarası Folklor (Kantakuzen) Komitesi azalığına seçilmiştir. Ünver, kısa bir zaman sonra da tıbbi folklorla alakalı önemli bir makalesi olan *Türkiye'de Cilt Hastalıklarına Müteallik Halk Bilgi ve Tedavileri* başlıklı tebliğini Budapeşte'de toplanan IX. Uluslararası Dermatoloji Kongresi'ne göndermiştir. Ayrıca Ünver, önemli bir çalışmaya daha imza atarak eski Türk hekimlerinin Arapça ve Farsça yazmış oldukları eserleri Türkçeye tercüme etmek için önemli isimlerden oluşan bir ekip oluşturmuş, Tıp Tarihi Enstitüsünün bir başka çalışma konusu olan İbni Sina ile ilgili oldukça yayın ortaya koymuştur (Sayar, 2021: 264-267).

1936 yılında Topkapı Sarayı'nın üç yüz yıllık nakışhanesini onaran Ünver, burada pek çok sanatçı yetiştirmiştir (Yalın, 1985: 4). Bu arada düzenli olarak devam eden Uluslararası Tıp Tarihi Kongreleri'ne katılmaya çalışmış, gidemediklerine ise tebliğleriyle iştirak etmiştir. 1938'de Yugoslavya'daki IX. Beynelmilel Tıp Tarihi Konferansı'na katılan Ünver, burada sunmuş olduğu üç tebliğ ile yine tıbbi folklor mevzusu üzerinde durmuş hatta XII. Beynelmilel Tıp Tarihi Kongresi'nde tıp dünyasını temsil eden, dünyayı üç defa devreden yılan remzini²¹ sunmuştur. İstanbul Üniversitesinde Tıp Tarihi ve Deontoloji alanındaki derslerine de devam etmekte olan Ünver, ders notlarından hazırlamış olduğu *Tıp Tarihi Dersleri* adlı kitabını 1938 yılında yayımlamıştır. Ünver, bu eserinde genel tıp tarihi kitaplarından farklı olarak eski milletlerin tababeti ile Türk milletinin tababeti arasındaki benzerlikleri ortaya koymuştur. Ünver, bu kıymetli eseriyle Türk tababetinin köklerinin ne kadar eski dönemlere

²¹ Sembol

uzandığını da kanıtlamıştır. Ünver, 4 Nisan 1939'da İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji alanında profesör ünvanını almıştır (Sayar, 2021: 286-289).

4 Ekim 1939'da ise başta Süheyl Ünver olmak üzere pek çok önemli isim bir araya gelerek Türk Tıp Tarihi Kurumunu kurmuşlardır. Prof. Dr. Ömer Besim Akalın başkanlığa, Prof. Dr. Süheyl Ünver ise genel sekreterliğe getirilmiştir. Ünver, otuz üç yıl genel sekreterlik görevini yürütmüş, 1972'de Türk Tıp Tarihi Kurumunun başkanı olarak beş sene bu hizmette bulunmuştur (Unat, 1986: 17-18).

Ünver, otuz yılı aşkın çalışma hayatının en güzel ürünü ise 18 Mart 1951'de kurduğu *Doktor Ahmet Süheyl Ünver Arşiv ve Kütüphanesi* ile vermiştir. Böylece İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesine üç bin civarında yazma ve basma kitapla beş bin kadar sanat eseri ve binlerce not bağışlamıştır. 1954 senesinde ise Ordinaryüs Profesör olmuştur (Unat, 1986: 14-15).

1.4. YURT İÇİ VE YURT DIŞI SEYAHATLERİ

1950'li yılların başından itibaren Ünver, yurt içinde ve yurt dışında önemli seyahatler gerçekleştireceği bir on yılın içine girmiştir. Öncelikle 1951'de Mısır'a, 1952'de İbni Sina'nın birinci yıl toplantısına delege olarak katılmak için Irak'a gitmiştir. Irak'tan sonra ise İran'a Şah Muhammet Rıza Pehlevi'nin özel davetlisi olarak gitmiştir (Unat, 1986: 15). Ünver, seyahat ettiği bu üç ülkede de her zamanki çalışma disiplini ve keşfetme arzusuyla hareket etmiş, bulunduğu yerlerin kütüphanelerini, müzelerini gezerek tetkiklerde bulunmuş, kayıtlar oluşturmuş ve önemli şahsiyetlerle bir araya gelerek konferanslar vermiştir. Mısır seyahati sonrası izlenimlerini *Mısırname* adlı bir günlükte ortaya koyan Ünver, sekiz günlük Irak seyahati notlarını da *Bağdatname* adlı bir defterde bir araya getirmiştir. İran seyahatinin aşamalarına ise *Tahran-Bağdat Seyahat Notları* adlı defterinde yer vermiş hatta İran Şahı ve eşi Süreyya bu defteri imzalamıştır. Ünver, İran dönüşünde bir gece Erzurum'da kalmış ve çifte minareli medresenin resmini yapmıştır (Sayar, 2021: 344-352).

Ünver, 1954-1958 yılları arasında yurt içi seyahatlerine ağırlık vermiş; Ankara, Antalya, Kayseri, Niğde, Konya, Aksaray ve Akşehir gibi Anadolu memleketlerini ziyaret ederek kıymetli bilgi, resim ve fotoğraflarla donattığı defterler oluşturmuştur. Ünver, gittiği bu Anadolu şehirlerinde Türk kültürü ve sanatına dair ne varsa görmek ve

kaydetmek isteğiyle dolaşmış ve bu memleketlerin kütüphanelerinde araştırmalarda bulunmuştur. 1956 yılında ailesi ile birlikte iki hafta sürecek Anadolu turuna çıkarak Ankara, Konya ve Akşehir’de bulunmuştur. Bu seyahatinde özellikle Akşehir’de mahalli folklor açısından önemli bilgiler toplamış, gezdiği yerlerdeki yatır ve yatırların anlamları hakkında derlemelerde bulunmuştur (Sayar, 2021: 365-374).

Ünver ailesi art arda yapmış oldukları bu yurt için gezilerinden sonra 1958-1959 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri’ne gitmişlerdir. Uzun süredir ABD’de ilmi çalışmalar yapmak isteyen Ünver, Newyork’a Columbia Üniversitesine ziyaretçi profesör olarak gitmiştir. Gider gitmez üniversitenin kitaplığında çalışmalara başlayan Ünver, öncelikle şark yazmalarını incelemiştir. Ünver ve ailesi 25 Ocak 1959’da Philadelphia’ya geçerler. Ünver burada da tıpkı Newyork’taki gibi araştırma ve çalışmalarına devam etmiştir. Şehrin müzelerini gezerek Türk halı, resim ve yazılarını incelemiştir (Sayar, 2021: 390-396). Gerek Newyork’ta gerek Philadelphia’da yapmış olduğu araştırmalar ve çalışmalarla Ünver, Türk kültür ve sanat tarihine dair çokça dokümana ulaşmış, kayıtlar almış, resimler yapmış ve bu seyahat sonrasında altmış yedi defter oluşturmuştur. Ayrıca on üç Türk sanat sergisi açmış ve yoğun ilgiyle karşılanmıştır (Unat, 1986: 15). Öyle ki Ünver’in bu sınır tanımayan çalışkanlığı ve üretkenliği karşısında Prof. Dr. Felix Marti İbanez²² kendisine “Türk Leonardosu” yakıştırması yapmıştır (Sayar, 2021: 391).

Amerika’daki günlerini her açıdan dolu dolu geçiren Ünver, ailesiyle birlikte bir senenin sonunda 1959’da yurda dönüş için Newyork’tan ayrılmışlardır. Dönüş güzergâhında Roma Üniversitesi davetlisi olarak on gün İtalya’da bulunmuşlardır (Unat, 1986: 15). İtalya’da Vatikan Kütüphanesini ziyaret eden Ünver, önemli şark yazmalarını incelemiştir (Sayar, 2021: 404).

Ünver’in yoğun ilgiyle karşılanan Amerika’daki sergileri, kendisi yurda döndükten sonra da devam etmiştir. Ünver’den istenen altmış resim ile Amerika’nın çeşitli üniversite ve okullarında yirmi sekiz sergi açılmıştır (Unat, 1986: 15). Ünver ise İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsünde 1959’da açtığı bir sergiyle Amerika’daki ilmi çalışmalarını ve Türkiye’de olmayan Türk sanat eserlerini dikkatlere sunmuştur. Ünver, Amerika dönüşü 1960’ın başından itibaren sergilerine yurt içi seyahatlerine ve İstanbul’un semt gezmelerine öncelik vermiştir. Çeşitli temalardaki sulu boya,

²² Amerikalı tıp tarihçisi. (Sayar, 2021: 391)

resimlerinin²³ ve Türk süsleme sanatına dair eserlerinin ön planda olduğu pek çok sergi açmıştır. Ünver, kimi zaman yalnız kimi zaman ise arkadaş ve öğrenci gruplarıyla İstanbul semtlerini gezmiş; İstanbul'u tarihiyle, doğasıyla ve insanıyla bir bütün olarak ele almıştır. Fotoğraflar çekerek, resimler yaparak, gözlemlerini notlarına aktararak İstanbul'u Türk ve Müslüman yapan camisiyle, medresesiyle, mezaristanlarıyla, hamamıyla, çeşmesiyle vb. kayıt altına almış hatta birçoğu belgesel niteliği taşıyan pek çok defter oluşturmuştur. Ünver'in bu İstanbul gezileri vefatına kadar devam etmiş, böylece kaydettikleriyle kaybolan eski İstanbul'u gelecek nesillere aktarabilmiştir (Sayar, 2021: 411-426).

Ünver; Anadolu'dan da hiç kopmamış, daha önce yaptığı Anadolu gezilerine yenilerini eklemiştir. 1961'de Bandırma'ya giderek Edincik, Gönen, Manyas ve Erdek'i gezmiştir. 1962'de bir orta Anadolu turuna çıkarak Kayseri, Sivas, Tokat, Amasya şehirlerine gitmiştir. Ünver'in bu Anadolu seyahatleri artarak devam etmiştir. Gittiği her Anadolu memleketini kütüphanesinden müzesine, tarihî kültürel yerlerinden eserlerine kadar ziyaret etmiş, dokümanlar toplamış hatta bu memleketlerin insanlarıyla da iletişime geçerek halk bilimci yönünü konuşturarak tıbbi ve mistik folklorla alakalı kayda değer pek çok malzeme elde etmiştir. Çankırı, Kastamonu, Edirne, Bursa, Karaman, Manisa, Malazgirt, Ahlat, Bayburt, Kars, Erzurum gibi şehirler de Ünver'in ziyaret ettiği yerler arasındadır (Sayar, 2021: 426-440).

Ünver, 1963 yılında görevli olarak tekrar yurt dışına çıkar ve İtalya'ya Roma Üniversitesine gider. Roma'da bulunduğu süreyi en iyi şekilde değerlendiren Ünver, Vatikan arşivinde Roma Tıp Tarihi Enstitüsünde araştırmalar ve çalışmalarda bulunmuş; ayrıca sulu boya resimlerinin ve Türk süsleme sanatına ait eserlerinin yer aldığı bir sergi açmıştır (Sayar, 2021: 441-442).

İtalya'ya yaptığı bu seyahatten sonra Ünver, 1968 yılında yine yurt dışı gezilerine çıkar. Hollanda, İngiltere ve Almanya'ya giden Ünver, buralarda Türk tarih ve kültürüne dair ne varsa bulmaya ve kaydetmeye hatta yanlışlıkları düzeltmeye çalışmıştır. Hollanda'da iki ay kalan Ünver, Leiden Kütüphanesindeki üç bin beş yüz ciltlik şark yazmalarını tetkik etmiştir. Daha sonra İngiltere'ye geçen Ünver, Londra'daki müzelerde araştırmalar yapmıştır. Son olarak Almanya'ya geçen Ünver, Münih Devlet

²³ bk. Ek 11, 12, 13.

Üniversitesindeki Türkçe yazma eserler üzerinde çalışmıştır. Ünver, çıktığı bu yurt dışı seyahatlerde gerek kütüphanelerde gerek müzelerde Türklükle ilgili her şeyin üzerinde durup titizlikle yaptığı çalışmalar sonucunda yirmi yedi defter oluşturmuştur (Unat, 1986: 15).

Ünver'in Türk kültür tarihi ve sanatı üzerine olan araştırma ve çalışmaları yoğun bir şekilde devam ederken önemli bir gelişme yaşanır ve İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi ikiye bölünür. Ünver ise İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinde kendi elleriyle Tıp Tarihi Kürsüsünü ve Enstitüsünü kurmuş, takdire şayan bir şekilde pek çok materyalle donatmış ve geliştirmiştir. Buna rağmen bazı sebeplerden dolayı Cerrahpaşa Tıp Fakültesine geçmiştir. Ünver, burada da Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsünü kurarak çalışmalarına devam etmiş ve bu kürsünün gelişmesi için gayret göstermiştir (Unat, 1986: 16).

1.5. EMEKLİLİĞİ VE VEFATI

Ünver, 1 Ağustos 1973'te emekliye ayrılır (Sayar, 2021: 452). Ömrünü araştırmaya, çalışmaya ve üretmeye adanmış olan Ünver, emekli olduktan sonra da kürsüsüne gitmeye devam etmiştir. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsünde her cuma Türk süsleme dersleri vermiş, gençleri yetiştirmek ve onlara doğru yolu göstermek adına elinden geleni yapmıştır. Emeklilik döneminde konferanslarına ve kütüphane araştırmalarına devam eden Ünver; ayrıca dosyalarını, defterlerini, resimlerini ve Türk sanatına dair pek çok eserini tasnif ederek çeşitli kurum ve kütüphanelere kendi eliyle bağışlamıştır (Sayar, 2021: 459-461).

1980'li yıllardan itibaren sol tarafında meydana gelen kas güçsüzlüğü rahatsızlığına rağmen çalışmalarına devam eden Ünver²⁴, 14 Şubat 1986'da hastalığının ilerlemesi sebebiyle vefat etmiştir (Sayar, 2021: 472). Cerrahpaşa Tıp Fakültesinde yapılan bir merasim sonrasında 17 Şubat 1986'da Edirnekapı Sakızağaç Şehitliğine defnedilmiştir (Unat, 1986: 16)

²⁴ Ek 10. 1981 Ünver Ailesi

1.6. A. SÜHEYL ÜNVER BİBLİYOGRAFYALARI

Ünver hakkında hazırlanan ilk iki bibliyografya²⁵ Osman Nuri Ergin'e aittir. 1941 yılında yayımlanmış olan ilk bibliyografyada Ünver'in 1920-1940 seneleri arasında neşrettiği eserleri yer almaktadır. Bu bibliyografyada Ergin; eserleri konularına göre sıralamış ve Ünver'in dört yüz dördü Türkçe, yüz yirmi ikisi yabancı dillerde olmak üzere toplamda beş yüz yirmi altı yayınına yer vermiştir. Ergin bu bibliyografyada aynı zamanda Ünver'in yıllara göre hangi dillerde yayınlar çıkardığını da sıralamıştır. Ergin'in hazırladığı ikinci bibliyografya ise 1952 yılında yayımlanmıştır. Ünver'in 1940-1950 seneleri arasındaki yayınlarını kapsayan bu bibliyografyada da Ergin; ilk bibliyografya ile aynı yolu izlemiş ve Ünver'in üç yüz yetmiş Türkçe, elli yedisi yabancı dillerde olmak üzere toplam dört yüz yirmi yedi eserine yer vermiştir (Yalın, 1985: 8). Osman Nuri Ergin, üçüncü Süheyl Ünver bibliyografyasını da çıkarmak istemiştir fakat çalışmaları devam ederken 1961'de vefat etmiştir (Mesara, Kazancıgil, Sayar, 2017: 18).

Ünver'in üçüncü bibliyografyası²⁶ 1972 yılında Gönül Özdemir ve arkadaşları tarafından neşredilmiştir. Ünver'in 1933-1971 seneleri arasındaki yayınlarını kapsayan bu bibliyografyada Özdemir ve arkadaşları Ergin'den farklı olarak eserleri konularına göre değil senelerine göre tasnif etmişlerdir. Ünver'in Türkçe ve yabancı dillerdeki eserlerini yayın tarihlerine göre karışık olarak aynı sene içinde vermişlerdir. Bu bibliyografyaya göre Ünver'in 1951-1971 tarihleri arasında yedi yüz altısı Türkçe, seksen biri yabancı dillerde olmak üzere toplam yedi yüz seksen yedi eseri mevcuttur. Gönül Özdemir, 1970 yılında Ünver'in 1930-1969 yılları arasındaki sadece yabancı dillerde ortaya koyduğu yayınlarını içeren bir bibliyografya²⁷ hazırlamıştır (Yalın, 1985: 8).

Ünver'e ait dördüncü bibliyografya²⁸ Cevat Yalın tarafından 1985 yılında neşredilmiştir. Yalın, bu çalışmasında Ünver'in 1972-1981 yılları arasındaki üç yüz altmış bir yayınına yer vermiştir. Yalın, bu bibliyografyada Ünver'in 1920-1981 tarihleri arasındaki yayınlarını bir tablo ile göstermiştir. Yalın, Ünver'in altmış iki yılda ortaya koyduğu yayınlarını diğer bibliyografyalardan da yararlanarak otuz iki ayrı konuya

²⁵ Ergin, O. Nuri. (1941). *Dr. A. Süheyl Ünver Bibliyografyası*. İstanbul.

Ergin, O. Nuri (1952). *Profesör Dr. A. Süheyl Ünver Bibliyografyası II*. İstanbul.

²⁶ Özdemir, Gönül., Tanyeri, Belma., Ölez, Tülay. (1972). *Dr. A. Süheyl Ünver Bibliyografyası III*. İstanbul.

²⁷ Özdemir, Gönül. (1970). *Garp Dillerinde Dr. A. Süheyl Ünver Bibliyografyası*. İstanbul.

²⁸ Yalın, Cevat. (1985). *Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in Bibliyografyası IV*. İstanbul.

ayırmıştır. Ünver'in toplam iki bin yüz bir yayınının olduğunu belirten Yalın; bin sekiz yüz otuz beşinin Türkçe, iki yüz altmış altısının ise yabancı dillerde olduğunu belirtmiştir (Yalın, 1985: 9).

Ünver'e yönelik yapılan son bibliyografya çalışması Prof. Dr. Ahmed Güner Sayar, Prof. Dr. Aykut Kazancıgil ve kızı Gülbün Mesara tarafından 1998'de yayımlanmıştır. Bu bibliyografyanın²⁹ ikinci baskısı 2017 yılında çıkarılmıştır. Bu bibliyografya çalışmasının ilk baskısında Ünver'e ait bin sekiz yüz yetmiş esere yer verilmişken ikinci baskısında bin dokuz yüz altmış dokuz esere yer verilmiştir. Bu bibliyografyada Ünver'in bin sekiz yüz seksen altı yayınının künyeleri ile birlikte kısa özetleri de verilmiştir. Bu çalışmada Ünver'in tekrar eden yazıları tespit edilerek çıkarılmıştır. Ünver'in yurt içinde ve yurt dışında verdiği tebliğlerin ve makalelerin çoğunun hem Türkçe hem yabancı dillerde yayımlanması ayrıca bazı yazılarının pek çok yerde yayımlanması dolayısıyla tekrarlar söz konusu olmuştur. Ayrıca künyesi tespit edilse dahi bazı gazete ve makalelere ulaşamadığı için sadece başlıkları verilmiştir. Eser özetleri 1920'den başlanılarak harf sırasına göre verilmiş ancak konu ya da yazı başlıklarının alfabe sırasına göre bir tasnifi yapılmamıştır. Ünver'in üç yüz civarında yabancı dildeki yayının künyeleri özetleri ile verilmiştir (Mesara vd., 2017: 7-19).

²⁹ Mesara, Gülbün., Kazancıgil, Aykut., Sayar, Ahmed Güner. (2017). *A. Süheyl Ünver Bibliyografyası*. İstanbul.

İKİNCİ BÖLÜM

HALK BİLİMİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI VE GÖRÜŞLERİ

2.1. ÇALIŞMALARI

2.1.1. Kitapları

Ahmet Süheyl Ünver hayatı boyunca iki bine yakın eser ortaya koymuş; gördüğü, duyduğu, düşündüğü her şey ile ilgili notlar almış ve bu notlarını çeşitli dergilerde, bildirilerde ve eserlerinde neşretmiştir. Ünver bazı dergilerde yayımlanan makalelerini de daha sonrasında ayrı basım olarak kitap şeklinde tekrar yayımlamıştır. Türkçe, İngilizce, Fransızca ve birçok yabancı dilde makaleler, eserler yazan Ünver'in bazı notları ise vefatından sonra kitaplaştırılmıştır. Ünver'e ait bazı kitaplar şunlardır:

1. *Bir Ramazan Binbir İstanbul*
2. *Tarihte Ebeler ve Doğum Tarihimiz*
3. *Atasözleri Nedir?*
4. *Kırkambar I*
5. *Uygurlar'da Tababet*
6. *İstanbul Risaleleri II*
7. *İstanbul Risaleleri III*
8. *Tıbbi Folklor ve İyi Telkinler*
9. *Türk Göz Hekimliği Tarihine Ait Notlar*
10. *Lokman Hekim*
11. *Geçmiş Yüzyıllarda Kıyafet Resimlerimiz*
12. *Türk Motifi*
13. *Nazar Değmek Hakkında Bir Risale*
14. *Viyana Müzesinde Nelerimiz Var?*
15. *İbni Sina Aforizması Hakkında*
16. *Baba Nakkaş*
17. *Bir Vaka ve Neticesi*
18. *Tıp Tarihi: Tarihten Önceki Zamandan İslam Tababetine Kadar*
19. *İstanbul Rasathanesi*
20. *Tıp Tarihimizin Yıllığı*

21. *İstanbul Fethinden Sonra İlim ve Sanat*
22. *İlim ve Sanat Tarihimizde İstanbul*
23. *Selçuk Tababeti*
24. *Hattat Hafız Osman*
25. *Memleketimizde Kuduz Folkloru*
26. *Hattat Mustafa Rakım*
27. *Hattat Mahmut Celalettin Efendi*
28. *Ressam Nigari: Hayatı ve Eserleri*
29. *Yahya Kemal'in Dünyası*
30. *Şehit Ressam Hasan Rıza*
31. *Türkiye Eczacılık Tarihi*
32. *Türk Evleri*
33. *Çiçeklerna*
34. *Yetmiş Yıl Önce Konya*
35. *Fatih Darüşşifası*
36. *50 Türk Motifi*
37. *Mahya Hakkında Araştırmalar*
38. *Fatih Aşhanesi Tevzinamesi*
39. *Edirne'de Fatih'in Cihannüma Kasrı*
40. *İbni Sina: Hayatı ve Eserleri Hakkında Çalışmalar*
41. *Türkiye Gıda Hijyeni Tarihinde Fatih Devri Yemekleri*
42. *İstanbul'da Sahabe Kabirleri*
43. *Fatih Külliyesi ve Zamanı İlim Hayatı*
44. *İlim ve Sanat Bakımından Fatih Devri Notları*
45. *Tarihte 50 Türk Yemeği*
46. *İstanbul Fethiyle Kalelerinin Manzum ve Mensur Tarih İbareleri*
47. *Levni*
48. *Kaplarda Türk Tezyinatı Örnekleri*
49. *Avrupa İzlenimleri*
50. *İstanbul'un Mutlu Askerleri ve Şehit Olanlar*
51. *Fatih Külliyesi Camii*
52. *Hindiba Risalesi*

53. *Türklerde Resim, Tezhip ve Minyatür Tarihi (Orta Asya Kısım)*
54. *Türk Hamamı*
55. *A. Süheyl Ünver'in İstanbul'u*
56. *Edirne Mevlevihanesi Tarihine Giriş*
57. *Amasya Dariüşşifası 1308*
58. *Süheyl Ünver'in Edirne Defterleri*
59. *Eski Tımarhanelerden Bir Sahne*
60. *Türk Yazı Çeşitleri*
61. *Turkish Designs*
62. *Şark Folklorunda İbni Sina*
63. *Yılan Remzi ve Selçuklular Tababeti*
64. *Türk Tıp Tarihinin Esasları*
65. *Doktor İbrahim Themo*
66. *Anadolu Beylikleri Tıp Tarihimiz*
67. *Orta Zamanda Türkçe Takrir*
68. *Yetmiş Yıl Önce*
69. *Tıbbi Deontoloji Derslerinden Kısa Bahisler*
70. *Türk Farmakoloji Tarihi: Tenzu Kursları*
71. *Türk Tıbbi Folkloru Araştırmalarından: Doğacak Çocuk Kız Mı Erkek Mi?*
72. *Türk Eczacılık Tarihine Bir Nazar*

2.1.2. Makaleleri

Ünver dikkatini çeken her konuda makale yazmış ve üretkenliğini her hususta yazı kaleme alarak kanıtlamıştır. Birçok yazısında ise konu her ne olursa olsun meseleyi halk bilimi ile birlikte ele alarak halk bilimine yeni araştırma alanları açmıştır. Ünver'in halk bilimi ile alakalı makalelerinin bulunduğu bibliyografya³⁰ ise şu şekildedir:

1. "Türk Tavanları". (1927). *Millî Mecmua*, Sayı: 80, 1293-1294.
2. "Eski Türk Evinde Ocak". (1927). *Millî Mecmua*, Sayı: 81: 1306-1309.
3. "Türk Bayrağı". (1929). *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, Sayı: 63, 63-64.

³⁰ Bu bibliyografya kronolojik sıra ile hazırlanmıştır. Çeşitli dergilerdeki yazıları da dergi sayısına ve sayfa numarasına göre sıralanmıştır. Bibliyografya içine Ünver'in gazete yazıları da eklenmiştir.

4. “Türk Tababeti Tarihi Simalarından İbni Sina”. (1931). *Tedavi Seririyatı ve Laboratuvarı Mecmuası*, Sayı: 4, 219-224.
5. “Yunanistanda Türk Eserleri”. (1931). *Millî Mecmua*, Sayı: 124,125, 165.
6. “Öz Türkçe Kelimelere Dair”. (1932). *Tedavi Seririyatı ve Laboratuvarı Mecmuası*, Sayı: 8, 203-204.
7. “10 Asır Evvel Türk Hekimlerinin Kıymeti”. (1933). *Tedavi Seririyatı ve Laboratuvarı Mecmuası*, Sayı: 9 s.52-55.
8. “Öz Türkçe Kelimelere Dair”. (1933). *Tedavi Seririyatı ve Laboratuvarı Mecmuası*, Sayı: 9, 58-60.
9. “Tıp Lugatlarımız Hakkında”. (1933). *Tedavi Seririyatı ve Laboratuvarı Mecmuası*, Sayı: 11, 168-170.
10. “Türkiye’de (scille) Adasogani İlacı Tarihi Hakkında”. (1933). *Tedavi Seririyatı ve Laboratuvarı Mecmuası*, Sayı: 12, 193-196.
11. “Türkçe Teşrih Istılahlarından Birkaçı”. (1933). *Tedavi Seririyatı ve Laboratuvarı Mecmuası*, Sayı: 12, 202-204.
12. “Sivas Çermikleri”. (1933). *Tıp Dünyası*, Sayı: 7, 2256-2261.
13. “Türkçe Tıp Istılahlarına Birkça Misal”. (1933). *Tıp Dünyası*, Sayı: 1, 2045-2047.
14. “Türkçe Tıp Istılahları”. (10 Nisan 1933). *Son Posta gazetesi*, 3.
15. “İran Kahramanı Zaloğlu Rüstem Nasıl Doğdu?”. (1934). *Tedavi Seririyatı ve Laboratuvarı Mecmuası*, Sayı: 15-16, 194-197.
16. “XIII. Asırda Tokatta Selçuk Hastanesi”. (1934). *Tedavi Notları*, Sayı: 16, 436-439.
17. “Türk Tabibi Ebureyhan Biruni ve Saydele Hakkında Meşhur Eseri”. (1934). *Farmakolog*, Sayı: 4, 788-796.
18. “Türkiye’de Cüzam Hastalığı Tarihine Ait”. (1934). *İstanbul Belediye Mecmuası*, Sayı: 118-120, 461-469.

19. "İstanbul'un Bazı Acı ve Tatlı Sularının Halkça Şifa Hassaları Hakkında". (1934). *İstanbul Belediye Mecmuası*, Sayı: 121-122, 89-94.
20. "Selçuklularda ve Osmanlılarda Resim, Tezhip ve Minyatür". (1934). *Türk Tarihi Ana Hatları Eseri Müsveddeleri*, Sayı: 11.
21. "Türk Dilinin Gidişi". (1934). *Yeni Türk*, Sayı: 25, 1604-1607.
22. "Çocuk Doğmadan Evvel Cinsiyetinin Tayini". (1935). *Yeni Türk*, Sayı: 34, 2189-2193.
23. "Anadolu'da Eti Tababeti Hakkında". (1935). *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, Sayı: 1, 7-10.
24. "Türkiye'de Tababet ve Hıfzıssıha Tarihi Hakkında". (1935). *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, Sayı: 1, 20-29.
25. "Birun'lu Türk Hekimi Eburreyhan'ın Tıp Bitikleri". (1935). *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, Sayı: 3, 112-114.
26. "Türkiye'de Veba Tarihçesi Üzerine". (1935). *Tedavi Kliniği ve Laboratuvarı Mecmuası*, Sayı: 18, 70-88.
27. "Türklerin Tıbbi Hizmetleri ve Türk Tababetinin Tarihi Tekamülüne Kısa Bir Bakış". (1935). *Poliklinik*, Sayı: 15, 337-340.
28. "Uygurlarda Dermatozlar Üzerine Kıymetli Bir İntiba". (1935). *Deri Hastalıkları ve Frengi Kliniği Arşivi*, Sayı: 11-12, 901-908.
29. "Eski El Yazması Tıp Bitiklerine Göre Türk Dili". (1935). *Dirim*, Sayı: 4, 146-148.
30. "Kaplıcalar Hakkında Genel Bilgiler". (14 Temmuz 1935). *Kurun gazetesi*, 8.
31. "Onuncu Arsiulusal Tıp Kongresinde Neler Konuşuldu?". (11 Ekim 1935). *Kurun gazetesi*, 3.
32. Ünver, Ahmet Süheyl. Nazım, İsa. (1936). "Amasya ve Civarında Lokman Hekim Efsanesi ve Bazı Tıbbi İtikatlar". *Halk Bilgisi Haberleri*, Sayı: 52, 49-51.
33. "Türkiye'de Tıbbi Folklor Üzerine Rapor". (1936). *Halk Bilgisi Haberleri*, Sayı: 56, 113-134.

34. “Türk Yoğurt Tarihinin Eskiliği Hakkında Birkaç Kelime”. (1936). *Tedavi Kliniği ve Laboratuvarı Mecmuası*, Sayı: 22, 106-108.
35. “On Asır Evvel Türk Hekimlerinin Kıymeti ve Kutadgu Bilig”. (1936). *Tedavi Kliniği ve Laboratuvarı Mecmuası*, Sayı: 23, 163-169.
36. “Türk Tababetine Müteallik Bazı Resimler ve Vesikalar”. (1936). *Tedavi Kliniği ve Laboratuvarı Mecmuası*, Sayı: 24, 215-220.
37. “Memleketimizde Kuduz Folkloru”. (1936). *Tıp Dünyası*, Sayı: 7, 3220-3222.
38. “Eski Hekimlik, Yeni Hekimlik ve Hıfzıssıha”. (1936). *Pratik Doktor*, Sayı: 9, 134-136.
39. “Le Folklore MedicaI de Nos Pays”. (1936). *Pratik Doktor*, Sayı: 10, 157-159.
40. “Türk Tababetinin On Beş Asırlık Mazisi”. (1936). *Tıbbiyeliler Bayramı*. İstanbul, 3-17.
41. “İnsanlara Tenkiye İle Tedaviyi Öğreten Hayvan Leylek”. (30 Mart 1936). *Akşam gazetesi*, 5.
42. “Ölüme Müteallik Darb-ı Meseller ve Söylenmelerinin Hikmeti”. (1937). *Yücel*, Sayı: 25, 13-15.
43. “Türk Kalemtraşçıları”. (1937). *Yücel*, Sayı: 34, 167-173.
44. “İbni Sina’nın Dokuzyüzüncü Yıl Dönümü ve Türklüğü”. (1937). *Tıp Dünyası*, Sayı: 6, 3527-3531.
45. “Şark Folklorunda İbni Sina Hakkında Yaşayan ve Kaybolan Efsaneler”. (1937). *Tıp Dünyası*, Sayı: 8, 3573-3580.
46. “Deliname”. (1937). *Tıp Dünyası*, Sayı:10, 3619-3624.
47. “Balkan Memleketlerimizin Tıbbi Folkloru”. (1937). *Halk Bilgisi Haberleri*, Sayı: 65, 113-114.
48. “Türkiye’de Cilt Hastalıklarına Müteallik Halk Bilgi ve Tedavileri”. (1937). *Halk Bilgisi Haberleri*, Sayı: 74, 25-28
49. “Orta Zamanda Türkçe Takrir”. (1937). *Tedavi Kliniği ve Laboratuvarı Mecmuası*, Sayı: 27, 142-146.

50. “Mevlana’nın Mektupları ve Selçuk Tababeti”. (30 Ağustos 1937). *Cumhuriyet gazetesi*, 5.
51. “Epidavrus Sıhhat Mabedini Ziyaret”. (1938). *Tıp Dünyası*, Sayı: 1, 3691-3697.
52. “İstanbul Halkının Ölüm Karşısındaki Duyguları”. (1938). *Yeni Türk*, Sayı: 68, 312-321.
53. “Türk Tıp Tarihinde Veba Hastalığına Karşı Kına Tatbiki”. (1938). *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, Sayı: 7, 82-84.
54. “Eski Evlerimizde Mualece Dolapları”. (1938). *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, Sayı: 7, 93-94.
55. “İbni Sina’nın Sözleri”. (1938). *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, Sayı: 8, 101-103.
56. “X. Asırda Orta Asya’da Türk Folklorunu ve Tıp Tarihini Alakadar Edecek Bir Bakış”. (1938). *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, Sayı: 10, 58-67.
57. “İbni Sina’nın Seferde Bulunanların Yapacakları Tedbirlere Ait Makalesi Hakkında Bir Mülhaza”. (1938). *Tedavi Kliniği ve Laboratuvarı Mecmuası*, Sayı: 29, 50-54.
58. “Türk Tezyinatında Halkariye Dair”. (1938). *Arkitekt*, Sayı: 10-11, 301-309.
59. “Türk Mitolojisinde Büyük Bir Mevkii Olan Hippocrate”. (1939). *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, Sayı: 13, 17-26.
60. “Güzel Yazılarda Hekimane Sözlere Bir Örnek”. (1939). *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, Sayı: 14, 68-72.
61. “Kanuni Süleyman’a İlkbaharda İlaç Yapılması”. (1939). *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, Sayı: 14, 83-85.
62. “Ressam Ali Rıza ve Memleketimizin Folkloru”. (1939). *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, Sayı: 14, 87-88.
63. “Eski Yunan Alimlerinin XIV. Asırda Şarkda Türk ve Müslüman İlim Aleminde Minnetle Yad Edilmelerine Bir Misal”. (1939). *Tedavi Kliniği ve Laboratuvarı Mecmuası*, Sayı: 36, 177-182.
64. “Yılan Resmi ve Selçuklu Tababeti”. (1939). *Dirim*, Sayı: 1, 14-18.

65. “Türklerde Mistik Folklorun Esasları”. (1939). *İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, Sayı: 9, 1164-1169.
66. “Türk Şiirinde Tıbbi Mefhumlar”. (1939). *İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, Sayı: 9, 1176-1183.
67. “Selçuklular Zamanında ve Sonra Anadolu Kaplıcaları Tarihi”. (1939). *CHP Konferansları Serisi*, Kitap: 8, Ankara: 89-109.
68. “Türkiyede Tıbbi Folklor”. (1939). *Ülkü*, Sayı: 79, 57-60.
69. “Türk Ressamı ve İctimai Yaşayışımız”. (1939). *Güzel Sanatlar*, Sayı: 1, 17-26.
70. “Türk Minyatüründe Tarihi Simalarımız”. (1940). *Güzel Sanatlar*, Sayı: 2, 49-52.
71. “Telkinle Tedavi”. (1940). *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, Sayı: 15, 125-126.
72. “Fuzulinin Sıhhat ve Maraz Risalesi”. (1940). *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, Sayı: 17, 42-44.
73. “Türk Hakimi Farabının Udu”. (1940). *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, Sayı: 18, 49-53.
74. “İstanbul’un Bazı Acı ve Tatlı Sularının Halkça Marufşifa Hassaları Hakkında”. (1940). *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, Sayı: 18, 90-96.
75. “Türk Tıp Tarihi Hakkında Birkaç Söz”. (14 Mart 1940). *Cumhuriyet gazetesi*, 2.
76. “Lokman Hekim”. (1941). *Dirim*, Sayı: 3-4, 1.
77. “Türk Mitolojisinde Yaşayan Lokman Hekim ve Hipokrat”. (1941). *İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, Sayı:15, 1973-1979.
78. “Fıkralar”. (1941). *Tıp Yolunda Yılbaşı 1941 Albümü*. İstanbul: 5.
79. “Fatih Sultan Mehmet’e Ait Efsaneleşmiş Hikâyeler -1”. (21 Ekim 1942). *Tasviri Efkâr*, 2.
80. “Fatih Sultan Mehmet’e Ait Efsaneleşmiş Hikâyeler -2”. (21 Kasım 1941). *Tasviri Efkâr*, 2.

81. "İstanbul Yedinci Tepe Hamamlarına Dair Bazı Notlar". (1942). *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 2, 245-251.
82. "Şarkta Yapılan Kap Nakışlarında Hayvan Resimleri". (1942). *Ülkü*, Sayı: 28, 13-15.
83. "Anadolu Selçuki Tarihi". (1942). *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, Sayı: 19-20, 73-75.
84. "Kütahya'da Selçuklulardan Kalma Yoncalı Ilıcası". (1943). *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, Sayı: 21-22, 29-34.
85. "Tarihte Anadolu Türklerinde Spor". (1943). *Dirim*, Sayı: 10, 256-258.
86. "Türkiye'de Malaria Tarihi Hakkında Düşüncelerim". (1944). *Dirim*, Sayı: 7-8, 206-208.
87. "Geçmişte Türk Tıp Tarihi". (1944). *Tıbbiyeliler Bayramı 14 Mart 1944*, 3-10.
88. "İbni Sina Diyor ki". (1944). *Yeniden Doğuş*, Sayı: 1, 8.
89. "İbni Haldun Diyor ki". (1944). *Yeniden Doğuş*, Sayı: 2, 10.
90. "Bir Şarap Efsanesi". (4 Temmuz 1944). *Vakit gazetesi*, 2.
91. "Tefekkür Tarihimizden Portreler: İbni Kemal". (1945). *Yeniden Doğuş*, Sayı: 7, 10-11.
92. "Rahmetli Ressam Hüsnü Yusuf Bey'in Anadolu'da Folklor Tedkikleri Hakkında ve İshaklı Kasabası Türk Efsanesi –I". (1945). *Folklor Postası*, Sayı: 9, 10-12.
93. "Ressam Hüsnü Yusuf Bey'in Akşehir'de Tarih ve Folklor Tedkikleri –II". (1945). *Folklor Postası*, Sayı: 10, 7-8.
94. "Bir Mersiye". (5 Kasım 1945). *Akşam gazetesi*, 4.
95. "Ümmet Dede Efsanesi". (1946). *Folklor Postası*, Sayı: 11, 6.
96. "Folklor ve Telkin". (1946). *Folklor Postası*, Sayı: 15, 9.
97. "Şark Göz Folkloru Tarihinden Bir Yaprak: Ebu Said'in Göz İltihabında Ruhi Tedavisi". (1946). *Göz Kliniği*, Sayı: 1.
98. "Hipokrat Ağacı". (1946). *Dirim*, Sayı: 1, 13-14.

99. "İstanbul Muvakkithanelerine Ne Gibi Levhalar Asılıdır?". (1947). *Türk Halkbilgisi Haberleri*, Sayı: 125, 33-35.
100. "Türk Göz Hekimliği Folkloründen Bir Yaprak: Sadreddin Konevi ve Göz Ağrısı". (1948). *Göz Kliniği*, Sayı: 6.
101. "Nazar Değmek Hakkında Bir Risale". (1948). *Oto-Nöro-Oftalmoloji*, Sayı: 3-4, 78-81.
102. "Diş ve Hastalıkları Folkloru Üzerine". (1948). *Tıp Dünyası*, Sayı: 10, 6253-6262.
103. "Ayasofya Türk Efsaneleri Hakkında". (1949). *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 1, 9-13.
104. "İçki Müptelaları Neden Yalancıkıtan Kuvvetli, Geçici Hevesli ve Kindan Olurlar". (1949). *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 2, 17-18.
105. "Hep Aynı Şey". (1949). *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 5, 65-66.
106. "Köksüz Çiçek ve Aşıрма Anane". (1949). *Şadırvan*, Sayı: 9, 10.
107. "Diş ve Diş Hastalıkları Folkloru Üzerine". (1949). *Beşinci Dişhekimliği Kurultayı Tebliğleri*.
108. "Su Şırıltısı Olmayan Türk Evi Olur Mu?". (1949). *Sağlığımız*, Sayı:1, 3.
109. "Lokman Hekim ve Her Uzmumuzun Huyu". (1949). *Sağlığımız*, Sayı: 1, 31-32.
110. "Uyanık Oğlu Diri". (1949). *Sağlığımız*, Sayı: 3, 3-7.
111. "Ab-ı Hayat İçen Davud Paşa". (1950). *Tarih Dünyası*, Sayı: 8, 325-329,350.
112. "Türkiye’de Kahvenin 400.üncü yıldönümü". (1950). *Tarih Dünyası*, Sayı:10, 419-423.
113. "Ben Ettim, Siz Etmeyin: 1845’de Bir Köylünün Hatıra Defterlerinden". (1950). *Barbaros ’un Sesi*, Sayı:18, 7.
114. "Aesculape Sağlık Mabetlerinde". (1951). *İstanbul Klinik Dersleri*, Sayı:26, 71-73.
115. "Beddua". (28 Ağustos 1952). *Milliyet gazetesi*, 2.

116. “İstanbul Yatırları”. (3 Eylül 1952). *Milliyet gazetesi*, 2.
117. “Cürüm ve Ceza”. (2 Ekim 1952). *Milliyet gazetesi*, 2.
118. “Ey Ulu Çınar”. (9 Ekim 1952). *Milliyet gazetesi*, 2.
119. “Türk Evi”. (16 Ekim 1952). *Milliyet gazetesi*, 2.
120. “Halk Hekimliği Nasıl Bugünkü Tababetin Menşeiini Teşkil Etti? Ve Bundan Çıkaracağımız Der”. (1953). *Yeni Tıp Alemi*, Sayı: 19, 47-55.
121. “Ayasofya Efsanesi”. (1953). *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 46, 736.
122. “Önce Kendimize Adil Olalım”. (13 Şubat 1953). *Milliyet gazetesi*, 2.
123. “Dünkü, Bugünkü Fatih Camii”. (21 Mayıs 1953). *Milliyet gazetesi*, 2.
124. “Kahve Türkiye’ye Ne Zaman Geldi”. (1954). *Tarih Dünyası 1954 Yıllığı*, 62-65.
125. “Tarihimizde ve Bilhassa Fatih Devrinde Balık”. (1955). *Balık ve Balıkçılık*, Sayı: 4-5, 31-34.
126. “Lokman Hekim Efsaneleri”. (1955). *Yeni Tıp Alemi*, Sayı: 43, 29-32.
127. “Konya’da Evliya Sayımı”. (1956). *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 89, 1417-1419.
128. “Kayseri Tıbbiyesi 750. yaşında”. (1956). *İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, Sayı: 2, 249-251.
129. “İstanbul kuduz müessesesinin kuruluşunun 70. yıl dönümü münasebetiyle milletlerarası mikrobiyoloji cemiyetleri Avrupa Seksiyonu tarafından tertiplenen symposiumlar”. (1957). 1-20.
130. “Türkiye’de Pskiyatri Tarihi Üzerine”. (1959). *İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, Sayı: 4, 1198-1207.
131. “Geçmiş Büyük Hekimlerden Hatıralar”. (1960). *Yeni Tıp Alemi*, Sayı: 100, 196-199.
132. “Eski Yunanlı Tıp İlahı Escülab’ın Heykelleri ve Bunlardan Yapılan Resimler”. (1960). *Yeni Tıp Alemi*, Sayı: 103-105, 332-335.

133. "Türkiye'de Lale Tarihine Bir Bakış". (1960). *Türk Yurdu*, Sayı: 284, 5.
134. "Edirne Valisi Hacı İzzet Paşanın Bir Hikâyesi: Kızımı Veremem". (1960). *Türk Yurdu*, Sayı: 288, 30.
135. "Edirne Valisi Hacı İzzet Paşanın İkinci Hikâyesi: Ben Kayısı Getirdim". (1960). *Türk Yurdu*, Sayı: 290, 37.
136. "Türk Halkı ve Lale". (1960). *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 129, 2117-2120.
137. "Lokman Hekim Efsaneleri". (1960). *Sağlığımız*, Sayı: 2, 10-11.
138. "Medical Vignettes From Turkey". (1960). *International Recart Of Medicine*, Sayı: 2, 715-718.
139. "Vücudun Muhtelif Yerlerine Tatbik Edilen İğne İle Hastalıklara Tedavi Sistemi". (29 Şubat 1960). *Cumhuriyet gazetesi*, 5-6.
140. "Seksen Sene Önce İstanbul'da Tiyatro Faaliyetleri Üzerine". (1961). *Türk Yurdu*, Sayı: 295, 49-53.
141. "Türk Aleminde Hayırlı Bir Falı Olan Lokman Hekim=Eskülap". (1961). *Yeni Tıp Alemi*, Sayı: 115-120, 472-474.
142. "Bursalı Hekim Ömer Şifai'nin Bir Müşahedesi". (1961). *Yeni Tıp Alemi*, Sayı: 115-120, 503.
143. "Eskiden Ramazan Nasıl İlan Olunurdu?". (1961). *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 140, 2340.
144. "Tarihimizde Kadınlarımızın Örtüsü". (1961). *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, Sayı: 228, 14.
145. "Eski ve Yeni Türk Evi Üzerine Bir Hasbıhal". (1961). *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, Sayı: 232-233, 7-9.
146. "Sipahizade'ye Göre İstanbul Hakkında Bazı Eskimiş Bilgiler". (1961). *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, Sayı: 235, 11-12.
147. "Gözden Yana Bir Sohbet". (1961). *İstanbul Göz Kliniği Bülteni*, Sayı: 3, 111-113.

148. “İbni Sina’nın Yaşadığı Senelere Ait Resimli Bir Eser”. (1961). *Belleten*, Sayı: 97, 17-20.
149. “Behlül Dana’dan Dersler”. (1962). *Selamet*, Sayı: 1, 9.
150. “Edirne Mevlevihanesi Tarihine Giriş”. (1962). *Anıt*, Sayı: 30, 37-43.
151. “Lokman Hekim Efsanelerine Dair”. (1962). *Mediko-Sosyal Sağlık Dergisi*, Sayı: 7, 13.
152. “Arkeolojik Bir Hazine: Alaşehir”. (1962). *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, Sayı: 251, 9.
153. “Türkiye’de Kahve ve Kahvehaneler”. (1963). *Türk Etnografya Dergisi*, Sayı: 5, 39-84.
154. “Divitçilerimiz ve Eserleri”. (1963). *Türk Etnografya Dergisi*, Sayı: 6, 90-97.
155. “Hipokrat’ın Türk İlim Aleminde Düstur Tutulan Bazı Sözlerine Dair”. (1963). *Hekim ve İlaç*, Sayı: 1, 25-27.
156. “Mecazi Aşkın Tedavi Reçetelerinden Örnekler”. (1963). *Eczacı Yıllığı*, 6.
157. “Cehennemname”. (1964). *Çağrı*, Sayı: 76, 3-6.
158. “Evliya Çelebi ve Tuzla İçmeleri”. (1964). *Tedavi ve Klinik*, Sayı: 2, 53.
159. “Halkımıza Göre Geçmiş ve Gelecekte Erbain”. (1965). *Fen Dergisi*, Sayı: 12, 5-6,27.
160. “Mezar Taşlarında Veba ve Tauna Ait Kayıtlar”. (1965). *Dirim*, Sayı: 11-12, 268-272.
161. “Mahya ve Mahyacılık”. (1965). *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 186, 3636.
162. “Türkiye’de Eski Ruh Sağlığı Tarihi Üzerine Bir Deneme Onacak Akıl Sağlığı Yurdu”. (1965). *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 196, 3911-3914.
163. “Derleme Bazı Güzel Sözler”. (1966). *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 207, 4225-4226.
164. “Yunus Emre”. (1966). *Türk Yurdu*, Sayı: 319, 81-83.

165. “Çiçek Tarihimizde Türk Karanfilleri”. (1966). *Türk Etnografya Dergisi*, Sayı: 9, 5-12.
166. “Darbimesellerimiz Nereden Geliyor”. (1966). *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 10, 22-23.
167. “Halk Eğitiminde Nasrettin Hoca”. (1966). *İlgaz*, Sayı: 59, 11.
168. “Osmanlı Türklerinde Hekimlik ve Eczacılık”. (1966). *Türk Eczacılar Birliği Mecmuası*, Sayı: 5.
169. “Saat Üstüne Güzel Sözler”. (1966). *Fen Dergisi*, Sayı:5, 132-135.
170. “Abide”. (1967). *Kütahya Çini Gecesi*, İstanbul: 4-6.
171. “Eski Yazma Kitaplarımızın Boş Yerlerinin Bazı Güzel Sözleri”. (1967). *Köylünün Sesi*, Sayı: 9, 15-17.
172. “Mevlana Yolunda”. (1967). *Mevlana Güldestesi*, 8-10.
173. “Ramazan Medeniyeti”. (1967). *Tohum*, Sayı: 30, 3-5.
174. “Ressam Ali Rıza Bey’den Eski Evlerimizde Cumbalar”. (1967). *Ankara Sanat*, Sayı: 12 6-7.
175. “Türklerde ve Anadolu’da İkram”. (1967). *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 214, 4110-4111.
176. “Kahve 450 yaşında”. (1967). *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 4, 12-14.
177. “Sadaka Taşları”. (1967). *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 11, 12-13.
178. “Eski Türk Yemekleri”. (1967). *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 12, 16-17.
179. “Bugün Nevruz”. (21 Mart 1967). *Haber gazetesi*.
180. “Çorbayı Nasıl İçerdik?”. (1968). *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 1, 9-11.
181. “Mevlamızın Sözleri ve Hallerinden Alınacak Dersler”. (1968). *İslam Medeniyeti*, Sayı: 6.
182. “Lokman Hekim’in Oğluna Verdiği 100 Nasihat”. (1969). *Folklor Mecmuası*, Sayı: 1, 9-11.

183. “Viyana’da Nasreddin Hoca”. (1969). *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 242, 5404-5405.
184. “Ay’a Ayak Basılması Münasebetiyle: Aya Gidenler Hakkında Hocamız İle Mülakat”. (1969). *Önasya*, Sayı: 50.
185. “Ali Süavi ve Türkler’e Dair Üzerinde Durulmağa Değer Fikirleri”. (1970). *Önasya*, Sayı: 56.
186. “Yunus Emre’ye Dair”. (1970). *Önasya*, Sayı: 57.
187. “Ruhlu Sözlere Dair”. (1970). *Önasya*, Sayı: 63.
188. “Gözden Yana Bir Sohbet”. (1970). *İleri Türkgözü Dergisi*, Sayı: 1, 11-14.
189. “Sümerlilerde Fakirlik Anlayışı”. (1971). *Folklor Doğu*, Sayı: 16, 7-8.
190. “Anadolu Selçuklular’nda Sağlık Hizmetleri”. (1972). *Malazgirt Armağanı*, Ankara: 9-31.
191. “Diş Hastalıkları Folkloru Üzerine”. (1972). *I. Uluslararası Diş Hekimliği Haftası*, İstanbul, 25.
192. “Dr. Rıfat Osman’a Göre Edirne’de İki Buçuk Asır Önce Çiçek Aşısı Yapılması”. (1972). *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi-I*, 253-254.
193. “Selçuklu ve Osmanlı Hastanelerinin Kuruluş Nedenleri”. (1972). *Dirim*, Sayı: 1, 38.
194. “Selçuklu ve Osmanlı Hastahanelerinin Kuruluşu Sebepleri (Nedenleri)”. (1972). *Dirim*, Sayı: 1, 35-38.
195. “Mesir Tarihimiz”. (1972). *Dirim*, Sayı: 4, 183-185.
196. “Böyle Rüya Dostlar Başına”. (1972). *Dirim*, Sayı: 5, 226-231.
197. “Her Yönü İle İslam Hekimliği”. (1972). *Dirim*, Sayı: 8, 367-371.
198. “Yunus Emre’mizin Gönül Dileğine Uyalım”. (1972). *Dirim*, Sayı: 10, 475-476.
199. “Geçen Yüzyılın Dükkan İçi Levhaları”. (1972). *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, Sayı:314, 9-12.

200. “Bahar Macunları”. (1972). *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 2, 16-20.
201. “Diabette Ağızdan Alınan Halk İlaçlarına Dair”. (1973). *Diabet Günleri 16 – 19 Nisan 1973*, Kayseri: 1-3.
202. “Türk Hamamı”. (1973). *Belleten*, Sayı: 145, 87-94.
203. “Türkiye’de XV.Asırda Nasıl Yenirdi?”. (1973). *Lokman Hekim Halk Sağlığı Dergisi*, Sayı: 2, 6-7.
204. “Türk Mistik Folklorundan Bir Sahife: Bayrampaşa Kekemeleri”. (1973). *Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, 91-93.
205. “Anadolu Selçuklu Laik Hastaneleri ve Ruh Sağlığı Hizmetleri”. (1974). *Selçuklu Araştırmaları Dergisi IV*, 209-221.
206. “Dokuz Asırlık Mistik Folklor Açısından Tarihimizde Ruh Sağlığı Çalışmaları Hakkında”. (1974). *I.Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*, Ankara: 53-57.
207. “Nasreddin Hoca ve Fıkraları Üzerine Bir Hasbıhal”. (1974). *Emre*, Sayı: 2, 4-9.
208. “Horasan’da Bin Yıl Önce Yaşadığı Bildirilen Bir Türk Hekimi”. (1975). *Dirim*, Sayı:7, 337-339.
209. “Tarihte Anadolu Türklerinde Spor”. (1976). *Çağrı*, Sayı: 224, 11-13.
210. “Hemen Her Yerde Birbirinden Farklı Mistik Folklor İle Telkin Tedavileri Esasları ve Bursa’nın Buna Verdiği Tam Bir Örnek”. (1976). *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV*, Ankara: 385-413.
211. “Mesir Macunu”. (1976). *Türk Ansiklopedisi c.XXIV*, 37-38.
212. “Türk Eczacılık Tarihinden Bir Sayfa: Halkın Gözünde İlacın Önemi”. (1976). *Eczacıbaşı Dergisi*, Sayı: 3, 5-6.
213. “Türkiye’de Nevruz ve Nevruziye”. (1976). *Vakıflar Dergisi*, Sayı:11, 221-237.
214. “Türk Süsleme Sanatında Çiçekler ve Buketler”. (1977). *Türkiyemiz*, Sayı: 22, 14-17.
215. “Her Yönü İle İslam Hekimliği”. (1977). *Dirim*, Sayı: 8, 367-371.

216. “XIV. Asırda Anadolu’da Selçuklular’ın An’anesine Bağlı Mezar Taşları Üzerine”. (1978). *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 12, 15-17;21-26.
217. “Nasreddin’imizin Fıkralarındaki Mistik Anlamlar Üzerine”. (1979). *Eskişehir Anma Günleri Nasreddin Hoca Özel Sayısı*, Sayı: 22-24, 4.
218. “Yayın Hayatımızda Önemli Yeri Olan Sarafım Kıraathanesi”. (1979). *Belleten*, Sayı:170, 481-489.
219. “Türk’ü Daima Böyle Aldatarak Yenmişlerdir”. (1981). *İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatrosu Dergisi Atatürk’ün Doğumunun 100. Yılı Özel Sayı*, İstanbul: 16.
220. “Atasözleri Nedir?”. (1982). *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Sayı: 1-4, 645-647.
221. “Selçuklular, Beylikler ve Osmanlılarda Yemek Usulleri ve Vakitleri”. (1982). *Türk Mutfağı Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: 1-3.
222. “Türk Kahvesi”. (1984). *Tercüman Kadın Ansiklopedisi*, İstanbul: 882-883.

2.2. GÖRÜŞLERİ

Ahmet Süheyl Ünver, ailesi aracılığıyla folklor ile çok erken yaşta tanışmıştır. İlk bölümde değinildiği üzere Ünver çocukluk çağlarında yaşadığı birçok folklorik hadiseyi unutmamış ve daha sonra üretkenlik yıllarında bunların hepsini kayda geçirmeye çalışmıştır. Ünver annesinden bahsederken “*Kendisine göre mistiği dâhil bir folklor âlimi idi. Halk takvimini iyi bilirdi ve bunlarla oyalanırdı.*” (Sayar, 2021: 56-57) ifadesi ile halk bilimi ile ilgili ilk dikkatinin annesi vasıtasıyla çekildiği anlaşılmaktadır. Hatta Ünver, daha sonra bu ifadelerini cümleye dökerken “folklor âlimi” ifadesini kullanması, yaşadığı dönemde folklorun her ne kadar bir bilim adıyla bilinmese de onun halk bilimi hakkında ciddi bir bilgi birikimine sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Ünver mimariden sanata, mistik meselelerden halk edebiyatının birçok türüne kadar halk bilimini ilgilendiren hemen her bahiste yazılar kaleme almış, görüşlerini çeşitli platformlarda paylaşmıştır. Dönemin folklor dergilerinde, gazetelerde ve tıp kongrelerinde folklor unsurları hakkında beyanlarda bulunan, örnekler veren Ünver; kalemini hiçbir zaman mürekkepsiz bırakmamış ve sürekli üretken bir tavır takınmıştır.

İstanbul Üniversitesinde Tıp Tarihi Enstitüsünün kurucusu³¹ olan Ünver, “Kitaplarda, el yazması birçok klasik tıp kitaplarında ve bazı mualecat (ilaç) mecmualarında halen Anadolu’da ve İstanbul’da yaşayan tıbbi folklor malumatı vardır. Bunlar pek çoktur ve en mühim kaynaklardandır. Bunların bir kısmı şehir kütüphanelerinde bulunur. Miktarları pek çoktur. Muhtelif eşhas ellerinde ve tarihe meraklı olanlarda ve Üniversitemizin Tıp Tarihi Enstitüsünde pek çok defterler, risaleler ve kitaplar vardır.” (Ünver, 1936b: 113) cümleleri ile tıbbi folklor konusunda belki de en çok yazı kaleme alanlardan biri olmuştur. Yine bu doğrultuda *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, *Dirim*, *Tedavi Seririyatı ve Laboratuvarı Mecmuası*, *Tıp Dünyası*, *Yeni Türk*, *Ülkü*, *Halk Bilgisi Haberleri*, *Türk Folklor Araştırmaları* gibi pek çok dergide; *Kurun*, *Milliyet*, *Vakit*, *Cumhuriyet* gibi birçok gazetede ve kendi eserlerinde özellikle tıbbi folklor ve halk hekimliği ile ilgili derleme çalışmalarını aktarmış, bizzat derlemelerini kaleme almış, ciddi önem arz eden çalışmalar ortaya koymuştur.

Türkiye’nin zengin bir folklor kaynağına sahip olduğunu, halk tecrübelerinde birçok tecrübi bilginin varlığını halen koruduğunu ve tüm bu bilgilerin yabana atılmayarak ilmi olarak incelenmesi gerektiğini vurgulayan (Ünver, 1935a: 2192) Ünver’e göre, ilim ve medeniyetin ilk kaynağı folklordur. Eski milletler hayata tutunmalarını ve yaşama imkânlarını da folklordan almışlardır. (Ünver, 1946b: 9)

Ünver, folklorun çağın yeniliklerine ayak uydursa da hiçbir zaman halk zihninden silinmeyeceğinin de altını çizmektedir (Ünver, 1939a: 1168). Nitekim ortaya koyduğu tüm makalelerinde ve eserlerinde de bu doğrultuda emek sarf etmiş ve halktan gelen tüm folklor bilgilerini unutulmamak üzere çalışmalarına yansıtmıştır. “Herkesi sirayet etmesini istediğim bir huyum var: Her işittiğini ve gördüğünü tespit etme huyları. Şifahi olmayı, memleketimizin iyi hususiyetlerini, başkalarına ve gelecek nesillere duyuramamanın suçlusu sayarım.” (Ünver, 1970b: 4) sözleri ile tüm halk bilimcilere çağrı yapmaktadır. Memleketimizde yaşayan, unutulmamasını istediği tüm bilgilerin saklanması gerektiğini ve bu doğrultuda çalışmalar yapılması gerektiğinin altını çizerek adeta bunu halk bilimi araştırmacıları için bir vasiyet olarak bırakmıştır.

³¹ bk. Tıp Tarihi Enstitüsü’nün kuruluşu. Sayar, Ahmet Güner. (2021). A.Süheyl Ünver Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri 1898-1986. İstanbul: Ötüken.

Çalışmanın bu bölümünde halk biliminin çalışma alanı ile ilgili 25 maddeden oluşan bir tasnif yapan Sedat Veyis Örnek'e göre Ünver'in görüşleri sıralanmaktadır.³²

2.2.1. Beslenme – Mutfak - Kiler

Orta Asya bozkır kültürüyle tarih sahnesine çıkan Türklerin beslenme ve mutfak kültürleri araştırmacılar tarafından genel olarak tarihsel ve coğrafi süreçlerle paralel bir biçimde ele alınarak İslam Öncesi Orta Asya Türk Mutfağı, İslam Etkisinde Orta Asya Türk Mutfağı, Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Türk Mutfağı, Osmanlı Mutfak Kültürü ve Cumhuriyet Dönemi Türk Mutfağı başlıkları altında incelenmektedir (Dinç, 2019: 291). Ünver de birçok makalesinde beslenme ve mutfak kültürünü araştırma konusunu haline getirerek Türk mutfağının tarihî dönem içindeki değişikliklerini Dinç'in belirttiği sınıflandırmaya benzer mahiyette yazılar kaleme almıştır.

2.2.1.1. Yemek Çeşitleri

Ünver, tarihsel süreç içinde Türk toplumunun yemekler hususunda ne gibi değişiklikler yaptığını, bu yemeklerin çeşitlerini ve özelliklerini, yemeklerin yapılış şekillerini aktardığı birçok eser ortaya koymuştur. Örneğin: *Türk Folklor Araştırmaları* dergisinde “Türklerde ve Anadolu’da” İkrâm başlıklı yazısında Türklerin geçmiş zamanlarda gösterdiği misafirperverlikleri ve ikramın nasıl olduğunu izah etmiş, Anadolu’da günümüzde bu durumun nasıl devam ettiğini açıklayan bir yazı ortaya koymuştur:

“1965’in son ayında Konya’da idim. Kimi gördümse ‘buyrun, çay mı istersiniz, kahve mi?’ dediler. Cevap olarak: ‘Onlar için İstanbul’dan kaçtım. Kahve ve çay yok iken Konya’da Selçuklular, Karamanlılar ve Osmanlılar ilk asırlardan beri neler ikram ederlerdi? Onlardan isterim. Misafire bugün ikram babında Konya’nın eski bir hususiyetini ihya etmeniz ve onu sunmanız muvafık olur, garpta bu gibi şehir hususiyetlerini yaşatmaya gayret ederler’ dedim.” (Ünver, 1967: 4110) ifadeleri ile Ünver, yemeğin sadece yaşadığı dönemdeki şekli ile değil eski zamanlardaki usulü ile

³² bk. Örnek, Sedat Veyis (1995). *Türk Halkbilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ilgili de araştırmalar içinde olduğunu göstermektedir. Yine aynı makalede yemek, tatlı ve içeceklerin tarifi ile ilgili bilgiler de vermiştir.

Ayrıca Ünver, doktor olmasına rağmen yemekler hususunda çeşitli kitaplar da yazmaktan geri kalmamıştır. *Türkiye Gıda Hijyeni Tarihinde Fatih Devri Yemekleri, Tarihte 50 Türk Yemeği, Fatih Aşhanesi Tevzinamesi, Kırkambar* gibi eserlerinde yemek bahsine girmiş, yemek kültürü ile ilgili çeşitli tespitlerde bulunmuş, derlemelerine yer vermiştir.

2.2.2. Giyim-Kuşam-Ss

2.2.2.1. Giyim – Kuşam

Toplum ve kültürler arası etkileşimlere eklenen sosyal, ekonomik değişim ve dönüşümler, inanç farklılıkları bu toplumların giyim-kuşam ve sslenmelerini de etkilemektedir (Keskin, 2019: 328). Ünver de yaşadığı dönem itibariyle bu değişimi net olarak gözlemlemiş ve giyim-kuşamla ilgili tespit ettiği bazı durumlara eserlerinde ve makalelerinde sıkça yer vermiştir.

nver giyim kuşam konusunda özellikle geçmiş yüzyıllarda insanların tercih ettiği kıyafetler, aksesuarlar ve örtüler hakkında yazılar kaleme almıştır. Aynı zamanda bir ressam olan ve minyatür yapmayı seven nver, bu başlıkla ilgili çalışmalarını daha çok minyatürler üzerinden gerçekleştirmiştir. *Geçmiş Yüzyıllarda Kıyafet Resimlerimiz* adlı eserinde erkeklerin, kadınların ve çeşitli yaş gruplarının giyimlerini incelemiştir. Ayrıca bu eserinde sadece Türk milletine ait değil farklı milletlerin giyinme tarzları da nver tarafından incelenerek karşılaştırmalı olarak okurların dikkatine sunulmuştur.

nver makalelerinde de bu hususa yer vermiştir. *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni* dergisinde yazdığı “Tarihimizde Kadınlarımızın rts” başlıklı yazısında Türk kadınının giyinme tarzına değinerek kadınların ağlar öncesinden günümüze kadar giyiniş tarzlarını araştırmış ve yaşadığı dönemdeki kadınların giyinme tarzları ile ilgili bazı çıkarımlarda bulunmuştur.

2.2.3. Halk Bilgisi

2.2.3.1. Halk Hekimliği

Boratav halk hekimliğini “*Halkın olanakları bulunmadığı için, ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacıyla başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne halk hekimliği diyoruz.*” (Boratav, 1973: 149) şeklinde tanımlamıştır. Ünver ise halk hekimliğini, tıbbi folklor ifadesi ile açıklamıştır.

Ünver’in en çok yazı kaleme aldığı ve halk bilimine en çok katkıda bulunduğu başlıklardan biri hiç şüphesiz halk hekimliğidir. Ünver bu bağlamda birçok makale, gazete yazısı, bildiri ve eser yazmış; derleme faaliyetlerinde bulunmuş ve doğrudan halk hekimliği tecrübe de etmiştir.

Halk Bilgisi Haberleri dergisinde *Türkiye’de Tıbbi Folklor Üzerine Rapor* başlıklı makalesi³³nde Ünver, Anadolu’dan İstanbul hastanelerine gelen hastaları zengin bir folklor kaynağı olarak görmüştür. Onlardan ciddi folklorik bilgiler toplamıştır. Makalede bu topladığı bilgilerin bazılarının o ana kadar duyulmamış olanlarının var olduğunu da ifadelerine eklemiştir. Burada bir parantez de İstanbul’a açan Ünver, İstanbul’da saf bir folklor olmadığını, İstanbul’da şekillenen folklorun İstanbul’un fethinden günümüze kadar gerek Rumeli’den gerek Anadolu’dan göç ederek gelenlerin inanç ve tedavi usulleri ile oluştuğunu beyan etmiştir. (Ünver, 1936b: 114) Ayrıca yine bu makalede Ünver, tıbbi folklor ile ilgili çalışma yapanlar arasında dönemin İstanbul Üniversitesi Profesörlerinden bazılarının ismini sıralamış; Sağlık Bakanlığı, Harbiye Nezareti gibi bazı kurumların da çalışanlar, askerler ve zabıtlar aracılığı ile birçok bilgi toplattığını ifade etmiştir. Ünver bu bahiste tıbbi folklor ile ilgili malzemelerin toplanmasının ve tespitinin zorluğundan bahsederek son iki sene içinde Anadolu’daki hekimlerle yapılan bir ankete değinmiş, çalışmasında bu anketten elde ettiği verilerden yararlandığını belirtmiştir. (Ünver, 1936b: 113-114) Ünver, makalenin devamında Anadolu’da folklorik uygulamalar ile tedavi

³³ 1935 yılında İspanya’nın başkenti Madrid’de yapılan kongrede Ünver, bu bildiriye tebliğ ederek Anadolu’nun bir folklor yurdu olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Ünver, katıldığı birçok tıp kongresinde ve ayrıca makalelerinde de aynı konuya temas etmiş, bu hususta pek çok yazı kaleme almıştır.

edilmeyen hastalıkların yok denecek kadar az olduğu vurgulanmış, halk hekimliğinin en önemli icra mekânı olarak gösterdiği ocak mefhumunu şöyle açıklamıştır:

“Folklor sahasında Anadolu’da tedavi edilmeyen hastalıklar pek az gibidir. Bunların bir kısmını yani ehemmiyetsiz olanlarını halk arasında bulunan yaşlı ve tecrübeli insanlar yapmakla beraber en ehemmiyetli görülenlerini de ‘Ocak’ denen yani babadan evlada gizli tecrübeleri tevarüs eden aileler tarafından yapılmıştır. Buna dair Anadolu’nun birçok yerlerinde hususi aileler de vardır.” (Ünver, 1936b: 116)

Ünver’e göre tıbbi folklorun doğuş kaynaklarından bir diğeri inançlardır. Asırlar boyunca insanoğlu birçok şeye inanmış ve neticesinde kötü durumlardan kurtulmak için tüm bu inanmalar onu hekimliğe itmiştir (Ünver, 1953a: 6). 11.10.1935 tarihli *Kurun* gazetesinde Madrid’de yapılan tıp kongresi dönüşü gazetecilere verdiği demeçte Ünver, daha önce pek çok makalesinde değindiği gibi folklorun birçok medeniyet tarafından benimsendiğini hatta tıbbın menşei olarak düşünüldüğünü ifade etmiştir. Bu bakımdan tıp kongresinde 50 sayfalık bir bildiri sunulduğu bilgisini paylaşan Ünver, Türk folklorunun ilgi ile dinlendiğini ve takdir edildiğini cümlelerine eklemiştir (Ünver, 1935c: 3).

Yine *Halk Bilgisi Haberleri* dergisinde, Türkiye’de Cilt Hastalıklarına Müteallik Halk Bilgi ve Tedavileri başlıklı yazısında halk hekimliği ile ilgili uygulamalara değinen Ünver, folklorun Türkiye’de zengin bir içeriğe sahip olduğunu ve fenni ilimlerin kaynağının folklorla dayandığını (Ünver, 1946b: 9) ifade etmiştir. Cilt hastalıkları bakımından da Türkiye’nin ciddi folklorik birikiminin olduğunu ise şu sözlerle izah etmiştir:

“Türkiye’de cilt folkloru çok zengindir. Şehirlere göre bunların birçok hususiyetleri nazara çarparsa da bazı yerlerde büyük benzeyişler vardır. Halkça cilt hastalıklarının bazılarını tedavi etmek çare ve kolaylıkları vardır. Bu tedbirlerle iyi olacağına behemahal kani olanlar vaktiyle pek çok iken Türkiye Cumhuriyeti’nin feyziyle böyle bazen muzır netice verebilen tedaviler maarifin her tarafta tamimi ve halkın her tarafta kolaylıkla bulduğu hekimlerin sayesinde bu gibi indi müdavattan kurtulmuştur. Ne de olsa

vaktiyle halkın yapmış olduğu bu tedavi şekillerine bir göz gezdirmek faydadan hali değildir.” (Ünver, 1937b: 25)

Tedavi Seririyatı ve Laboratuvarı Memuası’nda yazdığı Türkiyede (Scille) Adasoğanı İlacı Tarihi Hakkında başlıklı yazısında ise çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılan adasoğanı bitkisinin mahiyeti, etkileri, yapılış amacı ve şekli gibi bazı farmakolojik özellikleri sıralamış ayrıca hangi hastalıkların tedavisinde kullanıldığının da tarifini yapmıştır. *“Adasoğanı bugün tababetimizde çok kullanılmaktadır. Adasoğanını biz gerek dâhili verit ve gerek dâhilen damla şeklinde muvaffakiyetle bazı müzmin kalp ve böbrek hastalıklarında hem kalp mukavvisi ve hem de diyüretik olarak muvaffakiyetle kullandık ve güzel neticeler aldık. Bilhassa idrar ile ithah olunan mevadî azotiye miktarını artırması, kanda ürenin ihtibasile müterafık ihtilatlarda çok şayanı memnuniyet neticeler vermiştir ve bu vak’alardan en ziyade şayanı tavsiye bir devadır.” (Ünver, 1933: 195). Ayrıca dikkat çekilen bu ifadelerinden anlaşılacağı üzere Ünver, doğrudan halk hekimliği de yapmıştır.*

Halk Hekimliği Nasıl Bugünkü Tababetin Menşeiini Teşkil Etti? Ve Bundan Çıkaracağımız Ders adlı eserinde Ünver, halk hekimliğinin sınırlarını çizmiş, tanımını yapmış, doğrudan halk hekimliğinin esasları mevzusuna girmiştir. Eserinde Ünver; daha önce milletlerarası tıp kongrelerinde aynı bahis ile beyanda bulunduğunu ve Türkiye’nin tıbbi folklor - halk hekimliği konusunda zengin bir dağarcığa sahip olduğunu yinelemiş, eski uygarlıkların tıbbi folklor ile ilgilendiklerini beyan etmiş, tıp tanrısı kavramından bahsederek Eskülap ve Lokman Hekim’i tanıtmış, halk hekimliğinin sınırlarına, çeşitlerine, devrelerine ve kaynaklarına yönelmiş, çeşitli örnekler vererek cümlelerini bitirmiştir.

Yukarıda değinilen eser ve makalelerin yanı sıra Ünver’in halk hekimliği ile ilgili yazıları bu kadarla kalmamış, birçok eserinde ve makalesinde yine aynı konuyu muhteva eden yazılar kaleme almıştır. Bu konuda yazdığı bazı makalelerin bibliyografyası şu şekildedir:

“İstanbul’un Bazı Acı ve Tatlı Sularının Halkça Şifa Hassaları Hakkında”. (1934). *İstanbul Belediye Mecmuası*, Sayı: 121-122, 89-94.

“Kaplıcalar Hakkında Genel Bilgiler”. (14 Temmuz 1935). *Kurun gazetesi*, 8.

“Onuncu Arsiulusal Tıp Kongresinde Neler Konuşuldu?”. (11 Ekim 1935). *Kurun gazetesi*, 3.

“Balkan Memleketlerimizin Tıbbi Folkloru”. (1937). *Halk Bilgisi Haberleri*, Sayı: 65, 113-114.

“Türk Tıp Tarihinde Veba Hastalığına Karşı Kına Tatbiki”. (1938). *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, Sayı: 7, 82-84.

“X. Asırda Orta Asya’da Türk Folklorunu ve Tıp Tarihini Alakadar Edecek Bir Bakış”. (1938). *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, Sayı: 10, 58-67.

“Türk Mitolojisinde Büyük Bir Mevkii Olan Hippocrate”. (1939). *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, Sayı: 13, 17-26.

“Yılan Resmi ve Selçuklu Tababeti”. (1939). *Dirim*, Sayı: 1, 14-18.

“Türkiyede Tıbbi Folklor”. (1939). *Ülkü*, Sayı: 79, 57-60.

“Telkinle Tedavi”. (1940). *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, Sayı: 15, 125-126.

“Lokman Hekim”. (1941). *Dirim*, Sayı: 3-4, 1.

Türk Göz Hekimliği Tarihine Aid Notlar. (1946). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü Yayınları

“Folklorik ve Sosyal Bakımlardan Kısırlık Hakkında Bir Hasbıhal”. (1958). Tevfik Rıza Kazancıgil (Ed.) *Kadında Kısırlık Teşhis ve Tedavi Esasları*. (3-7) İçinde. İstanbul: Fakülteler Matbaası

“Önsöz”. (Niyazi Köymen). *Çocuk Hastalıklarında Folklor – Batıl İnanç – İlkel Tedavi*. (1970a). (III) İçinde. İzmir: Karınca Matbaacılık.

“Dokuz Asırlık Mistik Folklor Açısından Tarihimizde Ruh Sağlığı Çalışmaları Hakkında”. (1974). *I.Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*, Ankara: 53-57.

2.2.4. Halk İnançları: Törelere, Âdetler, Gelenekler, Görenekler

Halk hekimliğinden sonra Ünver’in dikkatini en çok çeken halk bilimi konularından bir diğeri ise halk inançları olmuştur. Ünver, pek çok eserinde, makalelerinde ve gazete yazılarında çeşitli halk inanışlarını derlemiş, araştırma konusu yapmış ve önemli

alışmalar kaleme almıştır. Ünver'in çocukluğundan itibaren annesi ve ailesi vasıtasıyla biriktirdiğı birçok inanış da Ünver'in eserlerinde kendisine yer bulmuştur.

Ünver'in bu bahisteki açıklamalarından anlaşılmaktadır ki o, inanmaları çoğunlukla batıl olarak görmemiştir. Tam tersi inanmaların halkın zihninde çeşitli tecrübeler sonucu ortaya çıktığını düşünmüştür. Bu hususta Meslektaş Niyazi Köymen'in *Çocuk Hastalıklarında Folklor – Batıl İnanç – İlkel Tedavi* adlı eserine bir önsöz yazan Ünver burada “*Bir taraftan folklorun hepimizi iyi telkinlerde bulunan mistik tarafı da vardır ve güzeldir. Bulduklarınızın çoğuna batıl dememeli de iptidai demeli. Bugün hangi itikat doğru veya yanlıştır tam hüküm vermek güçtür. Bunlar uzun izahlar ister, şifahen bazı misaller üzerinde konuşmak doğru olur.*” (Ünver, 1970a: 3) ifadeleriyle folklor ile batılı birbirinden ayırmaya çalışmıştır.

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası dokuzuncu sayısında yayımlanan *Türklerde Mistik Folklorun Esasları* başlıklı yazısında Ünver, mistik folklorun ekseninde nazar inanışı ve nazardan kurtulma yollarına dair derlediğı bilgiyi okur ile şu şekilde paylaşmıştır:

“... Mistik tedaviler arasında nazarlık mühim bir mevki tutmuştur. Bu herhangi bir şekilde ve mahalde nazarı dikkati celbedecek bir şey koymak ve halkı maşallah dedirtecek çarelere başvurdurmakla mümkün olur. Şarkta nazara ve nazar değmeye, nazarın fena tesirlerine çok inanılır. Manevi tedaviler meyanında bunun birçok muskaları vardır. Türkmenler arasında kurdun her bir uzvu nazarlık olarak kullanılmıştır. En çok gözünü nazarı bozmak yani nazarı dikkati başka bir yere celb için başka bir yere çekmekten başka bir şey değildir. Her memlekette nazara karşı gelecek bazısı birbirine benzeyen birtakım usuller vardır. Nazara gelenlere muska verdikleri gibi kurşun da döktürürler. Tütsü yaparlar. Lakin çok garip ve diğer birçok adetler vardır. Nazarı degecekleri halk ekseriya tanır ve bunlar meş'um addedilir. Yalnız insanlara değil kitaplara, eşyaya ve evlere de nazar değer. Bunlar da muhtelif vasıtalarla korunmuştur.” (Ünver, 1939a: 1168).

Anlaşılaçağı üzere Ünver'e göre nazar, ciddi bir halk inanışıdır. Dolayısıyla nazar ile alakalı bu durumu yakından izlemiş ve derlediğı bazı inanışları notları arasına kaydetmiştir.

İnançlar kapsamında değerlendirilebilecek bir diğer makalesi ise *Yeni Türk* dergisinde *İstanbul Halkının Ölüm Karşısındaki Duyguları* başlıklı yazısıdır. Ünver, bu makalesinde çeşitli darbimeselleri, rivayetleri, öğütleri, inançları birbirine bağlı olarak ele almıştır. Ancak Ünver'in halk inanışları bahsinde en can alıcı makalesi şüphesiz *Yeni Türk* mecmuasında çıkan *Çocuk Doğmadan Evvel Cinsiyetinin Tayini* başlıklı yazısıdır. Bu makalesinde Ünver, asırlardan beri merak konusu olan doğacak çocuğun cinsiyeti ile ilgili araştırmaların çok eski kaynaklara kadar uzandığını, farklı uluslarda bazı benzer veya farklı uygulamaların çocuğun cinsiyetini belirleme noktasında icra edildiğini örnekler üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Bu makalede yazdığı “*İstanbul’da topladığım malumata göre: bir kadının ikinci hamileliğinde çocuk solda oynarsa ilk çocuğu sağda oynamışsa oğlan, ikincide gebe bu sefer kız olsun der. Bu sefer nerede oynuyor diye sorarlar. Solda derse kız olacak derlermiş. Hamileliğin ilk kırk günü içinde oğlan istenirse kırk bir Mehmet, kız istenirse kırk bir Fatma yazılır. Kırk birincisi sigara kâğıdına yazılarak Mehmet! Yarabbi oğlan niyetine diye yutulur. Erkek anneyi güzelleştirir, kız bozar, anneyi çirkinleştirir. Kalçaları büyürse oğlandır. Ellerle karnının üstünden bakarlar, pek sivri ise bu kız derler.*” (Ünver, 1935a: 2192). ifadeleriyle Ünver'in derleme çalışmaları yaptığı da ortaya çıkmaktadır. Ünver, bu makalenin devamında sekiz başlık halinde çocuğun cinsiyetinin tahminine yönelik inançları incelemiş, çeşitli derlemelerini cümleye dökmüş ve halk bilimine katkılarını sunmuştur.

Ünver'in halk inançları ile ilgili araştırmaları bu kadarla sınırlı kalmamıştır. Bu bahis ile ilgili detaylı inceleme üçüncü bölümde yer almaktadır. Ünver'in birçok makalesinde değindiği halk inançlarına ait bibliyografa şu şekildedir:

“İstanbul’un Bazı Acı ve Tatlı Sularının Halkça Şifa Hassaları Hakkında”. (1934). *İstanbul Belediye Mecmuası*, Sayı: 121-122, 89-94.

“Çocuk Doğmadan Evvel Cinsiyetinin Tayini”. (1935). *Yeni Türk*, Sayı: 34, 2189-2193.

“Kaplıcalar Hakkında Genel Bilgiler”. (14 Temmuz 1935). *Kurun gazetesi*, 8.

“Türkiyede Tıbbi Folklor Üzerine Rapor”. (1936). *Halk Bilgisi Haberleri*, Sayı: 56, 113-134. Ünver,

“Türkiye’de Cilt Hastalıklarına Müteallik Halk Bilgi ve Tedavileri”. (1937). *Halk Bilgisi Haberleri*, Sayı: 74, 25-28

“İstanbul Halkının Ölüm Karşısındaki Duyguları”. (1938). *Yeni Türk*, Sayı: 68, 312-321.

“X. Asırda Orta Asya’da Türk Folklorunu ve Tıp Tarihini Alakadar Edecek Bir Bakış”. (1938). *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, Sayı: 10, 58-67.

“Türklerde Mistik Folklorun Esasları”. (1939). *İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, Sayı: 9, 1164-1169.

“Türk Mitolojisinde Büyük Bir Mevkii Olan Hippocrate”. (1939). *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, Sayı: 13, 17-26.

“Yılan Resmi ve Selçuklu Tababeti”. (1939). *Dirim*, Sayı: 1, 14-18.

“Telkinle Tedavi”. (1940). *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, Sayı: 15, 125-126.

“Lokman Hekim”. (1941). *Dirim*, Sayı: 3-4, 1.

Türk Göz Hekimliği Tarihine Aid Notlar. (1946). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü Yayınları

“Folklor ve Telkin”. (1946). *Folklor Postası*, Sayı: 15, 9.

“Folklorik ve Sosyal Bakımlardan Kısırlık Hakkında Bir Hasbıhal”. (1958). Tevfik Rıza Kazancıgil (Ed.) *Kadınlarda Kısırlık Teşhis ve Tedavi Esasları*. (3-7) İçinde. İstanbul: Fakülteler Matbaası

Kırkambar. (1970b). Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi.

“Dokuz Asırlık Mistik Folklor Açısından Tarihimizde Ruh Sağlığı Çalışmaları Hakkında”. (1974). *I.Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*, Ankara: 53-57.

2.2.5. Geçiş Dönemleri

2.2.5.1. Doğum

İnsanın dünya serüvenindeki ilk macerası doğum ile başlar. Ancak bu başlangıcın öncesi ve sonrası yine bir dizi macerayı içinde barındırır. Çocuk sahibi olmak isteyen anne ve babaları, gebe kadınları ve çocuk doğduktan sonra tüm aileyi etkileyen bu süreç, çocuğun kırkı çıkana kadar devam eder (Çapcıoğlu, Alpay, 2021: 150). Aileye yeni bir fert gelecek olmasının mutluluğu ile birlikte hem gebelik sürecini hem de doğum ve

sonraki süreci kapsayan birçok inanış da başlar. Çoğu dünya topluluklarında olduğu gibi Türk toplumunda da doğum ile ilgili birçok inanış ve işlem yapılmaktadır. Ahmet Süheyl Ünver de bu duruma elbette yabancı kalmamış ve doğup büyüdüğü toplumun bir aynası olarak eserlerinde doğum ile ilgili çeşitli inanışları kaleme almıştır.

Halk Bilgisi Haberleri dergisinde *Türkiye’de Tıbbi Folklor Üzerine Rapor* başlıklı makalesinde detaylı bir şekilde bu hususu dikkate alan Ünver, doğumla ilgili süreci *Çocuk olmak için yapılan maddi ve ruhi tedbirler, Gebe kadına müteallik inanmalar, Çocuk doğmadan evvel cinsiyetinin takribi olarak tayini, Doğum ve safhaları, Yeni doğan çocuklara alınan tedbirler ve inanmalar, Lohusalarda albastı (hummayı nifasi, lohusa humması), Doğan çocuğu yaşamayanların aldıkları tedbirler, Çocuklar ve hastalıkları hakkında tedbirler ve inanlar*. (Ünver, 1936b: 119) olmak üzere sekiz başlığa ayırarak incelemiştir. Ünver bu makalesinde doğum öncesi süreçten başlayarak doğum hadisesi gerçekleşip çocuğun dişleri çıkıncaya kadarki süreçte gerçekleşen tüm inanışları, tecrübeleri incelemiş ve açıklamalı bir derleme yapmaya çalışmıştır.

2.2.5.2. Ölüm

İnsanlar tarafından her ne kadar istenmeyen bir durum olarak kabul edilse dahi ölümle ilgili inanışların varlığı da bir hayli yaygındır (Akyüz, vd. 2021: 150). Bu bahisteki inançlar ve uygulamalar Ünver’in de dikkatini çekmiş ve bu hususta birçok yazı kaleme almıştır. *Yeni Türk mecmuasında İstanbul Halkının Ölüm Karşısındaki Duyguları* başlıklı makalesinde bu bahsi irdeleyen Ünver, özellikle mezar taşlarında yazan duygusal ifadeleri not almış ve bazı ölümle ilgili itikatları listelemiştir. Ünver, özellikle tıbbi gerekçeler ile açıklanamayan bu ölümün halk düşüncesinde bazı inançlar doğurmuş olduğunu ve bu inançların zaman içinde folklorun ilgi alanına girdiğini belirten yazılar kaleme almıştır. Tıbbi folklorun doğuş kaynaklarından birinin de ölümden kurtulma düşüncesi olduğunu söyleyen Ünver, bu konuda yapılacak bir şeyin olmadığını ifade ederek ders çıkarılacak bazı ifadelerde bulunur. Kötü huyların terk edilerek mutluluk içinde ve mümkün olduğunca uzun yaşam temennisinin önce gelmesi gerektiğini vurgular (Ünver, 1953a: 6).

2.2.6. Bayramlar – Karşılamlar – Uğurlamalar

Ünver, geleneksel hayat ile bağlarını hiç koparmamış, çocukluğundan itibaren ailesinden ve sosyal çevresinden görüp öğrendiği pek çok bilgiyi unutmamış ve bu bağlamda dinî ve yerel bayramlar hakkında da birçok not alarak çeşitli eserlerinde bu notlarını neşretmiştir. Ünver'in bayram hakkında ortaya koyduğu düşüncelerini kaleme aldığı eserlerinin başında şüphesiz *Bir Ramazan Binbir İstanbul* gelir. Ünver bu eserinde birçok başlık halinde Ramazan hakkında gördüğü, duyduğu ve araştırarak öğrendiği bilgileri okuyucusu ile paylaşmıştır. Bu eserinde “*Cemaatle konak ve büyük evlerde teravih kılındıktan ve herkes birbirini tebrik ettikten sonra tepsilerle şerbetler dağıtılırdı. Bu usul Ramazan adetleri içine girmiştir. Bunu takiben içilen çubuklar tazelenir, kahveler gelir ve bir taraftan da teravihten sonra gece oturmaya gelen ziyaretçiler sükün etmeye başlardı. Bu suretle buraları geceleri dolup boşanır. Çünkü buralarda hoş sohbet, latifeci ve nükteli konuşanlar da bulunur. Bunların sohbetine doyum olmazdı. Misafirlğe gidenler arasında harem ve selamlık adabına son derecede riayet edildiği cihetle kadınlar da ayrıca toplanırlar ve münavebe ile birbirlerinin evlerine giderlerdi.*” (Ünver, 1997: 55) ifadeleri ile karşılama ve uğurlamalar hakkındaki derlemelerini ortaya koymaktadır.

Bir Ramazan Binbir İstanbul eserinin dışında *Kırkambar* adlı eserinde de nevrüz bahsine girerek “*Asırlardan beri 6 Mayıs Hıdırellez günüdür. Çingene Bayramı da sayılır. Bir nevi bahar bayramıdır. Nevruz denen gece ile gündüzün bir olup güneşin bizler gibi ona tabi olanlar Hamel ‘Koç’ burcuna girdiğimiz yeni günler ile Hıdırellez arası kırk dört gündür. Güya o gün Hızır Aleyhisselam ile İlyas Aleyhisselam buluşurlarmış. İnsanlar birçok hakikatlerin uydurmalarına her nedense bir şiiriyet de katarak daha çok inanır.*” (Ünver, 1970b: 82) ifadeleriyle Nevruz’un Çingeneler bayramı olarak kutlandığını ifade etmiştir.

2.2.7. Dinsel – Büyüsel İçerikli İnançlar, İşlemler

2.2.7.1. Ziyaretler, Yatırlar, Türbeler, Mezarlar

Ünver, Anadolu’nun birçok yerinde türbe ve mezarlarla ilgili araştırmalar yapmış, çeşitli derlemelerini kaleme almış ve bu yerlerde yapılan uygulamalarla pek çok inanışa

eserlerinde ve makalelerinde yer edinmiştir. Mezarlar hakkında araştırmalarının ve görüşlerinin oluşumunu Ünver şu şekilde açıklamaktadır:

“Cenevre Üniversitesi Dâhiliye Kliniği Profösörü Dr. Rosh ile 1933 senesi yazında Eyüpsultan’da Gümüşsuyu’na çıkarken yokuşta tesadüf ettiğimiz mezarların üzerlerinde neler yazıldığını sordu. Taşlarda bazı mısraları kendisine terceme ettim. Manalarından çok mütehassis oldu: ‘Mezaristanlarınız bir alem, halkın ölüm hakkında felsefi fikirlerinin bahçesi. Bunlar acaba toplanmıyor mu? Buna dair yapılmış bir tetkik var mı?’ dedi. Buna merak ettiğimi fakat ufak bir kısmı müstesna, hepsini toplayamadığımı söyledim. O zamanlardan beri ne vakit bir mezaristandan geçerse birkaç taş okur, halkın ölüm karşısındaki düşüncelerinden bir kaçını daha öğrenirim.” (Ünver, 1938a: 312)

2.2.8. Halk Edebiyatı

Ünver, halk edebiyatının alanı içinde bulunan türlerle alakalı da çalışmalar ortaya koymuştur. Bir milletin elinde bulunan ilk mahsullerinin, o milletin atalarına ait ilk ürünler olmadığını ve bu ürünlerin uzun yılların süzgecinden geçerek şekil aldıklarını ifade eden Sakaoğlu; masal, efsane, destan, atasözleri gibi halk ürünlerinin ilk olarak *Divanü Lügati’t-Türk*’te geçtiğini bildirir (Sakaoğlu, 1992: 7). Ünver de halka ait olan bu ürünlere dikkatini yönelterek Efsaneler, halk şiirleri, fıkralar, maniler ve atasözleri ile alakalı birçok derleme ve çalışma yapmıştır. Ünver, atasözleri için *“halkın anayasası”* (Ünver, 1968b: 1). ifadesini kullananmış, Nasrettin Hoca fıkralarının ise halkın terbiyesinde önemli rolü olduğunu vurgulamıştır (Ünver, 1969: 5404).

2.2.9. Halk Tiyatrosu

Ünver, geleneksel Türk tiyatrosu ile ilgili çeşitli çalışmalar yapmış ve eserler ortaya koymuştur. Ünver’in ortaya koyduğu eserlerin büyük çoğunluğu ise geçmiş ve kendi dönemi arasında mukayeseye dayanmaktadır. Özellikle *Bir Ramazan Binbir İstanbul* adlı eserinde Karagöz, Orta Oyunu ve Meddah ile ilgili izlenimlerini sıralamış ve özellikle Karagöz ile alakalı bilgiler paylaşmıştır. Bu bahiste Ünver’in açıklamaları sıradan bir

izlenim ve bilgi içeren kısımlar olmadığı gibi oyuna ciddi bir araştırmacı gözüyle bakmış olmasından ileri gelmektedir.



ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HALK BİLİMİ İLE İLGİLİ ESERLERİNİN İNCELEMESİ

3.1. KİTAPLARI

3.1.1. Tarihte Ebeler ve Doğum Tarihimiz

Ünver'in yaklaşık 20 sayfalık bu kısa eseri tıbbi bahisler ile birlikte önemli halk bilimsel unsurları içinde barındırması açısından inceleme değerlidir.

Ünver, eserinde tıp tarihinde doğumu *umumi tıp tarihinde, Türk tıp tarihinde* ve *Türk tıbbi folklorunda gebelik ve doğum bilgisi ve ananeleri* olmak üzere üç aşamada ele alınması gerektiğini belirterek bu aşamaları tek tek açıklamıştır.

Umumi Tıp Tarihinde başlığında Ünver, dünya tarihinin en eski vakalarından biri olan doğum hadisesinde dünyadaki tüm toplulukların benzer gelenekler ile örnekler ortaya koyduğunu vurgulayarak bazı dinî kitaplarda doğumla alakalı ifadeleri derlemiş, Hipokrat zamanından kalma adetleri ve doğum yöntemlerini incelemiş, eski Mısır ve Yunan milletlerindeki bazı mitolojik bahisleri ele almıştır. Bu bahiste çeşitli doğum ilahelerinin olduğunu ifade eden Ünver, bunların kadın olduğunu çeşitli örnekler vererek açıklamıştır. Yunan medeniyetinde doğum ilahesi olarak bilinen Jüpiter'in kızı İlithie, Eskülap'ın kızı Hygie gibi doğumla ilgilenen kişilerin hep kadın olduğunu örneklendiren Ünver, kadınlar aracılığıyla doğum adetlerinin hızlı yayıldığını da cümlelerine eklemiştir (Ünver, 1946c: 1-4).

Ünver halk bilimi ile ilgili ifadelerine ise *Türk tıp tarihinde* başlığında yer vermeye başlamıştır. Ünver, bu başlıkta doğumla ilgili adet ve inanışları şu ifadelerle ortaya koymuştur:

“Geçmiş iyi bilelim ki bugünü anlayabilelim. Bir maksatla umumi tarihten ve halkın geleneklerinden faydalanacağız. Memleketimizde halk ebeliği ananeleri kablettarih zamandan beri gelir. Bugün nine manasına gelen (Nana İlahe) Anadolu’da ebesiz yerlerde doğum ile meşgul, şişman, yaşlı ve bittabi kendisine göre tecrübeli kadınlardır. İlmi tababetin Hipokrat’tan beri iki bin beş yüz senelik bir geçmişi vardır. Bunlar da halk tababetinden tekemmül ettirilerek kitaplarda yer almıştır. Lakin ananeler beş bin senedir hiçbir

tekemmüle varamayarak aynen sevki tabiilerin değişmez şeklinde devam etmektedir. Bunlar hâlâ Anadolu'da halk arasında caridir. Bunların en değişmez örnekleri dünyada vahşi sayılan kabileler arasında görülmektedir. Ayrıca doğum hakkında mistik birçok telakkiler vardır.” (Ünver, 1946c: 4-5).

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Ünver, doğumla ilgili ilk bilgilerin folklor aracılığıyla özellikle kadınlar tarafından yayıldığını düşünmektedir.

Ünver bu bağlamda mistik folklorla alakalı misallerin İslam ile birlikte zenginleşip varlığını günümüze kadar sürdürdüğünü ifade ederek gebelik, doğum ve doğum sonrası ile alakalı inanışlar ve uygulamaların folklor tarihimizde önemli yeri olduğunu, bu bilgilerin toplanmasıyla tarihimizin folklor kısmının tamamlanacağını vurgulamıştır. Yazının devamında Ünver, memleketimizde tıbbi folklor noktasında önemli yeri olan gebelik, doğum ve sonraki safhaları hususlarında zengin malzemeler bulunduğunu vurgulayarak bu bilgilerin tamamının toplanamadığını, bulduklarını ise bu eserde kayda geçirdiğini açıklamış ve folklorun önemi ile alakalı görüşlerini paylaşmıştır (Ünver, 1946c: 6-13). Ünver görüşlerini eserinde şu şekilde yazıya dökmüştür:

“Bu bahis toplanacak malzemenin ana hatları hakkında bir fikir verebilirse bahtiyar olacağımıza hiç şüphe yoktur. Bu gibi malzemenin bugün için ilmi kıymetleri küçümsenmemelidir. Bir defa folklor ilim ve medeniyetin menşeidir. Bu gibi hâlâ devam edenler ananeden toplanacak yeni bilgilerde, milletlerarası folklor çalışmalarında ilmi mukayeselere yarar. Bilhassa tıbbi folklorlarda dünya milletleri arasında bir menşeden dağılması dolayısıyla benzerlikleri çoktur. Bu cihetle memleketimizin folkloru hem çok zengin ve hem de her noktadan çok mühimdir.” (Ünver, 1946c: 13).

Ünver'in yukarıdaki açıklamalarından anlaşılacağı üzere, daha önce birçok makalesinde değindiği ilim ve medeniyetin kaynağının folklor olduğu düşüncesi hiç değişmemiştir. Ünver bu bağlamda folklorla kaynaklık etmek için elini taşın altına sokarak derleme faaliyetlerine dahi katılmıştır.

Kitabın son başlığı ise *Türk tıbbi folklorunda gebelik ve doğum bilgisi ve ananeleri* adlı başlıktır. Bu kısımda Ünver; başlıklar halinde gebelik, doğum esnası ve sonrası ile alakalı Anadolu'dan derlenen birçok uygulamaya ve inanışa eserinde yer vermiştir. Bu örneklerden birkaç tanesi şu şekildedir:

“ Köylerde halk ebeliği:

- Ebe kadınlar doğumdan sonra doğuranın evinde kalır veyahut muntazam gelerek hizmet ederler. Bir kısmı içlerinde çok tecrübeli olanları vazifelerine müdahale ettirmezler.

- Bir kadının doğumu yaklaşınca ailesi, ebesi ve herkes birkaç gün öncesinden davet olunur. Akrabaya haber verirler. Ağrıları başlayınca ebe ve kadınlar toplanarak kadını kürsü veya yatağa oturturlar. Doğum beklenir. Tekbirler, ilahiler ve neşideler söylenir.

Gebelere ihtimam:

- Üzüm ile badem, miski elma ile ayva yemeye devam. Zira doğan oğlan güzel yüzlü olur.

Anadolu’da doğum:

- Kadın güç doğurur veya doğuramazsa yanında ezan okunur. Kocasının elinin kirli suyunu içirirler. Çeşmelerin oluklarından sular boşaltılır.

- Rahmin daha çabuk açılması için ‘Meryemana’ denilen bir ot kökü vardır ki suya atarlar. Bu suda kaldıkça açılmaya başlar. O açıldıkça rahmin ağzı açılmış. Rahmetli anneciğime göre suyundan da içirirler. Bu nebat her ebelik yapanda bulunur.

Doğum esnasında:

- Çocuğun göbeği uzun kesilirse sesi güzel olur. (Mehveş Hanım)

Yeni doğanlar:

- Yaşamayan çocuk doğuranlar, yeni doğana Dursun, Satılmış, Satı, Duran, Yaşar ... gibi isimler verirler.

Lohusalara ihtimam:

- Lohusanın yanına al basmasın diye süpürge ve kuran korlar.

- Gebeyi yalnız bırakmamak için bir insan bulunmazsa yerine, Kur’an-ı Kerim, ekmek, silah da konur.” (Ünver, 1946c: 14-19).

3.1.2. Türk Göz Hekimliği Tarihine Aid Notlar

Ahmet Süheyl Ünver ve doktor arkadaşı Nuri Fehmi Ayberk tarafından yazılan bu eserde halk bilimini ilgilendirecek ve halk bilimine doğrudan katkıda bulunacak bazı başlıklar ve bu başlıkların içeriğinde bazı bilgiler mevcuttur. Her ne kadar bir tıp kitabı gibi görünse de içeriğinde mevcut olan folklorik bilgiler sebebiyle dikkate değerdir.

Kitabın içeriğinde 11 bölüm bulunmakla birlikte bu bölümlerdeki her başlığın Fransızca ve Almanca tercümesi de mevcuttur. Bu başlıkların çoğunluğu göz hekimliğinin tıbbi boyutu ile ilgilidir lakin 8 ve 9. başlıklar folklorik meseleleri muhteva etmektedir.

Ünver *Şarkta Göz ve Tesirine Verilen Önem* adlı başlıkta göz ile alakalı derin ve manalı sözlerin ve itikatların şark mistiğinde mevcut olduğunu ve halkın sevdiği şeylerden bahsederken *gözüm, göz bebeğim* gibi sözleri kullanmasını halkın göze verdiği önem olarak değerlendirir (Ünver, Ayberk, 1946d).

Ünver gözün her ne kadar görme organı olsa da gözün gördüğünü anlayan uzvun zihin, beyin olduğunu ifade ederek (Ünver, Ayberk, 1946d) cümlelerini asıl mevzu olan folklorla bağlamak ister. Ünver, göz ile folkloru şu sözlerle birbirine bağlamaktadır:

“Göz uzvu ile uğraşma tarihi pek eskidir. Sihre inananlar ve sihirle meşgul olanlar bu uzvun verdiği ilhamlara ve tesirlere dikkat ederek bir takım fikirler ortaya atmışlardır. Bu medluller halkın dilinde dolanmış ve zamanla çoğalmıştır. Şark folklorundan bunların büyük ehemmiyeti vardır.” (Ünver, Ayberk, 1946d).

Ünver yazının devamında Türk ve İslam dünyasında gözün önemi ile ilgili öne sürülen fikirlerin dikkate alındığında göz folkloru ile alakalı çokça bilgiye ulaşılabileceğini ifade ederek (Ünver, Ayberk, 1946d) Osmanlı zamanından derlenmiş bazı gözle ilgili sözleri sıralamıştır. O sözlerden birkaçı şunlardır:

“Gözleri görmeyenlerin hıfz ve ferasetleri galiptir.

Nazar, fikir ve zihni perişan eder.

Cemi eşyaya iptida nazarda mehabet derkardır. ,

Aşkın zukuru dahi nazardan iktiza eder.

El'ayn ki Türkıde bebek derler. İki şahsın bebeği birbirine tesadüf etse aşk zuhuru mücerrebattandır.

Söyleyene bakma söyleteni gör.

İnsanın kendi nazarı kendine dahi isabet eder.

Gözünü çok açıp kapamak dimağın iştigaline ve hareketine ve cünuna delalet eder.

Hayvanlardan afet denmekle maruf hayvanın nazarı, insanı telef eylediğini nakleder. Köpek ve kedinin nazarlarından bazı illetlerin zuhurunu hekimler beyan etmişlerdir.” (Ünver, Ayberk, 1946d)

Ünver yazının devamında bu hikmetli sözlerin açıklamalarını da yapmaktadır. Ünver’in burada paylaştığı nazar ifadesi ise halk bilimi açısından önem arz etmektedir. Kendi açıklamaları ile nazarın gözden kaynaklandığını ifade eden Ünver, açıklamalarında kedi ve köpeğin de nazarının değiştiğini vurgulamıştır (Ünver, Ayberk, 1946d). 9. Başlıkta ise Ünver, göz ile alakalı bazı şiirleri listelemektedir.

3.1.3. İstanbul Risaleleri II

Ünver; gördüklerini, duyduklarını kaydetmeye adanmış bir yaratılışa sahip olduğundan ötürü hemen her konuda notlar almış, her bahiste düşünceler yürütmüş ve hayatında olup biten hiçbir şeye kayıtsız kalmamıştır. İstanbul Risaleleri de Ünver’in tamamen İstanbul’da gördüğü, duyduğu ve araştırdığı her şeyi kaleme aldığı eserlerinden biridir.

Ünver bu eserinde Fatih devri ile alakalı derlediği bazı bilgileri, çeşitli sanatkarların hayatlarını ve eserlerini ayrıca 9. Risale’de Fatih döneminden kalma bazı fıkraları nakletmektedir. Ünver bu fıkraların bir kısmının bilinen kaynaklardan toplandığını fakat araştırılırsa daha çok kaynak çıkacağını ifade ederek “*Nerede rast gelinirse mehazleri bildirmek şaniyle toplanmalıdır. Zira herbirisinde ayn bir mana gizlidir, bu noktalardan hepsinin ayrı birer önemi vardır.*” (Ünver, 1947: 149) sözleri ile bu fıkraların derlenmesi gerektiğinin altını çizmiştir.

Ünver’e göre tarih kitaplarından sadece tarihî bilgiler öğrenilir. Fıkralar ise gerçek yaşamdan sahneler sunar. Bu fıkraları okuyan kişilerin muhakkak Fatih devrini anlayacak ve bugüne ait değerlerin o zamanlarda mevcut olduğunu göreceklidir. Bu fıkralar her ne kadar gülünerek okunsa dahi içeriğinde birçok ders, nasihat çıkarılacak ve geçmişten

çıkarılacak bu dersler aracılığıyla günümüz kurtarılacaktır (Ünver, 1947: 149). Bu görüşlerine ilave olarak Ünver, *“Fıkralar her ne kadar eski ise de bugün için de, yarın için de manaları yenidir. Sonra toplantılarımızda çok defa manasız konuşma mevzularını bunlarla değiştirmenin zamanı da gelmiş ve hana geçmiştir de. İşte bu maksatla ilim ve sanat bakımından Fatih devri çalışmalarımın bir ufak hatırası olarak bu fıkraları nakledeceklere sunmakla bahtiyarlık hissediyorum.”* (Ünver, 1947: 149) sözleri ile bu çalışmanın kendisi için önemini sunarak tek tek fıkraları cümleye dökmüştür. Fıkraların bazıları şunlardır:

“Orada dur

Durmuş Dede, Akkerman'dan kalkıp İstanbul'a gelirken Anadoluhisarı'na çıktı. Oradan Rumeli tarafına kayıkla geçecek parası yoktu. Bir yongaya binerek karşıya, Rumelihisarı'nın önüne geldi. Fatih kalede idi. Ona beni içeri alın! dedi.

Fatih, ona:

- Dur! dedi.

Orada durup kaldı. Yani öldü. Sonra yanına hürmeten bir tekke yaptılar ve Karadeniz'den gelen gemiler onu kendilerine aziz seçtiler.

Türk adaleti

Bizans'ın son hükümdar Konstantin'e, iki papaz, memleketin günden güne çökmesine sebep adaletsizlik, memleketi idare edenlerin kabiliyetsizliği ve birbirleriyle geçimsizlikleridir, dediler. Konstantin bunlara kızdı ve hapse attı. Fatih İstanbul'u alınca mahpusları serbest bıraktı. Lakin bunlar çıkmak istemediler, merak ederek huzuruna gerimi. Hadiseyi anlattılar.

- O halde sizlere müsaade ediyorum, memleketimi dolaşın. Bir adaletsizlikle karşılaşırsanız bana bildirin, dedi. İki arkadaş Bursa'ya gittiler. Mahkemeye vardılar. Şöyle bir dava dinlediler:

Bir adam birisinden at satın alır. Lakin at solugan çıkar. Adam, bu alışverişi bozdurmağa hâkime gelir. Yerinde bulamaz, geri gider, atı ölmüş bulur. Hâkim: "Ben mahkemede olsa idim satışı bozacak ve acın kusurunu söylemeyen sahibine geri verecektim. Mademki buna benim bulunmamam sebep oldu. At, geri verilmeden öldü, ben tazmin ediyorum" diye parasını atı alana kendisi verir.

Papazlar bu davanın böylece halline hayret ederler ve birbirlerine bakarak, bir de İznik'e gidelim, derler. Giderler ve ora mahkemesinde şöyle bir davaya şahit olurlar:

Birisi diğerinden bir tarla satın alır, parasını verir. Lakin tarlayı sürerken sapanı sert bir şeye çarpar. Bir de ne görsün, içi para dolu bir küp, bir define. Hemen onu çıkararak tarlayı satana götürür, "Senin bana sattığın tarlada bir define çıktı. Malındır, sana getirdim" der. O da "Ben sana tarlanın üstünü ve altını sattım, bu senindir, alamam" cevabını verir. İş mahkemeye intikal eder. Hakim her iki tarafı dinler. Bu definenin taksimine karar verir.

Papazlar adaletin memleketin her tarafında böyle iyi yapıldığına kani olarak başka yerlerde tetkike lüzum görmezler ve İstanbul'a gelerek Fatih'in huzuruna girerler ve derler ki:

- Gördüklerimizden pek memnun kaldık. Memleketiniz böylece adalet yapmakta devam ettiği müddetçe ileri gidecektir." (Ünver, 1947: 149-153)

3.1.4. Lokman Hekim

Türk ve Müslüman dünyasında adı herkesçe bilinen, hakkında birçok efsane rivayet edilen ve *Kur'an-ı Kerim*'de kıssası olan Lokman Hekim, hem tıp tarihçisi hem halk bilimci hem de meraklı bir araştırmacı olan Ünver'in dikkatini çekmiş ve bu eserinde Ünver tarafından her yönüyle incelenmiştir.

Ünver bu eserinde toplam 18 başlığa yer vermiştir. Başlıklarda değindiği hususların neredeyse tamamı halk bilimi açısından önemli içerikler muhteva etmektedir. Bu başlıklar sırasıyla şunlardır: *Lokman Hekim, Lokman Hekim Kimdir?, Bütün Dünyada Lokman Hekim, Lokman'ın Oğluna Nasihatleri, Lokman'ın Nasihatleri, Lokman'ın Sözleri, Lokman Hekim'in Bazı Suallere Cevapları, Lokman Fıkra ve Menkıbeleri, Lokman Hekim hikâye ve Latifeleri, Lokman Hekim ve Her Uzun Huyu, Tasavvufta ve Edebiyatta Lokman, Mezar Taşlarımızda Lokman, Amasya'da Lokman Hekim, Bergama'da Lokman Hekim, Lokman Hekim'in Resimli Falı, Lokman'ın Huyları, Lokman Darbimeselleri, Bugünün Lokman'ı Kimdir*

Başlıklardan anlaşılacağı gibi Ünver, Lokman Hekim'i sadece tıbbi boyutta ele almamış; ona ait efsaneleri, fıkraları, atasözlerini, hikâyeleri, nasihatlerini kısacası akla gelebilecek tüm özelliklerini eserinde değerlendirmeye tabi tutmuştur.

Ünver, *Lokman Hekim Kimdir?* başlığında onun halk arasında nasıl tanındığını araştırarak peygamber, veli gibi ünvanlarla şereflendirildiğini ifade etmiş; çeşitli İslam alimlerinin ve *Kur'an-ı Kerim*'in yorumuyla peygamber sayıldığını vurgulamıştır.

Bütün Dünyada Lokman Hekim başlığında Lokman Hekim'in dünyadaki karşılıkları ve "Tıp İlahı" bahsine giren Ünver, daha önce *Halk Hekimliği Nasıl Bugünkü Tababetin Menşeiini Teşkil Etti? Ve Bundan Çıkaracağımız Ders* adlı makalesinde değindiği gibi Yunanlarda Eskülap adlı Tıp Tanrısı'nın Lokman Hekim ile bazı benzerliklerini değinmiştir. Ayrıca diğer milletlerde Lokman Hekim'in farklı isimlerle tanındığını ifade ederek esasen Eskülap'ın İslam âlemine Lokman ismiyle geçtiğini açıklamıştır (Ünver, 1968a: 6-10).

Ünver, *Lokman'ın Oğluna Nasihatleri* başlığında ise muhtelif kitaplarda bu nasihatlerin yer aldığını ifade ederek Muhiddin Arabi'nin *Füsus-ul Hikem* adlı eserinden topladığı bazı nasihatleri listelemiştir. Bu nasihatlerin bazıları şunlardır:

- “- Dünyanın her lezzetini tattım, ilimden lezzetlisini bulamadım.
- Dünyanın her türlü acılarını çektim, fakırdan acısını görmedim.
- Aza kanaat edersen dünyada senden zengin kimse olmaz.
- Daima yemeye tok ol, hikmete aç ol.
- Halka güler yüz göster, doğru sözlü ol.
- Ahbap ve dost olacağın adamı iptida kızdır. O halinde yaptığına ve sözüne bak. Böylece onu imtihana çek.
- Sende olmayan bir fazilet ile halk seni methederse sakın mağrur olmayasın.
- Hakiri tahkir etme. Kibirli ve mağrur olma.” (Ünver, 1968a: 10-12)

Bu nasihatleri takip eden başlıkta Ünver, Lokman Hekim'in diğer nasihatlerini sıralamış devamında gelen *Lokman'ın Sözleri* adlı başlıkta ise Lokman Hekim'in sözlerinin dayanağının çoğunlukla *Kur'an-ı Kerim*'den geldiğini ifade etmiştir. Bu başlık

altında Ünver, Lokman Hekim'e ait 7 sözü listelemiştir. Bu sözlerden birkaç tanesi şu şekildedir:

“- Yürümekte vasatı ihtiyar et. Ezilip büzülüp de gitme. Ne kibirli ve ne acele yürü. Belki sükûnet ve vakarla yürü.

- Düşmanı korkutmaktan maada yerlerde halka hitabında muhatabın işiteceği kadar söyle. Bağırıp çağırma. Zira seslerin en kötüsü eşek sedasıdır.

- İnsanlara karşı tekebbür edip sana bir şey söylediklerinde yüzünü onlardan döndürme. Fakirleri, acizleri tahkir etme. Her insana mertebesine göre riayet et.

- İşlediğin hata hardal tanesi kadar olsun. Gerek iyi ve gerek kötü bir taş içinde saklansa yahut semalara veya yeryüzünün bir yerine sokulsa Allah onu kıyamet gününde meydana çıkarıp cezasını verir.” (Ünver, 1968a: 14-16)

Lokman'ın Bazı Suallere Cevabı adlı başlıkta Ünver, Lokman'a yöneltilen bazı sorulara verilen hikmetli cevapları listelemiştir. Bunlardan bazıları eserde şu şekilde yer almaktadır:

“- En bilgin adam kimdir?

Lokman: Arzusu hilafına cereyan eden dünya hadiselerine karşı fazla üzüntü çekmeyen.

- En zengin adam kimdir?

Lokman: Akli başında olan.

- Öncesi tatlı sonrası acı olan şey nedir?

Lokman: Telaş ve acele

- Tabiplerin ilaç bulmaktan aciz kaldıkları hastalık hangisidir?

Lokman: Ahmaklık.” (Ünver, 1968a: 16-17)

Ünver, *Lokman Fıkra ve Menkıbeleri* başlığında ise adından da anlaşılacağı üzere Lokman Hekim ile alakalı birçok fıkra, menkıbe, efsane listelemiştir. Bunlardan seçtiğimiz bir fıkra şu şekildedir:

“Lokman köle iken efendisi: ‘Tarlaya susam ek’ demiş. Lokman da arpa ekmiş. Efendisi ona darılmış.

Lokman: 'Ziyanı yok. Arpa ekdim amma susam çıkar.' cevabını vermiş.

Efendisi: 'Sen ne ahmak adamsın, böyle şey olur mu?' demiş.

Lokman: 'Efendim, sözünüz doğrudur amma bu hayal bana sizden aksetti. Siz daima isyan ve fesatta bulunuyorsunuz. Yine ahirette sevap çıkacağını tahmin ediyorsunuz.' demiş.

Bu sözler üzerine efendisinin akli başına gelmiş ve Lokman'ı azat etmiştir.” (Ünver, 1968a: 18)

İnsanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk zamanlardan itibaren kavimler arasında doğup gelişen; zaman içinde inanç, adet, anane ve merasimlerin oluşumunda rolü olan masallar, dilimize Farsçadan geçen fesane, efsane kelimesi ile adlandırılmıştır (Elçin, 2010: 314). *Lokman Hekim hikâye ve Latifeleri* adlı başlığında her ne kadar hikâye denmiş olsa da efsaneler de mevcuttur. Burada yer alan efsanelerden bir tanesi şu şekilde paylaşılmıştır:

“Lokman Hekim abı hayatı ve hayatın sırrını bulmuş ve bunları bir kitaba yazmış. Bir gün köprüden geçerken Cenabı Hak, Cebrail'e:

- Git bunun kitabını Fırat Nehri'ne at, demiş. Cebrail emri aldı ya. Hemen Lokman'ın yanına vararak köprü üzerinde şöyle demiş: ‘

- Ya hâkim, sen hekimsin. Cebrail şimdi nerededir? Lokman, hesaplamış ve düşünmüş. Hemen:

- Cebrail ya benim veya sen, derken Cebrail kolunun altındaki kitaba vurmuş. Fırat'a düşürmüş ve Hakkın emri yerini bulmuş.” (Ünver, 1968a: 20)

Ünver, *Lokman Hekim ve Her Uzvun Huyu* adlı başlığında ise yine Lokman Hekim'e ait bazı tedavi amaçlı efsanelere yer vermiştir. Bu efsaneleri Ünver sadece listelemekle kalmamış aynı zamanda ayrıntılı incelemesini de yapmıştır. Devamında *Tasavvufta ve Edebiyatta Lokman* başlığı yer almış, bu başlık içinde ise tasavvuf edebiyatında Lokman Hekim'e ait bazı güzel beyitleri listelemiştir. Sonraki sayfalarında mezar taşlarında Lokman Hekim ile ilgili örnekleri kaleme almıştır. Daha sonrasında Amasya ve Bergama'da Lokman Hekim'e ait bazı inanış ve efsaneleri de kaleme alan Ünver, bu efsanelerin daha çok bilindik olanlarını tercih etmiştir.

Eserdeki *Lokman Hekim'in Resimli Falı* başlığı ise Lokman Hekim'in bir kaplana binmek suretiyle minyatür olarak çizilmiş resmi ile ilgilidir. Atasözlerimize yansıyan Lokman Hekim ve sözlerini de kaleme alan Ünver, *Lokman Darbimeselleri* diye ayrıca bir başlık açmış ve bu başlıkta içinde Lokman Hekim geçen bazı atasözlerini listelemiştir.

Son başlık olan *Günümüzde Lokman Hekim Kimdir?* başlığında Ünver, şahsi yorumunu yaparak bu soruyu şöyle cevaplandırmıştır:

“Bize göre bugünün Lokmanı: Zamanımıza da uyan fasıllarından oğluna nasihatleri yalnız bilmekle değil, tatbik etmekle de şahsiyet sahibi olandır.”
(Ünver, 1968a: 31)

Bu eserin tamamı dikkate alındığında Ünver'in konuya sadece mesleki açıdan yaklaşıp hekimlik ilgisinde değerlendirmedeği net olarak anlaşılmaktadır. Çünkü Ünver, karşısına çıkan her şeyi inceleyen ve notlar alan bir yapıya sahiptir. Bu eserde de Ünver, Lokman Hekim'i çok boyutla ele almış; hikâyelerinden efsanelerine, halk hekimliğinden fıkralarına kadar birçok noktada fikir beyan etmiştir. Bu yönüyle düşünüldüğünde ortaya çıkan sonuç Ünver'in halk bilimi konularının çok iyi farkında olduğudur.

3.1.5. Atasözleri

Ünver'in İzmir Amerikan Kız Kolejinde yaptığı konuşmaların metnini oluşturan bu kitap atasözleri ile ilgili derin anlamlar içermekte ve birçok atasözünü muhteva etmektedir.

Ünver; insanların herhangi bir tartışma esnasında haklı olduğunu ortaya koyabilmek ve karşısındaki kişiyi ikna edebilmek adına darbimesellerden (atasözlerinden) yararlandığını ifade ederek bu sözlerin her zaman doğru olduğunu ve yalana hiç rastlanmadığını vurgulamıştır. Atasözlerinin içtimai, ahlaki, tasavvufi ve dinî tecrübelerle dayandığını belirten Ünver'e göre atasözleri halkın anayasasıdır, halk da bu atasözlerine gereken önemi vermiş ve anlamlarını hiçbir zaman ihmal etmeyerek bu inançlarını bugüne kadar getirmişlerdir (Ünver, 1968b: 1-2). Ayrıca Ünver bu açıklamalarının devamında dünyada farklı milletlerin atasözleri ile ilgili bazı çıkarımlarda bulunarak Türk atasözleri ile anlam bakımından benzerliğini de cümlelerine eklemiştir (Ünver, 1968b: 3).

Halkın atasözlerine olan inancını ve atasözlerini hiçbir zaman boş söz olarak düşünmediğini vurgulayan Ünver; eski ve yeni harflerle atasözleri ile ilgili pek çok yayın olduğunu, şimdiye kadar söylenen tüm atasözlerinin toplanmasının imkânsız olacağını ve halkın ihtiyacı olduğu ölçüde yeniden atasözü oluşturacağını ifade eder (Ünver, 1968b: 1-2). Ayrıca Ünver, daha önce birçok kez yaptığı gibi yine bir görev vermiş, atasözlerinin toplanması gerektiğini şu sözler ile ortaya koymuştur:

“Darbimesellerin çok eski olmalarını anane ile gelmeleri de bize gösteriyor. Artık bugün dünyada şifahi zihniyet kalkmak üzeredir. Bunları nerede duyulursa tespiti çabaları az değildir. Geç kalınmasına rağmen bu ananeler tespit olunursa ileride yazılı kanunlarımıza da mecelle ahkâmı gibi gireceğinden ve o zaman kanunlarımızın mahalli ihtiyaçlara daha uygun olacağı anlaşılabilecektir. Bu noktadan darbimesellerimizin yazılı olmayanları işitildikçe toplanırsa çok yenileriyle zenginleşeceğinden şüphe etmemeli ve dünyada her ne şekil ve ifadeye bürünürse bürünsün, tıbbi ve mistik folklorda olduğu gibi dünya yüzünde bir vahdetin kurulabileceğine inanmak pek de uzak görülmemelidir.” (Ünver, 1968b: 5).

Açıklamalarından anlaşılacağı üzere Ünver, kendi üzerine düşen görevi yerine getirerek atasözleri ile ilgili pek çok derleme yapmıştır. Ancak bu kadarı ona göre yeterli değildir. Burada Ünver’in verdiği halk biliminin can damarlarından biri olan atasözlerini derleme görevi de yine halk bilimcilere düşmektedir.

Önsöz kısmını takip eden bölümde Ünver; Selçuklu, Sümer, Çin ve zamanı bilinmeyen atasözlerinden önemli bulduklarını şu şekilde listelemiştir:

“ Selçuklulara kadar:

- Erken kalkan işine, geç kalkan düşününe.
- Sofrada elini, mecliste dilini gözet.
- Oğlanı okutan, babanın akçesiyle annenin bohçasıdır.
- Höttürü kızım höttürü, babasının adı sattırı.
- Biz kökten sürmeyiz, daldan eğme değil.
- Tatlı ot safra çıkarmaz.
- Yabandan gelen eşeğin kuyruğu yukarıda durur.

- *Vardığın yer kör ise gözünü kırparak bak.*
- *Sofrada elini, mecliste dilini gözet*
- *Karının delisi, unun irisi, dananın ölüsü insanı berbat eder.*
- *Zenginin kabahati incir olur asılır, fakirinki armut olur asılır.*
- *Keskin balta tez körelir.*
- *Altın kapının ağaç kapıya, ağaç kapının altın kapıya işi düşer.*
- *Köylüden kız alma. Eşeginin tersi kurumaz.*
- *Kuduz ölür amma daladığı da iflah olmaz.*
- *Dil dursa başa ihsan. Dilden gelir başa noksan.*

Sümer atasözlerinden:

- *Ağacın içinden çıkanı ancak ağaç bilir.*
- *Birine zevk olan diğerine rahatsızlık olur. Birine sefa olan diğerine cefa olur.*
- *Hoşa gidenin arkasından koşulur. Zararı dokunanın izi kaybedilir.*
- *Kimseye şu elinden çıkan iş ne kadar da kötü deme.*
- *Kader, çölde gidenin cebinden sarkan bezdir.*
- *Bulduğunu anlatmıyorsun ancak kaybettiğini sayıyorsun.*
- *Çok yiyen uyumaz.*
- *İsyan eden erkeğe barış sağlanabilir. İsyan eden kadına çamura sürüklendirilir.*
- *Kesik olan boynu bir daha kesmeye yeltenme.*
- *Çoban çobanlığı bilsin, çiftçi olmaya kalkışmasın.*
- *Teslimiyet zamanla meydan okumaya yol açar.*
- *Fukara parasını kemirir.*
- *Çok konuşan kızı anası susturdu. Çok konuşan oğlunu susturamadı.*
- *Lehimizde olmasa bile adil kararı kabul ederiz. Lanet veya küfrü asla kabul etmeyiz.*

- *Yalanın arkasından bir doğru söyle, hep yalan zannedilir.*

- *Bir kadına kaderden bahsedecek olsam, üstüme hakaretler yağdırır.*

- *Ödünç alan fakir tasa edinir.*

- *Öküzden kurtuldum, ineğe tutuldum.*

- *Öküz toz kaldırmış, tozu un sanmış.*

Çin atasözlerinden:

- *Balık iğneyi değil yemi görür.*

- *Hayat hudutlu, bilgi hudutsuzdur.*

- *Öğrenmek cehdi akıntıya karşı yüzmeye benzer. İlerlemediğiniz takdirde gerilersiniz.*

- *Bir dakikalık hiddetinizi yenebilecek kadar sabırlı olursanız bir senelik kaderden yakayı kurtarabilirsiniz.*

- *Haksız olduğunu anladığın anda senin için yeni bir hayat başlar.*

- *Tarlayı kazmadan önce bir kuyu kazınız.*

- *Su nasıl içine girdiği kabın şeklini alırsa akıllı bir adam da kendini gidişata uydurur.” (Ünver, 1968b: 7-15).*

3.1.6. Kırkambar

Ünver’in yaklaşık elli beş yıl boyunca topladığı fıkralar, atasözleri, deyimler, özlü sözler, Yahya Kemal ve Goethe gibi tanınmış yazarların ifadeleri, çeşitli şair ile yazarların eserleri ve nasihatlerini içererek halk biliminin inceleme alanında bulunan birçok bilgiyi muhteva eden bu eser, halk bilimi araştırmacıları için önemli bir kaynakça oluşturmaktadır. Hatta kitabın ismi dahi halk bilimi açısından önemli ve incelemeye değer mahiyettedir.

Bu kitaba Ünver tarafından aktarılan isim bulma hikâyesi oldukça ilgi çekicidir. Ünver kitabına isim verme hikâyesini şöyle anlatmaktadır:

“...Hace-i evvel yani birinci hoca ‘ilk öğretmen’ diye anılan ve milletimizi seviyelerine inerek en sade ve anlayışlı bir surette yetiştirmeye savaştan

rahmetli Ahmed Midhat Efendi gelir. Merhum babam bu zatın aziz dostlarındandı. Neler konuşurlardı, duymak isterdim ama daha doğmamıştım. Fakat Midhat Efendi'nin Kırk Ambar'ını Mercan Lisesi'nde öğrenci iken karıştırdığımı biliyorum. Zira edebiyat hocamız Süleyman Şevket Tanlı anlatmıştı, çok ilgilenmiştik. 1916 yılında Tıp Fakültesi ikinci sınıfında iken Üsküdarlı ressam ve velinemetim Ali Rıza Bey'den hususi resim öğrenimi esnasında, ayda bir veya iki tane doldurduğu cep defterlerinden hemen hepsini gördüm, okudum, resimlerine ve süslemelerine kadar muhteviyatı örneklerini topladım. Rahmetli üstadım bunlara, içinde her şey bulunmasına kinaye 'Kırk Ambar' derdi.” (Ünver, 1970b: 3).

Kırk Ambar ismi ile ilgili ilk bilgilerinin yukarıda paylaşılan şekilde hikâyeye döken Ünver, asıl kararını 1971 yılında Ev Kadınları Derneği başkanı ve üyeleri ile tanıştıktan sonra vermeye başlamıştır. Bu tanışma sırasında gerçekleşen ince Türk sanatları nakışhanesi konusunda görüşme üzerine Ünver; faydalı, küçük fıkraların ve okuyucuyu memnun edecek bilgilerin bir araya getirilerek *Kırk Ambar* olarak bir kitap şeklinde yayımlanmasını dile getirir. Karşısındakiler bu fikri memnuniyet ve heyecan ile karşılar. Böylelikle Ünver kitabın ismine karar verir (Ünver, 1970b: 3-4).

Ünver, bu karar aşamasının devamında ise bazı nasihatlerde bulunmaktadır:

“Herkesi sirayet etmesini istediğim bir huyum var: Her işittiğini ve gördüğünü tespit etme huyları. Şifahi olmayı, memleketimizin iyi hususiyetlerini, başkalarına ve gelecek nesillere duyuramamanın suçlusu sayarım.” (Ünver, 1970b: 4) sözleri ile Ünver aslında derlemeci kimliğini ortaya koymaktadır. Öyle ki Ünver, her şeye araştırmacı bir bakış açısıyla yaklaşmış ve halk bilimi unsurları da onun inceleme alanında yerini almıştır. Ünver ekseriyetle bahsettiği “şifahi olanlar” ifadesi ise onun folklorla yöneldiğinin kanıtı olmuştur.

Ayrıca kültür tarihimizin de araştırılıp incelenmesi, kayıt altına alınması gerektiğini vurgulayan (Ünver, 1970b: 4). Ünver'in bu husustaki açıklamaları da önemlidir. Bu bağlamdaki öğütlerini ise şu şekilde ifade etmektedir:

“Eğer dokuz asırlık ana vatanımızda umumi Türk tarihimizin Selçuk, Beylikler ve Osmanlı ve hatta Cumhuriyet devrimizde herkes düşündüklerini, gördüklerini ve okuduklarını kaydetseydi bugün kültür tarihimiz ne kadar

zenginlerdi. Maalesef bu yapılmamıştır. Ama yapılmadı diye küsüp oturmak da caiz değildir. Elbette bu arada nadir bile olsa kaydolmayanlardan neler vardır ve bunlar emin olunuz ki arandığı nispette bulunacaktır. Aynı zamanda unutulmamalı ki aranmazsa bir şey yoktur.” (Ünver, 1970b: 4).

Bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere Ünver her Türk gencine seslenmekte; görülen, duyulan ve okunan her türlü malumatın kaydedilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu ifadeleri de halk biliminden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Çünkü kültür, halkın ortak değerlerini içerir. Bu ortak değerler ise folklor ekseninde şekillenir. Ünver’in açıklamalarının tümevarımında da ortaya çıkan en mühim kavram halk bilimidir. Eserin ismi, Ünver’in ifadeleri ve eserin içeriği bir bütün olarak incelendiğinde esasında Ünver’in yapmak istediği şey net olarak anlaşılmakta, Ünver’in halk bilimine verdiği değer ve katkılar ortaya çıkmaktadır.

Ortaya koyduğumuz bu düşüncelerin daha net olarak görülebilmesi için önsöz kısmında Ünver’in “Kırk Ambar” ismine binaen halk bilimsel yaklaşımını incelemek gerekir:

“Şarkın beş bin senelik bir mistik folklor yaşantısı vardır. Bu arada üç, yedi, kırk rakamları belki ananevi uğur telakki edilmesi yüzünden çok kullanılmıştır. XIX. Asrın ve şimdi içinde bulunduğumuz XX. Yüzyılın ilk yarısına kadar çeşitli mühim konuları küçük küçük içine alan el yazması veya basılı mecmualara kırk ambar denmiştir. Bilhassa bu kabil yayınlara moralimizi yükseltmek ve millî hasletlerimizi yeniden hatırlamak maksadıyla ihtiyacımız büyüktür. Bu kabil toplamalar pek mahdut sayıdadır ve senelerce yapılmıştır. Yeni bir anane kurarak bugüne kadar devam etse ve muntazaman yayınlansaydı ne kadar iyi olurdu.” (Ünver, 1970b: 5).

Eserde önsözün bitimini takip eden tam yetmiş dört adet başlık mevcuttur. Bu başlıkların birçoğu halk bilimi konuları içinde incelenmesi gereken hususları içermektedir. Bu çalışma kapsamında ise daha çok atasözleri, fıkralar, efsaneler, özlü sözler ve deyimler incelenecektir.

Nasreddin Hoca Fıkraları Kimin?

Ünver, bu yazısında milletçe çok aşinası olduğumuz bir karakter olan Nasrettin Hoca’yı ele alarak onun güldürücü ve düşündürücü fıkralarının mahiyetini irdeler. Bu

fıkraların Türk toplumunu ilgilendirme seviyesi ve Nasrettin Hoca'nın toplumsal düşünce yapısına etkilerini dikkate alan Ünver, açıklamalarını şu şekilde kaleme almıştır:

“İşte Nasrettin Hoca hayatı olduğu gibi gören büyük terbiyecilerden olduğu için hayattan aldığı dersleri tecrübelerine göre olgunlaştırarak bu güne kadar ulaştırmıştır. Ve halk da bunları çeşit çeşit üretmiştir. Bir insan çok güzel fıkralar tertipleyebilir. Ben düşünerek buldum derse kimse dinlemez. Bak Nasrettin Hoca ne demiş, diye söylerse hem misallerini çoğaltırlar ve hem de onları kendisine bir nevi anayasa maddesi gibi tatbik eder. Zira Türk milleti ananenin dediklerine bağlıdır. Nasrettin Hoca ahlak örneğidir. O rahmetli hocamız Seracettin Bey'in anlattığına göre o bir ahlak kitabı yazmıştır. Metni yoktur. İçindeki meselleri toplanmış ve söylenmekte bulunmuştur. Onun her ne kadar mübalağa ile nakledilen fıkraları güldürür ama dersini de vermiş olur. Şimdiye kadar bütün Nasreddin Efendi fıkraları toplanmamıştır. Hâlâ onun adına kıssa uydurulur. İçinde dikkate değer olanlar az değildir. Sonra Anadolu'muzda her bucağının bir Nasrettin Hoca'sı ve ayrıca fıkraları vardır. Halk bunları aralarında konuşarak temiz, pürüzsüz bir ruha sahip olmanın yolundadır. O muazzam bir ruha sahiptir. Türkiye mahvoldu, bu ruhla Anadolu emsalsiz bir liderin kumandası altında Türk'ü ve Türkiye'yi kurtardı. Ulu önderini çok tevkir etti. Zira bu Türk kumandanına yakışan bir millettir. İşte Anadolu Türk'ünün ruhen olgunlaşmasına Nasrettin Hoca'mızın büyük hizmeti olmuştur. Ve bu emeği halen devam etmektedir. Ruhu şad olsun.” (Ünver, 1970b: 9-10).

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Ünver, Nasrettin Hoca'nın milletçe ruhen olgunlaşmamıza vesile olduğunu, onun fıkralarının halk nezdinde anayasa gibi değer gördüğünü, Türk milletinin Nasrettin Hoca'yı ruhi cephede komutan olarak gördüğünü açıklamaya çalışmıştır. Böylece halk biliminin, halk edebiyatının mühim konularından olan fıkralar bahsinde de kalemini büyük bir ustalıkla konuşturmuştur.

Nasreddin Hoca Yalancıkdan Ölmüş

“Hoca bir gün bakayım ben ölünce ne yapacaksınız. Şunu bir göreyim. Bunun için yalancıkdan öleyim, beni götürüp gömün, demiş. Hoca güya ölmüş. Yıkamışlar, kefenlemişler, epeyi de cemaat toplanmış. Onları kalabalık

görünce hoşuna da gitmiş. Demek bana bu kadar kişi gelecek, demiş. Gömmeye götürürlerken cemaat içinde bulunan bir yobaz ‘ölünün sağ tarafında yürünmez’ demiş. Sağdakiler yürünür, asıl solda yürünmez diye işi azıtmışlar. İş münakaşaya dökülmüş. Cenazeyi yere koyarak başlamışlar kavgaya. Bakmış ki iş büyüyor. Hoca dayanamamış, tabuttan başını çıkararak: ‘tabutun içinde gitmeyin de ölünün ister sağında ister solunda gidin, beis yok’ demiş.” (Ünver, 1970b: 18).

Ayranda Saman Çöpü

“Bir efsane ki ufak değişik farklarla birçok kimselere izafe edilmiş. Biz önce Yıldırım Sultan Bayezid’e ithaf edileni söyleyelim: Sultan Bayezid Kütahya’dan geçiyormuş, susamış. Bir köyde kadınlardan su istemiş. Biri bir kupa su getirirken üstünde birkaç tane saman çöpü bırakmış. Yıldırım: ‘Ne koydun?’ diye kızmış. O da demiş ki: ‘Sen uzun yoldan geldin. Yorgunsun. Suyu birden içersen rahatsız olursun, birden içmeyesin diye bu çöpleri koydum.’ Bu cevabı alan padişah memnun olmuş. Epey para vermiş. Vefatında onu buraya gömün ve üzerine mükellef bir türbe yapın demiş. Kütahya’nın dışında yol kenarında bir boş tarla ortasında yanında bir büyük ağaçla bir Selçuk devri tarzında türbesini oradan her geçişte görürüz.

Fatih’e ait olan da böyle.: Fatih Sultan Mehmed, Midilli fethine giderken Edremit’e varan dağlık yol üzerinde bir köyde kendisine bir kupa ayran ikram etmişler. Üstünde birkaç saman çöpü varmış. Fatih ayranı onlardan herhangi birisini yutmayayım diye dikkatle ve yavaş yavaş içmiş. Kadına teşekkür etmiş. Fakat saman çöpü koyması sebebini sormuş. Aldığı cevap: ‘Hey oğul, sen uzak yoldan geliyorsun. Terlemiş, yorulmuş ve susamışsındır. Saman çöpü koymasaydım belki birden soğuk ayranı içer ve keyfin bozulurdu. Şol sebepten koyduk ki onları yutmayayım diye yavaş yavaş içer ve hasta olmazsın.’ Fatih bu takdim şeklinden pek mütehassis olmuş ve o köyü kendisine bahşetmiştir.” (Ünver, 1970b: 24).

Ünver eserinde Fatih Sultan Mehmet ve Yıldırım Beyazıt’a ait iki efsaneyi kaleme almıştır. Bu efsanelerin varyantları olduğu ve farklı kişiler ile de aynı efsanenin anlatıldığı da Ünver’in dikkatinden kaçmamıştır.

Gök Renk Hakkında

“Büyük babam Hattat Mehmed Şevki Efendi’nin torununun kızı zevci olan zeka ve hafızasına hayran olduğum Ahmed Kemal Üçok üstadımıza bir gün: Anadolu’nun bazı şehirlerinde medreselerden birisine ‘Gök’ sıfatıyla ‘Medrese’ demişler. Bu niye gök tabiriyle söyleniyor, diye sordum. Yazılı olarak şu izahatta bulundular: ‘Göktürklerin sevdikleri üç renk ‘Kırmızı’, Gök’, ‘Sarı’ Gök, üzerinde fazla durulmuş bir renktir. Gök, ela, renkli göz makbuldür. Gök gözlü, hilebaz, kurnaz, hasut yerinde kullanılır. (Atasözüdür)

Gök renkli gözün tesiri çok müthiştir. Göz değmesi çoğunlukla bu renkteki gözlerden beklenir. Gök bunun için göz değmesini karşılar. Firuze (Turkuaz) taşlı yüzüklerin makbul olması bu yüzdendir.

Büyük ve lüks binalar yapıldığı zaman göz isabetine karşı konmak için gök renkli çinilerden yapılan mücessem çini başları kapı ve cephelerin münasip yerlerine konulur. Selçuklular buna çok riayet ederlerdi. Gök Camii, Gök Medrese demenin nazar değmeden kurtulmak için söylenmiş olması melhuzdur.’ Yalnız Sivas’taki Gök Medrese’nin belki bu tesirlerden hariçte düşünülerek dünyaca meşhur parçalı çinilerinde gök renginin galip olması da sebep gösterilebilir.” (Ünver, 1970b: 42).

Ünver, halk bilimini ilgilendiren bir konu olarak yer adlarında renklerin mahiyetini sorgulamış ve bu araştırmasının neticesi olarak da yukarıdaki açıklamalarda bulunmuştur. İçerisinde halk inanışlarını da konu edinen bu yazı Ünver’in üstadım diye bahsettiği bir akrabasının rivayeti ile oluşturulmuştur. Hemen her konuda fikir sahibi olmak isteyen Ünver, dikkatini çeken mavi renk ile ilgili atasözü, halk inanışı gibi folklorik temaları muhteva eden bir yazı kaleme almıştır.

Büyük Balık Ne demiş?

“Balıklar hep aralarında konuşurlarmış ve bizler denizde yaşıyormuşuz. Bu deniz nasıl şeydir, kimden sorsak demişler. Bir balık demiş ki: ‘bunu bahr-ı muhitte Atlantik’te bir büyük balık var. Bilse bilse o bilir.’ Gidip ona başvuralım, demişler.

Bir gurup toplanmış, denizin içinden geçerek bahr-i muhite varmışlar. Aradıkları büyük balığı bulmuşlar ve hürmetle karşılarına dizilmişler. Sormuşlar: ‘Biz denizde yaşıyormuşuz. Acaba bu nasıl yerdir.’ Büyük balık demiş ki sizler bana denizden başka bir yer gösterin ki size onun ne olduğunu anlatabayım.” (Ünver, 1970b: 43).

Derin anlamlar muhteva eden bu fıkra Ünver’in eserinde yer almış ve “*ne demek istediğini düşünmek gerek.*” (Ünver, 1970b: 43) son notu ile okuyuculara sunulmuştur.

O Zamana Kadar Ya Deve Veya Deveci Gider

“Timurlenk’in yurdumuzda ileri gelen kimselere eziyet olsun diye yapmadığı kalmazmış. Bir gün aklına esmiş, bir kısmını yanına çağırtmış ve ‘benim deveme on beş gün içerisinde ihlas suresini öğreteceksiniz, itiraz kabul etmem’ demiş, onları savmış. Biçareler düşünmüş, şaşırılmışlar. Nihayet durumu Nasreddin Hoca’ya bildirmişler. Hoca gülmüş, bir çaresine bakarız, demiş. Ertesi gün doğru Timur’un yanına varmış. Timur da hocanın gelmesinden memnun. Timur’a demiş ki: ‘Efendim dün huzura çağırdığınız kimselere deveye İhlas suresini öğretmeleri emir buyurulmuş. Fakat bendeniz onlara bu cevayı az buldum. Siz onları tekrar huzura çağırıp Yasin suresini öğretmelerini isteyiniz.’ Buna Timur pek keyiflenmiş. Hoca gidince onları tekrar çağırarak hemen söze başlamış ve devamla: ‘Deveye Yasin suresini öğreteceksiniz, sizlere altı ay müsaade’ demiş ve savmış. Biçareler yanından çıkınca hemen hocayı bulmuşlar. Hoca bunları görünce gülmeye başlamış. ‘Aman hoca iş fena. Bu sefer de Yasin suresini istedi’ demelerine Hoca: ‘Onu ben istedim ama altı ay müsaadesini şart koştum. O zamana kadar ya deve yahut da deveci gider’ demiş. Hakikaten dört ay sonra Timurlenk ayrılmış, gitmiş.” (Ünver, 1970b: 57).

Nasrettin Hoca Fıkraları Kimin başlığı altında değinilen Ünver’in Nasrettin Hoca’ya bakış açısını örneklendiren bu fıkra Hoca’nın sivri zekâsı ve ders çıkartılabilecek bir muhtevayı içermektedir.

Tanrının Bir Rızası

Ünver'in aşağıda verilen bu hikâyesi efsaneye ait özellikleri içermektedir. Allah'ın rızasını alma noktasında ders çıkarılması gereken hikâye Ünver tarafından şu şekilde nakledilmiştir:

“Ananeden işittiğime göre Abbasi Halifelerinden El-Musaim Billah zamanında hususi hattatı meşhur Amasyalı Yakut-ul Müstasimi, bin Kur'an-ı Kerim yazmış. Lakin Allah'ın rızasını tahsil edememiş. Bin birinciye başlamış. Başlarında yazısına devam ederken bir sinek hokkadaki mürekkebe banan yakut kalemi ucuna konmuş. Yakut eliyle yarı yola getirdiği kalemi öylece bir müddet tutmuş. Sinek meğerse susamış imiş. Mürekkebin suyundan içmiş, susuzluğunu giderince pır demiş uçmuş. Zira Yakut bunu anlayınca içinden: ‘Sen de nasibini al’ diye onu susuz bir halde uzaklaştırmamış, beklemiş. İşte bu verdiği ani ve yerinde karar Tanrı'nın çok hoşuna gitmiş. Bu suretle rızasını tahsil etmiş, diye yazıları kadar ileri derecede tarihlerine de vakıf yaşı hattatlar nakleder.” (Ünver, 1970b: 59).

Törenler ve Karşılamalarda Top Niye Atılır?

Halk biliminin birçok alanına eserleri ile katkıda bulunan Ünver, bu yazısında yine halk bilimi kadroları içinde incelebilen “Karşılamar ve Uğurlamalar” bahsine değinmektedir. Top atışının kökenini irdelemek maksadıyla yazılmış bu yazı şu şekildedir:

“Bu adet Avrupa feodalite prens ve krallarından gelir. Sulh zamanında bunlardan herhangi birinin şatosunda ziyarete giden emsali bir devlet adamı şerefine toplarını boşaltmasına şöyle bir sebep gösterirler:

Tabii her tecavüze karşı dolu bulunan toplarını işte biz sizin dost gibi geldiğinizi bildiğimizden, hissettiğimiz emniyetin ifadesi olmak üzere şerefimize toplarımızı ateşleyerek boşaltıyoruz, manasını taşır.” (Ünver, 1970b: 77).

Gönlün Ferahı ve Azabı

Ünver bu yazısında büyükannesinden rivayetle yine halk bilimi kadroları içinde yer alan bazı kalıp sözlere değinmiştir. Ünver, derlemeci kimliğinin çocuk yaşta oluşmasının

bir sonucu olarak bu sözleri unutmamak maksadıyla not almış ve yıllar sonra eserinde bu sözlerle yer vermiştir. Bu sözlerin açıklaması ve birkaç tanesi şu şekildedir:

“Eskiden cemiyetimizin kendi aralarında bilhassa yaşlılarla gençlerin birlikte toplandıkları zamanlarda tecrübeli kadınların laf arasında söylediklerinden:

- Para şıkırtısı gönlü ferahlatır.

- Çocuk zırlıtısı gönül azabıdır.” (Ünver, 1970b: 79).

Hızır İlyas – Hıdrülyabis

Ünver bu yazısında halk arasında birçok efsanesi olan Hızır ve İlyas bahsine ve bu bahsin kökenine değinmiştir. Astrolojik bilgilerin yanı sıra halk inanışlarını içeren bir yazıdır. Ünver’in bu bahisteki açıklamaları şöyledir:

“Asırlardan beri 6 Mayıs Hıdırellez günüdür. Çingene Bayramı da sayılır. Bir nevi bahar bayramıdır. Nevruz denen gece ile gündüzün bir olup güneşin bizler gibi ona tabi olanlar Hamel ‘Koç’ burcuna girdiğimiz yeni günler ile Hıdırellez arası kırk dört gündür. Güya o gün Hızır Aleyhisselam ile İlyas Aleyhisselam buluşurlarmış. İnsanlar birçok hakikatlerin uydurmalarına her nedense bir şiiriyet de katarak daha çok inanır.” (Ünver, 1970b: 82).

Bunun aslını Ünver, Mehmed Çelebi İbni Helvaî’den rivayetle şöyle açıklamaktadır:

“Bunun aslı Hıdrülyabis’tir. Yani kuruluktan yeşilliğe geçmek demektir. Bugün yani 6 Mayıs’ta yeşermemiş hiçbir nebat kalmaz. Bu tabir doğrudur ve manayı ifade eder. Eski yanlışlık asla düzelmeyecek ve yeni uydurmalarla asırlarla devam edecektir. Ne denir?” (Ünver, 1970b: 82).

Neye Gözlerini ve Kulaklarını Koruyor

Ünver’in Bursa’da Daim Üftadeoğlu dostumuzdan alt başlığı ile kaleme aldığı bu yazı, halk biliminde kalıp davranışların oluşum şekli ile ilgilidir. Bu başlıkta Ünver, Ezan-ı Muhammedi’nin okunuş şekli ile ilgili kalıp hareketler incelemiş ve şu şekilde nakledilmiştir:

“Peygamberimiz zamanında ilk zamanlarda Bilal-i Habeşi, Kabe’nin üstüne çıkıp ezan okurken elleriyle kulaklar ve gözlerini örtmeye çalışıyor. Sebep de bu:

Müslüman olmayanlar hakaret olsun diye yerden taş, kerpiç, toprak, talaş... Ne bulurlarsa atarlar. O da gözüme, kulağıma dokunmasın diye ezan okurken avuçlarıyla korumaya çalışıyor. Ananemiz üzerine vaktiyle yüksek bir yer ve minareden ezan okuyan müezzinler dış ve cumaları iç ezanlarında ellerini şakaklarına dayarlar. Esasını bilmeyenler bunu sesi dağıtmayarak toplamak için zannederler.” (Ünver, 1970b: 86).

Sümer Atasözlerinden Birkaçı

Ünver, “halkın anayasası” (Ünver, 1970b: 93) olarak nitelendirdiği atasözlerinin kökenleri ile ilgili bilgileri sıraladıktan sonra bazı kitaplardan derlediği Sümer atasözlerini şu şekilde paylaşmıştır:

- “ – Ateşli insan dilediği gibi yaşar.*
- Düşünen cefa çeker.*
- Meth-ü sena ile dolup taşan kalp zavallıdır.*
- Yükselen, başkalarının da yükselmesini ister.*
- İptidai kalan başkalarının yükselmesini istemez.*
- Servet, uçuşan ve konacak yer bulamayan serçelere benzer.*
- Bulduğunu anlatmıyorsun ancak kaybettiğini sayıyorsun.*
- El ele vererek insan evini yapar.*
- Mideye mide ilave olursa ev yıkılır.*
- Bir daha evin erkeği bulunmayan eve gitme.*
- Mal edinen, bekçiliğini yapar.*
- Boğazından koparılan her lokma borç ödemeye yarar.*
- Tali’ iblisi insanları arkasından koşturan kötü bir köpektir.*

- Saray bazı gün çocuk doğurmuş kadın gibi ertesi gün de matemli bir anne gibidir.

- Kapı kapı dolaşan dilencilerin karnını doyurursam dolaşmayan fakire ne vereceğim?

- Beddua ile mukabele etme ve böylece yeni beddualara yol açma.

- Dürüst adamın inşa ettiği binayı hain yıkar.

- Tilkinin bir değneği varmış acaba kimi döveyim demiş. Kanunî bir vesika taşıyormuş. Acaba kime meydan okuyayım demiş.

- Denize işeyen tilki: ‘Bütün deniz benim sidiğimdir’ demiş.” (Ünver, 1970b: 93-94)

Aşure

Ünver bu başlıkta yine halk bilimi sınırları içinde kendisine yer bulan bayramlar, efsaneler ve beslenme çeşitleri bahsine girerek Hazreti Nuh ile birlikte Aşure efsanesi ve bununla birlikte aşurenin çeşitli mezheplere göre algılanış şeklini ifade eden bir yazı kaleme almıştır.

“Her hicret senesinin ilk ayı Muharrem’in onunda Nuh’un gemisi Cudi dağına oturur. Gemideki insanlar, hayvanlar ve kuşlar acıkmıştır. Nuh peygamber geminin aşçısını çağırır. Acıktık yemek hazırla, der. Aşçı yemek yapacak kadar yiyecek kalmadı, biraz nohut ve buğday, pek az fasulye, azıcık bakla ve diğer şeylerden de birer parça var, deyince, Nuh: O halde hepsini karıştır, tatlı ve tuzlu ne varsa onlarla bir yemek yap, emrini verir.

İşte aşure efsanesi böyle söylenir ve bu hâlâ şarkta bir anane olarak çok güzel taraflarıyla yaşamaktadır.

Rumeli’de Muharrem’in onuna kadar yiyeceklerini azaltarak çok su içmekten ve ağır yemekten çekinirler. Hazret-i Hüseyin’in Kerbela’da aç ve susuz bırakılarak şehit edildiğinden orta şarkta şiiler kadar olmasa bile ehl-i beyti seven Hanefî Müslümanlar bile hissedilmeyerek açığa vurmadıkları bir matem havası içinde on günü geçirirler. Bu bir nevi oruç sayıldığından onuncu günü aşure pişirilerek bu mateme son verilir.

Bu cihetle Muharrem'e halk Aşure ayı ismini verir. İstanbul'da Muharrem'de onundan sonra herhangi bir gününde pişirdikleri aşureyi komşularına, yakınlarına, civar fakirlerine taslar ve kâseler içinde hediye ederler. Evlerine gelen misafirlere de bundan ikram ederler. Uzak yerlere testiler, güğümler içinde gönderirler. Ayrıca aşureciler vardır. Sırf bunu satarlar. Hâlâ muhallebicilerde her zaman için aşure bulunur. İşte ananesi de böyle.” (Ünver, 1970b: 108)

3.1.7. Bir Ramazan Binbir İstanbul

1957 yılında Vatan gazetesinde Ünver tarafından tüm Ramazan ayını dolduran 29 yazısının İsmail Kara tarafından derlenmesi sonucu ortaya çıkan bu eser (Mesara vd., 2017: 493). toplam 106 sayfadan oluşmakta ve halk bilimi ile alakalı birçok bahsi muhteva etmektedir. Eserdeki 29 başlık sırası ile şu şekildedir: *Geçmiş Ramazan Hatıraları, Ramazan Ayını Görmek, Mübarek İlk Günler, Hususi Ramazan İmamları ve Teravîh Namazları, İftara Gitmek, Dileklerarası'nda Cenab Şahabeddin'in Bir Ramazan Gecesi, Bir Asır Önce İftar Sinisi, Huzur Dersleri, Oburlar Oburu Baba Yaver, Sultan Mahmud, Dürriyade'nin İftarında, Hacı Reşid'in Çayhanesi, Mahya, Cenab'dan Cenab'a, Leyla Hanım'ın Saray Ramazanı, Gece Oturmaları ve Mahallelerde Gece Hayatı, Enderun İftarı, Teşbihçiler, III. Sultan Mustafa Bir Şeyhülislam'ın İftarında, Ramazan Manileri, Davetsiz Şahane Bir Misafir, Yangın Kulesi İftarı, Eski Ramazan'da Sahne Hayatı, Ramazan'da Karagöz, Ramazan Sergileri, Kadir Alayı, Kadir İftarları ve Mısırlı Fazıl Paşa, Tanzimat'tan Sonra Birkaç Ramazan Nasıl Geçti?, Eski Ramazanlardan Abdullah Zühdi'nin 1906 Ramazanı, Ramazan İçin Söylenen Sözler, Ramazan Medeniyeti*

Bu başlıkların büyük çoğu tarihî bilgiler içermektedir. Bu çalışmada ise daha çok halk bilimini ilgilendirecek başlıklara yer verilecektir. Bu bağlamda halk bilimi konularını içeren başlıklar ise *Mahya, Cenab'dan Cenab'a, Gece Oturmaları ve Mahallelerde Gece Hayatı, Ramazan Manileri, Ramazan'da Karagöz, Ramazan İçin Söylenen Sözler'dir.*

Mahya³⁴

Ahmet Süheyl Ünver, bu başlıkta minareler arasına çekilen ipler vasıtasıyla arka tarafından kandillerle aydınlatılan yazı ve resimleri incelemeye almış ve bu yazı ve resimleri derlemiştir. Ünver camilerde gördüğü ve dikkatini çeken güzel sözlerin listesini yapmış, resimleri ise notlar alarak defterine çizmiştir. Bu başlıkta Ünver'in mahya çizimleri de mevcuttur.

Ünver; Ramazan ayının ilk on beş günü Ya Gufran, Ya Kafi, Ya Ali, Ya Kerim gibi Ramazan'ın maneviyatına uygun sözlerin, son günlerinde ise El-Firak şeklinde Ramazan'dan uzaklaşmanın acısını içeren yazıların asıldığını belirterek bazı mahyacıların isimlerine de yazısında yer vermiştir (Ünver, 1997: 43-46).

Cenab'dan Cenab'a

Ünver bu başlıkta edebiyat dünyasında tanınan isimlerin başında gelen Cenap Şahabettin ile ilgili bilgilere yer vererek onun Ramazan ile alakalı bazı sözlerini derlemiş ve yazı içeriğine almıştır. Ünver'in Cenap Şahabettin ile ilgili giriş cümlesi, masalların döşeme kısmında yer alan tekerleme ile başlaması itibarıyla önemli ve dikkat çekicidir. Bu cümleler şu şekilde kaleme alınmıştır:

“Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde bir Cenab Şahabeddin varmış. Dünyaya gelmiş, büyümüş, hekim olmuş. Ruhunu bununla doyuramamış, mütefekkir bir şair olmuş, kimse onu geçememiş. Fakat şiirindeki bütün malzemeyi nesre taşımış ve onda devrin en güzel edibi olmuş. Neler neler yazmamış. Ne yazık ki vaktiyle o bir hakikat imiş, şimdi hayal olmuş.” (Ünver, 1997: 49).

Ünver, bu ifadelerinin ardından Cenap Şahabettin'den tarafından yazılan ve ramazan konulu 30 makalede yer alan güzel sözleri derlemiş ve yazısında bu sözlerle yer vermiştir.

Gece Oturmaları ve Mahallelerde Gece Hayatı

³⁴ Günümüzde de mahya geleneği devam etmektedir. Özellikle Ramazan ayında sıklıkla karşımıza çıkan mahyalar, Ünver zamanında kandillerle aydınlatılan resim ve şekillerden oluşurken günümüzde teknoloji ile geliştirilerek elektrikli, led ışıklı ipler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.

Ünver; bu başlıkta kendi dönemi ile kendinden önceki dönemde Ramazan ayında gerçekleşen çeşitli kültürel adetleri mukayese etmiş, misafir ağırlama hususunu incelemiş, çocuk etkinlikleri ile kahvehanelere değinmiş ve döneminde kullanılan bazı deyimlere yer vermiştir. Ünver'in bu başlıkta yer verdiği örnekler Bayramlar-Karşılamlar-Uğurlamalar bahsine girmesi bakımından önem arz etmektedir. Bu örnekler eserde şu şekilde yer almaktadır:

“Cemaatle konak ve büyük evlerde teravih kılındıktan ve herkes birbirini tebrik ettikten sonra tepsilerle şerbetler dağıtılırdı. Bu usul Ramazan adetleri içine girmiştir. Bunu takiben içilen çubuklar tazelenir, kahveler gelir ve bir taraftan da teravihten sonra gece oturmaya gelen ziyaretçiler sükün etmeye başlardı. Bu suretle buraları geceleri dolup boşanır. Çünkü buralarda hoş sohbet, latifeci ve nükteli konuşanlar da bulunur. Bunların sohbetine doyum olmazdı. Misafirliğe gidenler arasında harem ve selamlık adabına son derecede riayet edildiği cihetle kadınlar da ayrıca toplanırlar ve münavebe ile birbirlerinin evlerine giderlerdi.” (Ünver, 1997: 55).

Bu açıklamalardan Ünver'in, Ramazan sohbetleri ve eski usulde gerçekleşen misafiri karşılama, ağırlama bahsine özlem duyduğu anlaşılmaktadır. Ünver belki bu ifadelerle içindeki özlem duygusu ile yer vermiş olabilir fakat arka planda halk biliminin Karşılamlar ve Uğurlamalar bahsine katkıda bulunduğu da bir gerçektir.

Yazının devamında kahvehaneleri bir halk kulübü olarak nitelendiren Ünver, bu yerlerin sahura kadar açık olduğunu ve ev ziyaretlerine gidemeyen halkın burada toplandıklarını ifade etmektedir. Ünver, bu kahvehanelerin Ramazan ayına özel bir havaya girmesi amacıyla resimlerle süslenip çeşitli fenerlerle aydınlatıldığını da cümlelerine eklemiştir. Ayrıca çocukların da bu fenerlerle oyun oynadıklarını belirten Ünver, yazısında kendi döneminden bir asır önce fenerlerle aydınlatan yollar için *“fener çekmek”* deyiminin kullanıldığına da yer vermiştir (Ünver, 1997: 56).

Ramazan Manileri

Bu başlıkta Ünver, Ramazan âdeti olarak mani söyleme geleneğine şu sözlerle yer vermektedir:

“Bazı Ramazan gecelerinde teravihten sonra vakitli ve orta halli ailelerin konakları ve evleri önünde boynunda ufak bir davul asılı, elinde cam,

muşamba veya kâğıt fenerli bir ufak çocuk kalabalığının içinde davulcu veya sesi güzel birisinin maniler okuduğu, gelip geçenlerle birlikte durdukları varlıklı evlerden bahşiş, yemek vesairenin verildiği adeta eski ramazanların terk olunamaz bir âdeti gibi olmuştu.” (Ünver, 1997: 65).

Bu açıklamaların devamında Ünver, Ahmet Rasim’in topladığı bazı tekerlemelere de yazısında yer vermiştir. Yazıda yeri verilen manilerden birkaçı şöyledir:

*“Besmeleyle çıktım yola
Selam verdim sağa sola
A benim devletli efendim
Ramazanın mübarek ola*

*Davulumun ipi kaytan
Sırtımda kalmadı mintan
Verin beyler bahşişimi
Sırtıma alayım mintan”³⁵ (Ünver, 1997: 65-66).*
Ramazan’da Karagöz

Ünver’in halk bilimiyle bağlarını kuvvetlendirdiği noktalardan biri de Geleneksel Halk Tiyatrosu olmuştur. Halkın tüm meselelerine bir bilim adamı titizliğiyle yaklaşan Ünver, bu eserinde Ramazan’ın vazgeçilmez geleneklerinden biri olan Gölge Oyunu (Karagöz) bahsi ile ilgili de açıklamalarda bulunmuştur. Ünver, eserinde Karagöz ile açıklamalarına şu şekilde yer vermiştir:

“Eski Ramazan günlerini hatırlayanlar Karagöz deyip geçmezler. Zira Karagöz ve avanesini perdede birisi oynatır. Ona Karagözcü derler. Bunlar ne kadar zarif, İstanbul efendisi, nükteden olursa oynattıkları oyunlarda Karagöz’e ve oyununa girenlere söyledikleri sözler dikkati çeker ve bu kabil Karagözcüler revaçtadır. Karagözcüler içinde devirlerini, zamanlarını, o devrin ve zamanların ricalini, bazı işlerini, halkın tavır ve adetlerini tenkit eden amasızları da olurmuş. Bu tenkitleri Karagözcü; ya Karagöz yahut

³⁵ Örnek olarak verilen bu dörtlükler mani tipi uyağa uymaktadır. Maninin içerik özelliklerinden biri olan ilk iki dize doldurma son iki dize asıl mesaj ve mani tipi uyak özelliklerine uymaktadır fakat hece ölçüsü olarak klasik maninin 7’li ölçüsüne uymadığı tespit edilmiştir.

Hacivat, Bekri, Beberuhi, Bezirgan, Banu, Rezzaki, Çelebi diliyle, zarifane, fatihane ve mizahkarane hiçbir sansüre tabi olmadan yaparlardı. Çocuklar bu nüktelere anlamayarak sadece gülerler lakin erbab-ı ızanın ve dertleri olanların da yüreklerine su serpilirmiş. Eski Karagözcüler, zamanlarına göre yeni yeni oyunlar icat, bunlar için de yeni takımlar külfetine katlanırlarmış. Zira onların perdeleri bir ayine-i devrandır. Perdeden anlamayanlara gülmeler, anlayanlara da ibretler aksettirir.” (Ünver, 1997: 77-78).

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Ünver, gölge oyununu sadece izlemekle yetinmemiş ayrıca oyunun özellikleri de ilgi ve dikkatini çekmiştir. Bu sebeple Karagöz’ün kim tarafından oynatıldığına, nasıl oynatıldığına ve kahramanlarına kadar oyunun tüm özelliklerine vakıf bir hale gelmiştir.

Yazının devamında Karagöz ile alakalı yorumlarına ve kahramanların özelliklerine yer veren Ünver, bu oyunların en güzellerinden birinin Doktor Bitter tarafından Almanya’da Türkçe olarak bastırıldığına da değinmiştir (Ünver, 1997: 78).

Ayrıca Ünver, Ramazan’da Karagöz başlığından önce Orta Oyunu ve Kavuklu Hamdi³⁶, Kahvehanede Meddah Aşkı³⁷ ve başlıktan sonra ise Münit Fehim’in canlı çizgileriyle kahvehanede Karagöz Oyunu³⁸ çizimlerine yer vermiştir.

Ramazan İçin Söylenen Sözler

Ünver, bu başlıkta Bektaşiler ve Ramazan konulu bazı nükteli fıkralara yer vermiştir. Bu fıkralardan biri şu şekildedir:

“Bektaşinin biri Ramazan’da oruç tutmaz lakin her gece sahur yermiş. ‘Niçin böyle yapıyorsun?’ demişler. ‘Oruç farzını yerine getiremiyoruz. Ayıp olmasın diye sahur yiyorum.’ cevabını vermiş.” (Ünver, 1997: 99).

3.1.8. Geçmiş Yüzyıllarda Kıyafet Resimlerimiz

Ahmet Süheyl Ünver, 1927-1929 yılları arasında Paris’teki çalışma hayatı sırasında Türkiye’ye ait bazı minyatür vesikalarına rastlamıştır. Bu vesikaların İstanbul’da Türk

³⁶ bk. Ek 14. *Bir Ramazan Binbir İstanbul* adlı eserinden: Ortaoyunu ve Kavuklu Hamdi

³⁷ bk. Ek 15. *Bir Ramazan Binbir İstanbul* adlı eserinden: Kahvehanede Meddah Aşkı

³⁸ bk. Ek 16. *Bir Ramazan Binbir İstanbul* adlı eserinden: Karagöz Oyunu

üstatlar tarafından yapılmış olması Ünver'in dikkatini cezbetmiştir. Osmanlı devletinin siyasi ve iktisadi ziyaretler sırasında Paris'e getirildiği düşünen Ünver (Ünver, 1999), bu vesikaları not alarak örneklerini saklamış ve bu eserini notlarından istifade ederek meydana getirmiştir.

Bu eserde yaklaşık 4 sayfalık bir önsöz, 6 sayfalık *Albümün Mahiyeti* ve 2 sayfalık *Resimlerin Renkleri Hakkında Birkaç Not* kısımlarından sonra Ünver, topladığı vesikaları nakletmiştir. Osmanlı halkında erkeklerin, kadınların ve çeşitli yaş gruplarının giyimlerini inceleyen Ünver, ayrıca bu eserinde sadece Türk milletine ait değil farklı milletlerin giyinme tarzlarını da incelenerek karşılaştırmalı olarak okurlarına sunulmuştur.

3.1.9. Yahya Kemal'in Dünyası

Ünver bu eserinde Yahya Kemal Beyatlı ile sohbetlerini ve Yahya Kemal'den aldığı bazı tespitleri, notlarını neşretmiştir. Önsöz dâhil 152 sayfadan oluşan eserde Yahya Kemal'in Süheyl Ünver'e yönelik yazdığı övgü dolu kısımlar da mevcuttur. Ünver eserinin önsözünde kitabın oluşma hikâyesini de şöyle ifade etmiştir:

“Hocam Yahya Kemal ile 1943-1958 seneleri arasında geçen 15 sene içinde sohbetim oldu. 1915'ten beri devam eden ve her sene artan bir şevk ile devam ettiğim her güzel ve faydalı bilgiyi gerek işiteyim gerek okuyayım kaydetmek mutadımdır. Bittabi, bence her sözü cevher olan Yahya Kemal'i dinlerken eğer söylediklerini kaydetmezsem onunla olan dostluğum asla beni tatmin etmeyecekti.” (Ünver, 2000: 7)

Ünver önsözdeki bu ifadelerinden sonra Yahya Kemal ile dostluklarından bahsetmiş, 27 başlık halinde sohbet ve notlarını listeleyerek Türkiye, tasavvuf, Mevlana, tarih, dil, özdeyişler gibi meseleler hakkında Yahya Kemal'in düşüncelerine de eserinde yer vermiştir.

3.1.10. Fatih Devri Yemekleri

Ahmet Süheyl Ünver'in bu eseri hem tarih hem halk bilimi açısından önemli konuları muhteva etmektedir. Eserde Ünver Fatih Sultan Mehmet zamanında Türk mutfağının nasıl olduğunu tarihsel süreç ile birlikte ele almış ve Türk yemeklerinin

teşekkülünü ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Eserin halk bilimi ile bağlantısı ise yemek çeşitleri ve sofrada düzeni hakkında bilgiler içermesi ile sağlanmıştır.

Ünver eseri takdim ederken Türk ve mutfak kültürünü şu sözler ifade etmiştir:

“Türkler her taraftan aldıktan sonra kendilerine has dünya yüzünde numune olacak büyük bir medeniyete sahip olmuşlardır. Bununla yalnız bizde değil, medeni âlem de övünüyor. Yemek pişirme usullerimizin gelişmesi bütün cihana medeni seviyemizin ölçüsünün bir miyarı olarak bir Türk mutfağını da kabul ettirmiştir. Bugün Avrupa’da Türk yemekleri ve mutfağımız pek meşhurdur.” (Ünver, 1952b: III)

Önsözde yer verdiği Türk mutfağı ile alakalı tarihî bilgilerden sonra Ünver, Fatih döneminde misafirperverlik, sofrada adabı ve düzeni, yemek ve tatlı çeşitleri, ikramlar, meyveler, yemek fıkraları gibi birçok bahis ile halk bilimini ilgilendiren yazılar kaleme almıştır.

3.1.11. Fatih Aşhanesi Tevzinamesi

Ünver’in bu eseri Fatih Külliyesi’nde bulunan Arapça vesikaların Türkçe tercümesinden oluşmaktadır. Ünver külliyesinin özelliklerini anlattıktan sonra bu külliyedeki yemek işlerini, yemek vakitlerini ve yemek vakitlerine göre çıkan yemekleri araştırarak notlar almış ve bu notlardan hareketle eserini meydana getirmiştir.

3.1.12. İstanbul Fethinden Sonra İlim ve Sanat

Ünver bu eserinde İstanbul’un fethinden sonraki süreçte Türklerin ilim ve sanat hayatındaki gelişmeleri kaleme almıştır. Özellikle bu süreçte Ayasofya’nın medrese olarak bazı derslerin tahsilinde aldığı göreve de değinen Ünver, yalnız dinî ilimlerin değil fenni ilimlerin de bu dönemde dikkate alındığını örnekler ile açıklamıştır. Ayrıca Ünver, bu eserinde İstanbul’un fethinden sonra açılan kütüphanelerin listesini yapmış, çeşitli türbelerin de isimlerini kaleme almıştır.

3.1.13. Selçuk Tababeti

Ünver, bu eserinde Türk tıbbının tarihî gelişim süreci içinde Selçuklu devletinin yapmış olduğu teşhis ve tedavi yöntemlerini, darüşşifaların önemini ve çalışmalarını, bazı efsane ve inanışları ele alarak detaylı bir şekilde incelemiştir. Eser, toplam 2 bölüm ve 223 sayfadan oluşmaktadır. Ünver bu eserinde 1. Bölümü Fransızca tercümesi ile birlikte ele almış, eserin son sayfalarında ise Selçuklu darüşşifa, hamam, medrese ve türbelere ait çizimlerle fotoğraflara yer vermiştir.

Ünver, *Kastamonu'da Ali Bin Pervane Hastanesi* başlığında tıbbi folklor bahsini ifade ederken bu bağlamda ele aldığı bir efsaneyi şu şekilde yazıya dökmüştür:

“Şu kayıtlar buradaki Şeyh Mustafa'nın çok uzun seneler şeyhlik etmesi ve ihtiyarlaması ve birçok ruhi hastalıkları iyi ettiği hakkındaki kanaatin umumileşmesi noktasından ehemmiyetlidir. Hakikaten müstakil ve ne zamana kadar hastane olarak devam ettiği belli değil. Bu darüşşifanın tekke olduktan sonra da aynı tedavi usulleriyle meşgul olması ve zengin bir folklorla sahip bulunması haizi dikkattir. Hastanenin en eski şahsiyetleri ve efsanesi ve folkloru aynen tekkeye devrolunmuştur. Taş olmuş yılanlar hikâyesi de mühimdir. Yalnız taşla mahkuk olan yilandan kazılıp su ile karıştırarak içmek o kıymetli hatıranın silinmesi dolayısıyla fena bir misaldir. Yılandığın halk arasında da taşla tedavisi, sıtmalıların bunu kazıyarak suya karıştırıp içmeleri yılan efsanelerine verilen ehemmiyet ve bunun halk arasında yaşayan misalleri keza mühimdir. Anadolu'nun diğer yerlerindeki Selçuklu hastanelerinin de kısmen baki ve yaşayan tıbbi folkloruna ait misaller de bu hastanenin ananesi kadar haizi dikkat bulunmaktadır. Kastamonu darüşşifası da tekke olduğu tarihten itibaren saralı, mecnun, isterikler, mefluçların ruhi tesirlerle tedavi edildiği bir yurt olarak tekkelerin ilgasına kadar yaşamıştır.”

(Ünver, 2014: 75)

Ayrıca Ünver, daha önce birçok makalesinde ve eserlerinde zikrettiği gibi Anadolu'da birçok tıbbi folklor kaynağının olduğundan bahsederek bu kaynağa Selçuklular döneminden kalma bazı uygulamaların da katkı sağladığını belirtmiştir. (Ünver, 2014: 87) *Erzurum ve Erzincan'da Sıhhi Müesseseler* başlığında ise halk

hekimliğinin araştırma ve uygulama merkezi olarak “ocak” kelimesini kullanan Ünver, bu bahisteki açıklamalarını şu şekilde açıklamıştır:

“Pasin kasabasına tabi (Zordans) Toprak köyündeki tekke, darüşşifa hükmünde olup Erzurum civarında bundan başka delileri muhafaza ve terbiye eder mahal olmadığından burasının ocak suretiyle idare edegelen ailenin sülalesinden ve sadattan olan şeyhine tehsisat itası hakkında.” (Ünver, 2014: 83)

Eserde folklor bağlamında ele alınacak bir diğer başlık ise *Bazı Su Efsaneleri* başlığıdır. Ünver bu başlıkta kaplıcalar ile ilgili halk arasında anlatılan bazı efsanelere yer vermiştir. Bu efsanelerden biri şu şekilde yazıya dökülmüştür:

“Karakurt Efsanesi:

Vaktiyle bir padişahın kızı varmış. Uyuz olmuş. Baba ve annesi ondan iğrenmişler. Kız dağlara düşmüş, oralarda dolaşırken bir uyuz kurt görmüş. Bu su vaktiyle kuytu bir yerden çıkar ve çirkef halinde imiş. Kurt buna düşmüş. Civarda olan prenses, kurdun iyileştiğini görünce kendisi de girmiş yıkanmış ve iyileşmiş. Halk, kaplıcanın böyle isim almasının bu efsaneden d8olayı olduğuna inanır.” (Ünver, 2014: 107)

3.2. MAKALELERİ

3.2.1. “Türkiyede (Scille) Adasoğanı İlacı Tarihi Hakkında”

Bu makalesinde Ünver, çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılan adasoğanı bitkisinin mahiyeti, etkileri, yapılış amacı ve şekli gibi bazı farmakolojik özellikleri sıralamış ayrıca hangi hastalıkların tedavisinde kullanılacağını da tarifini yapmıştır. Yazıda Ünver, mesleğini icra eden bir doktor hüviyetinden bir anda halk hekimliğine geçiş yaparak adeta bir otacı usulü ile ilaç yapımından bahsetmektedir. Adasoğanı ile yapılmış ilaç tariflerinin yanı sıra adasoğanı ile ilaç yapımı hakkında malumat sahibi olan çeşitli hekimleri ve bu hekimlerin bazı tariflerini de yazıya alan Ünver, bu bitkiyi biraz da tıbbi literatür ile birlikte şöyle açıklamıştır:

“Adasoğanı bugün tababetimizde çok kullanılmaktadır. Adasoğanını biz gerek dâhili verit ve gerek dâhilen damla şeklinde muvaffakiyetle bazı

müzmin kalp ve böbrek hastalıklarında hem kalp mukavvisi ve hem de diyüretik olarak muvaffakiyetle kullandık ve güzel neticeler aldık. Bilhassa idrar ile ithah olunan mevadî azotiye miktarını artırması, kanda ürenin ihtibasile müterafık ihtilatlarında çok şayanı memnuniyet neticeler vermiştir ve bu vak'alardan en ziyade şayanı tavsiye bir devadır." ([Ünver], 1933: 195)

Ünver, yazının içeriğine almadığı fakat adasoğanı gibi bazı farklı bitkisel ilaçların da eskiden günümüze kadar ulaştığından bahsetmiştir. Ayrıca bugünkü farmakolojinin daima eski tababetten beslendiğini de ifade ederek yazıyı şu şekilde sonlandırmıştır:

"Yalnız adasoğanı tarihinde değil, diğer bütün ilaçların yeni ve eski tesir tarzları hakkında böyle esaslı benzeişler vardır. Bu da bize gösteriyor ki eski tedavi usulleri daima seriri ve tecrübidir. Aynı ilaçtan alınan neticeler birbirlerine benzedikçe klasik bir vasıf almışlardır. Bu suretle bir esasa merbut bulunuyorlar. Yoksa eskiden gelişigüzel kullanılmış değillerdir. Bunların o zamanki kullanma miktarı da bugünkü hatlere yaklaşmaktadır. Nitekim ilaçların fazla istimallerinin mucip olduğu muhataralar sırası geldikçe zikrolunmaktadır. Bugünkü farmakoloji esasını daima eski tababetten devrolarak almıştır. Buna dair misaller pek çoktur." ([Ünver], 1933: 196)

Yazıdan anlaşılacağı üzere Ünver, günümüzde ilaç yapımının temellerinin esasen yüzyıllar önceye ulaştığı görüşünü belirterek bu örneklerin çok sayıda olduğunu ifade etmektedir ([Ünver], 1933: 196). Ünver'in tıp doktoru olması belki onu bu mecraya itmiş olabilir. Fakat her tıp doktorunun ilaç yapımı ile ilgilenmediği bir gerçektir. Ünver'i diğer doktorlardan ayıran yönü de işte bu farklılıktır. Ünver, asırlar boyu devam eden ve birçok medeniyetin ilaç yapımında kullandığı bazı bitkileri araştırmış, incelemiş; bunların halk sağlığına etkileri ve sonuçları üzerinde durmuş ve hatta bu ilaçları denemiş ve sonuçlarını paylaşmıştır. Nitekim bu görüş ve düşünceler halk bilimsel olarak değerlendirildiğinde Ünver'in halk hekimi kimliğinin açıkça ortaya çıktığı net olarak görülebilmektedir.

3.2.2. “İstanbul’un Bazı Acı ve Tatlı Sularının Halkça Maruf Şifa Hassaları Hakkında”.

Ahmet Süheyl Ünver’in bu makalesi İstanbul’da bazı kaynak sularının halk arasında hangi hastalıklara deva olduğu ile ilgilidir. Kısmen halk hekimliğini kısmen dinsel-büyüsel içerikli inançları muhteva eden bu makalede Ünver, daha çok suların halk arasında hangi hastalığın tedavisinde hangi suyun içildiğini açıklamaya yöneliktir.

Ünver, makalede bu sular ile ilgili çoğu bilgiyi halktan bazı malumatları ise Evliya Çelebi’nin *Seyahatname* adlı eserinden alarak aktarmıştır. Sadece Müslüman Türklerin bildiği kaynak suları araştırmakla yetinmeyen Ünver, Hristiyan ve Yahudiler arasında bilinen kaynak sularından da bahsetmektedir. Makalenin nihayetinde bu çalışmanın kendi açısından yeterli bulunmadığını ifade eden Ünver, daha sonraki çalışmalarında aynı konu ile ilgili başka araştırmalar da yapmıştır ([Ünver], 1934: 89-94).

3.2.3. “Çocuk Doğmadan Evvel Cinsiyetinin Tayini”.

Daha önceki makalelerinde yazı içeriğinden yola çıkarak folklorcu kimliğini göstermeye çalıştığımız Ünver, *Yeni Türk* mecmuasında çıkan bu makalesi ile aracısız bir şekilde folklorcu kimliğini doğrudan kendisi ortaya koymaktadır. Makalenin hemen altında “*Folklorcu üstadım Bay Halid’e*” (Ünver, 1935: 2189) ifadesi bulunmaktadır. Mehmet Halit Bayrı’ya ithaf olarak yazılan bu makalede Ünver, çocuk doğmadan önce cinsiyetinin tahmini ile ilgili halkın birçok arayış içinde olduğunu ve gebelik durumundan çocuğun doğacağı zamana kadar bu tarz meşgalelerin varlığından bahsetmektedir.

“Türk folklorunda çok haizi ehemmiyet bir bahis de budur. Tetkik olunacak olursa çok esaslı malumata tesadüf olunur. Şark daima doğacak çocuğun cinsiyetiyle meşgul olmuştur. Birçok delillere dikkat edilmiş ve hepsine ayrı ayrı kıymet verilmiştir. Hele halk bu düşüncelerinde çok musırdır. Çocuk doğup da kız veya erkek olunca herkes şüphelenerek gördüğü delillerin doğruluğundan ve kendi dediğinin çıkacağından emin olduğunu söylerler.”
(Ünver, 1935: 2189)

Ünver, asırlardan beri merak konusu olan doğacak çocuğun cinsiyeti ile araştırmaların çok eski kaynaklara kadar uzandığını, farklı uluslarda bazı benzer veya

farklı uygulamaların çocuğun cinsiyetini belirleme noktasında icra edildiğini örnekler üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Bu konuda Dr. Sarafidi'nin *La determination du sexe* adlı makalesinden hareketle eski Mısır'da uygulanan bir örneği şu şekilde yazıya dökmüştür:

“İki kaba buğday ve arpa taneleri konuyor. Hamile kadın her gün bunlara idrar ediyor. Eğer bu taneler filizlenirse kadın gebedir. Taneler filizlenmezse kadın gebe değildir. Arpa taneleri filizlenirse çocuk erkek doğar. Yalnız buğday taneleri filizlenirse çocuk kız doğar. Bu usule yakın usullerin bizde de cari olduğunu göreceğiz” (Ünver, 1935: 2189)

Ünver'in, açıklamasının sonunda zikrettiği gibi bizde de bu tarz uygulamaların olduğu görülecektir. Orta Asya bozkırından Anadolu'ya kadar hemen tüm Türk toplulukları tarafından gebelik, doğum ve cinsiyet konusu merak edilmiş, bu konuda tecrübeler hesaba katılmış, çeşitli inanışlar geliştirilmiş, birçok deneysel yöntem uygulanmış ve nihayetinde bu durum halkın kendi folklorunda önemli bir yere sahip hale gelmiştir. Makalenin devamında bu bahsi daha çok irdelleyen Ünver, 40-50 asır öncelerinde Anadolu'da bu tarz uygulamaların mevcut olduğunu; Anadolu'nun zengin folkloruna ait birçok vesikanın, mecmuanın yazıldığını; birçoğunun da kadınlardan toplanarak derlenen tecrübelerin var olduğunu ifade etmiştir (Ünver, 1935: 2189).

Anadolu'dan İstanbul'a göçen insanlarda hâlâ bu inanışların İstanbul'da yaşadığını fakat çok malumatlı bilgiler olmadığını vurgulayan Ünver, makalesine Dr. Sarafidi'nin yapmış olduğu kadının yaşına göre çocuk cinsiyeti oranlı istatistiksel bir çalışmayı da eklemiştir. Bu istatistiksel çalışmayı değerlendiren Ünver, kadın yaşı ile çocuk cinsiyeti arasında anlamsal bir bağ bulunamadığını şu şekilde açıklamıştır:

“Bizim eski membalarımızda buna dair yani kadının yaşına göre doğuracağı çocuğun kız veya erkek olacağına dair malumata rastlamadım. Müellif şahsi olarak topladığı bu istatistikte bu ciheti aramıştır. Fakat şark folklorunda çocuğun cinsiyeti için ana yaşı mevzu bahis olmamıştır.” (Ünver, 1935: 2190)

Ünver, yukarıdaki açıklamasının devamında 18. Asırda yazılmış tıp kitaplarında yaş ve çocuk cinsiyeti ile ilgili bilgi olmadığını belirterek çocuğun cinsiyeti ve sağlığı ile ilgili bazı vesikaları da makalesine eklemiştir. Burada “Salih bin Nasırullah”, “Abbas Vesim” gibi bazı tabiplerin özellikle doğum öncesi cinsiyetin tahmini ile ilgili bilgilerini

tercüme ederek *Tuhfetü'l-Müminin* adlı eserin Ragıp Paşa kütüphanesinde bulunan nüshasının 456. Sayfasını mealen şu açıklamaları yapmıştır:

“Yükü kadının avuç içi saf ve emles(düzgün) olursa çocuğu erkektir. Eğer yeşile mail olursa kızdır. Keza sağ tarafın ağırlığı erkek olacağına ve sol tarafının ağırlığı kız olacağına delalet eder, erkek ayı ödünden bakla miktarını şarap ile karıştırarak içseler erkek doğurur. Dişi ayı ödünü içse kız doğurur, zeravendi safra ödü ile öğleden sonra içse ertesi gün anın taamını hissederse çocuğu oğlan olur, aksi takdirde kızdır.” (Ünver, 1935: 2190)

Büyük Türk hekimi İbni Sina'ya ve diğer büyük hekimlere göre cinsiyet tahmini ile ilgili bazı kısa bilgileri de yazısına ekleyen Ünver, Mehmet Şakir Ülkütaşır'ın *Halk Bilgisi* mecmuası koleksiyonundan rivayetle Anadolu'da bazı inanışları şöyle nakletmiştir:

“Sinop ve civarında şu şekilde doğumdan evvel cinsiyeti tayin ederler! Gebe bir kadının bilhassa son üç ay zarfındaki vaziyeti nazarı dikkate alınır. Doğacak çocuk eğer kızsıa validesi hamileliği esnasında gündün güne zayıflar. Yüzünde bilhassa yanaklarında lekeler hasıl olur. Şayet oğlan ise bu takdirde validesi sıhhatini muhafaza eder. Sıra takibi de mevzuu bahistir. Mesela ilk defa kız çocuk doğuran bir kadının ikincisinde mutlaka oğlan doğuracağı kanaati vardır. İlk doğuran kadınlarda çocuğun oğlan olması bilhassa memnuniyeti baistir.” (Ünver, 1935: 2191)

Ayrıca Ünver, bu bahisteki düşünceleri pekiştirmek amacıyla Emine (Yaman) ve Talat Mümtaz (Yaman)'ın 1933 senesinde *Halk Bilgisi Haberleri*'ndeki yazılarını ithaf ile açıklamış ve kendi derlemeleri ile birlikte şu şekilde ifade etmiştir:

“Topluluk olan bir yerde şayet gebe bir kadın da bulunursa kadının başına haberi olmadan bir miktar tuz koyarlar. Tuzu koyduktan sonra kadının el ile yaptığı ilk hareket burnuna doğru ise çocuğun oğlan, başka bir tarafına ise kız olacağına hükmolunur. Halkın bu husustaki itikatları da mühimdir. Bunu hastalarımın bizzat ben topladım. Oğlan çocuk doğuran İstanbullu bir hanımda kirpikleri dökülmemiş, karın önceden çok sivri imiş. Şekli bozulmamış. Oğlan çocuk anasının karnında sağda oynuyor. Kız çocuk olursa kirpikleri dökülüyor. Kız anasının karnında solda oynuyor. Kız çocuğa

hamile olanın beli enli olur. Oğlan çocuğa gebe olanlardan biri ekşi ve soğana, diğer birisi de gene soğana aşermiş.” (Ünver, 1935: 2191)

Yukarıdaki atıftan hareketle Ünver’in konuyla ilgili hususi çalışmaları göz önünde bulundurulduğunda konuya olan hassasiyetinin sadece ilgi düzeyinde olmadığı, bilakis bu hususta derlemeler yaparak halk bilimine kaynak oluşturduğu açıkça görülmektedir. Ahmet Süheyl Ünver’in cinsiyet tayini ile ilgili araştırmaları ve derlemeleri yukarıdaki kadar ile kalmamış, makalenin devamında derlemelerini daha da çok derinleştirerek şöyle paylaşmıştır:

“İstanbul’da topladığım malumata göre: bir kadının ikinci hamileliğinde çocuk solda oynarsa ilk çocuğu sağda oynamışsa oğlan, ikincide gebe bu sefer kız olsun der. Bu sefer nerede oynuyor diye sorarlar. Solda derse kız olacak derlermiş. Hamileliğin ilk kırk günü içinde oğlan istenirse kırk bir Mehmet, kız istenirse kırk bir Fatma yazılır. Kırk birincisi sigara kâğıdına yazılarak Mehmet! Yarabbi oğlan niyetine diye yutulur. Erkek anneyi güzelleştirir, kız bozar, anneyi çirkinleştirir. Kalçaları büyürse oğlandır. Elleri karnının üstünden bakarlar, pek sivri ise bu kız derler.” (Ünver, 1935: 2192)

Bu ifadeler Ünver’in, mesleğini icra ederken folklorik çalışmalara doğrudan katıldığı ve katkı verdiğinin çok açık bir şekilde kanıtıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Ünver, sıradan hekimler gibi sadece tetkik, teşhis, tedavi ve ilaç ikliminde bir hekim pozisyonunda kalmayıp sayılanların dışında halk inanışları, halk hekimliği gibi görevleri de üstlenerek folklor âleminde yerini almıştır.

Makalenin neticesinde asırlar öncesinden yazılmış tıp kitaplarından, çeşitli folklor mecmualarından, arkadaşlarından, hastalarından ve diğer insanlardan derlediği ve cinsiyet tayini olarak adlandırdığı tüm bilgileri tablo şeklinde özetleyen Ünver, bir de sonuç değerlendirmesi yapmıştır. Bu değerlendirmesinde Türkiye’nin zengin bir folklor kaynağına sahip olduğunu, halk tecrübelerinde birçok tecrübi bilginin varlığını halen koruduğunu ve tüm bu bilgilerin yabana atılmayarak ilmi olarak incelenmesi gerektiğini vurgulamıştır. (Ünver, 1935: 2192)

3.2.4. “Kaplıcalar Hakkında Genel Bilgiler”.

Bu makalede Ünver, Dr. Mustafa Hakkı’ya ait *Kaplıcalar Hakkında Genel Bilgiler* adlı kitabını incelemiş ve kaplıcaların halk sağlığı üzerindeki etkileri sıralamıştır. Bursa ve Yalova’da bulunan kaplıcalardan bahseden Ünver; kaplıcaların sadece fiziksel şifa kaynağı olmadıklarını ayrıca efsaneleri ve gelenekleri ile insan ruhunu da tedavi edici özellikleri olduğunu da vurgulamıştır (Mesara vd., 2017: 79).

3.2.5. “Onuncu Arslulusal Tıp Tarihi Kongresinde Neler Konuşuldu?”

1935 yılı *Kurun* gazetesinde yayımlanan bu makale esasen bir röportajdır. Madrid’de katıldığı tıp kongresi dönüşünde gazetecilerin sorularını yanıtlayan Ünver’in ifadelerinin yer aldığı bu makale içeriğinde kongrede ele alınan konu başlıklarına yer verilmiştir. Bu bahiste Ünver’in tıbbi folklor ile ilgili konuşmaları halk bilimi açısından önem arz etmektedir.

Ünver, daha önce pek çok makalesinde değindiği gibi folklorun birçok medeniyet tarafından benimsendiğini hatta tıbbın menşei olarak düşünüldüğünü ifade etmektedir. Bu bakımdan tıp kongresinde 50 sayfalık bir bildiri sunulduğu bilgisini paylaşan Ünver, Türk folklorunun ilgi ile dinlendiğini ve takdir edildiğini cümlelerine eklemiştir (Ünver, 11 Ekim 1935: 3).

3.2.6. “Amasya ve Civarında Lokman Hekim Efsanesi ve Bazı İtikatlar”

Ünver’in meslektaşısı İsa Nazım ile birlikte hazırladığı *Halk Bilgisi Haberleri* dergisinde yayımlanan bu iki sayfalık makaleleri halk hekimliği, halk inanışları ve Lokman Hekim efsanelerini muhteva eder.

Makalede halk tedavisi ile ilgili birçok bilgi nakledilerek açıklanmıştır. Bu tedavi örneklerinden Amasya’da sihil tedavisi ile alakalı olanı şu şekildedir:

“Amasya ve civarında Anadolu’nun diğer taraflarında mevcut birçok halk tedavileri vardır. Bunların benzerlerine çok tesadüf ediyoruz. Bunlar pek çoktur ve ekserisi de basit ve ziyaansız görünmektedir. Amasya ve civarında hâlâ yaşayan halk tedavilerinden bazıları on dört asır evvelki Uygur halk tababetine benzer cihetlere maliktir. Mesela eldeki sihillere için çamura köpek

idrarı karıştırıp sürülürse defolur, kanaati Amasya ve civarında yaygındır. Uygurlarda sihil tedavisini böyle yaparlar” (Ünver, Nazım, 1936a: 49)

İfadelerden anlaşılacağı üzere geçmiş yıllarda halk, kendi tedavi yöntemini kendi bulmuş ve bu tedavi yöntemiyle alakalı pek çok bilgi günümüze kadar ulaşmıştır. Ünver ve Nazım da bu konuyu irdelemiş ve halk tedavilerinin böyle örneklerle dolu olduğunu vurgulamışlardır. Hatta Çin, Hint, Orta Asta ve Anadolu’da benzer tedavi yöntemlerinin mevcut olduğunu ifadelerine ekleyen Ünver ve Nazım, “...*Bu halk bilgilerinin yerleşmesinde muhtelif itikatların büyük tesirleri vardır. Daima mahiyeti bilinmeyen hususlarda itikatların kuvveti daha büyük neticeler vermiştir.*” (Ünver, Nazım, 1936a: 49) sözleri ile halk hekimliğini doğrudan bir sebep olarak halk inanışları ile bağlamışlardır. Bu bağlamda birçok halk inanışını da şu şekilde listelemişlerdir:

“Yarasa kuşu uçmaz, bir yerde sabit durursa şiddetli rüzgar ve soğuk olacağına alamettir.

Ay ışığı görmüş su ile yoğrulan hamurun ekmeğini yiyen akıllı ve zeki olur.

Hacamat etmekte çok kaide vardır. Hacamat ayın on yedisinde aç karnına ve salı günü yapılmalıdır.

Bal, yağmur suyu ile içilirse her derde devadır.” (Ünver, Nazım, 1936a: 50)

Bu inanışların ardından Amasya ve çevresinde anlatılan bir Lokman Hekim efsanesi Ünver ve Nazım tarafından derlenmiş ve şu şekilde kaleme alınmıştır:

“Lokman Hekim ölüme karşı üç su buluyor. Kaş, orta, son. Kendi vücuduna göre kalıp yaptırıyor ve çırağına beni kesip parçalayacaksın, kalıba dökeceksin, bu suları sıra ile kullanarak beni tecessüm ettireceksin diyor. Çırağı da bunu yapıyor. Eti döküyor, kalıba koyuyor. Birinci su etleri toparlıyor, ikincisi kısmen hayat veriyor. Fakat üçüncü su dökülüp gidiyor. Allah bu suyun kullanılmaması için şişesini düşürterek kırdırıyor.. İşte bu su arpa tarlasına aktığından arpa suyunu şifalı sayarlar. Lokman Hekime onlar, ben filan hastalığa yararım diye söylerlermiş.” (Ünver, Nazım, 1936a: 50-51)

3.2.7. “Türkiye’de Tıbbi Folklor Üzerine Rapor”

Ahmet Süheyl Ünver’in bu makalesi yazının başlığından da anlaşılacağı üzere tamamen folklorik bir çalışmadır. Ünver, bu makalesinde halk hekimliğinden halk inanışlarına, yatırlardan halk efsanelerine kadar uzanan bir çizgide birçok derleme kaleme almış, yerli ve yabancı dönemin tanınmış folklorcularına değinerek onların çalışmalarını tanıtmış, Anadolu’da günümüzde dahi geçerliliğini sürdüren pek çok uygulamayı derleyerek açıklamıştır.

Bu makalenin önemli bir yanı da uluslararası tıp kongresinde tebliğ edilmiş olmasıdır. 1935 yılında İspanya’nın başkenti Madrid’de yapılan kongrede Ünver, bu bildiriye tebliğ ederek Anadolu’nun bir folklor yurdu olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Türkçe ve Fransızca özeti yayımlanan bu çalışma Türkiye’de folklorla ilgili en önemli araştırmalardan biridir.

Ünver, makalenin giriş kısmında en mühim kaynak diye nitelendirdiği tıbbi folklor ile ilgili birçok kaynak ve malumatın olduğunu şöyle açıklamıştır:

“Kitaplarda, el yazması birçok klasik tıp kitaplarında ve bazı mualecat (ilaç) mecmualarında halen Anadolu’da ve İstanbul’da yaşayan tıbbi folklor malumatı vardır. Bunlar pek çoktur ve en mühim kaynaklardandır. Bunların bir kısmı şehir kütüphanelerinde bulunur. Miktarları pek çoktur. Muhtelif eşhas ellerinde ve tarihe meraklı olanlarda ve Üniversitemizin Tıp Tarihi Enstitüsünde pek çok defterler, risaleler ve kitaplar vardır. Muhtelif tıbbi kitaplardan ve halktan toplanarak vücuda getirişmiş mecmualar pek çoktur. Bu kabil eserlere Anadolu’nun birçok yerlerinde sık sık tesadüf olunur. Sonra bütün bilgilerden bahis bazı ansiklopedik mecmualarda da tıbbi folklorla ait malumat pek çoktur.” (Ünver, 1936b: 113)

Süheyl Ünver, Evliya Çelebi’nin *Seyahatname* adlı eserini de zengin bir folklor kaynağı olarak gördüğünü ifade etmektedir. *Seyahatname*’nin yanı sıra dönemin Kültür Bakanlığı, Halk Evleri, *Halk Bilgisi Haberleri* mecmuası ve bazı başka mecmualarda da tıbbi folklor ile ilgili bilgilerin olduğunu vurgulayarak bu konuda folklor malumatlarını şu şekilde açıklamıştır:

“Mevcut mecmualardaki folklor malumatı iki kısma ayrılır. Bir kısmı tamamen maddi tedavilerdir. Burada yalnız malum ve gayrı malum ilaçlar ehemmiyetlerine göre miktarları gösterilerek veyahut gösterilmeye lüzum görülmeyerek tarif ve metholunur. Bunlara ait iyi misaller varsa kayıt olunmuştur. Bunlar tarif olunmayacak derecede çoktur. Diğer kısmı ruhi tedavilere aittir ki burada efsunlar, muskalara ait numuneler vardır ve bunların tatbik zaman ve şekilleri yazılmıştır.” (Ünver, 1936b: 113)

Ünver, tıbbi folklor ile ilgili çalışma yapanlar arasında dönemin İstanbul Üniversitesi Profesörlerinden bazılarının ismini sıralamış (Hilmi Ömer, Mehmet Halit Bayrı) Sağlık Bakanlığı, Harbiye Nezareti gibi bazı kurumların da çalışanlar, askerler ve zabitler aracılığı ile birçok bilgi toplattığını ifade etmiştir.

Tıbbi folklor Ünver için çok önemli bir bahis olduğundan bu konudaki araştırmaları, çalışmaları ve raporları ciddi önem arz etmektedir. Ünver tıbbi folklor ile ilgili malzemelerin toplanmasının zorluğundan ve tespitinin zor olduğundan bahsederek Anadolu’daki hekimlerden son iki sene içinde yapılan bir anket olduğunu ve bu makalenin hazırlanışında yapılan anket çalışmasının raporunun da etkili olduğunu ifade etmiştir.

Tıbbi folklor ile ilgili bahislerin kaynağını eski aneler ve efsanelerden devam ettiğini vurgulayan Ünver, şu ifadeler ile görüşünü desteklemiştir:

“Tıbbi folklorun bizde intişar ve kökleşmesinde eski an’aneler ve efsanelerin devam edip gelen tesirleri olduğu gibi eski eserler de bunda örnek olmuş ve bu eserler de pek eski örneklerin toplanması ile meydana gelmiştir. An’anelerin bu güne kadar devamı şayanı hayrettir. Bu an’aneleri halk en mukaddes bir şey gibi aynen idame ettirmiştir. Nitekim eski misallerle yeni irad olunan misaller arasında çok benzeyişler buluyoruz. Farklar hemen pek azdır. Halk tababeti halkın edebiyat ve adetler gibi muhafaza ettiği bir şeydir.” (Ünver, 1936b: 114)

Ünver, tıbbi folklor ile ilgili bilgilerin İslamiyet ile birlikte bazı dinî örnekleri de muhteva ettiğini, Peygamberimizin folklorik esaslar ile birçok hastalığın tedavisini yaptığını da cümlelerine eklemiştir. Bu duruma da Anadolu’da yazılan veya konuşulan pek çok malumatın şahit olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Ünver, bazı folklorik

bilgilerin göçmenler aracılığı ile yayıldığını Orta Asya ve Uygur Türkleri üzerinden örnekleyerek günümüzde Anadolu'ya bahsi geçen bu yerlerden geldiğini vurgulamıştır. Anadolu'da hekimlerin de tıbbi folklor ile ilgilendiğini ve bu bilgilerin bazen kullanıldığını da ifadelerine eklemiştir.

Anadolu'da folklor sahasının zenginliği bahsini sadece tıbbi sebeplerden kaynaklanmadığını ifade eden Ünver, diğer folklorik unsurların da mevcut zenginliğe örnek olduğunu şu ifadeler ile açıklamıştır:

“Anadolu’da folklor sahası çok zengindir. Bunun mevzumıza dâhil tıbbi kısmının büyük bir ehemmiyeti olduğu gibi diğer musiki, kadın-koca münasebetleri, aile teşkili, evlenme, çocuk olma ve birtakım batıl itikatlar noktasından çok geniş sahası vardır.” (Ünver, 1936b: 114)

Ünver, Anadolu'dan İstanbul hastanelerine gelen hastaları zengin bir folklor kaynağı olarak görmüştür. Onlardan ciddi folklorik bilgiler toplamıştır. Makalede bu topladığı bilgilerin bazılarının o ana kadar duyulmamış olanlarının var olduğunu da ifadelerine eklemiştir. Burada bir parantez de İstanbul'a açan Ünver, İstanbul'da saf bir folklor olmadığını, yine İstanbul'da şekillenen folklorun ise İstanbul'un fethinden günümüze kadar gerek Rumeli'den gerek Anadolu'dan göç ederek gelenlerin inanç ve tedavi usulleri ile oluştuğunu beyan etmiştir. Yine İstanbul bahsini daha çok açan Ünver, İstanbul'un fethinin salı günü gerçekleştiğinden halk arasında mühim işlerin Salı günü yapılmadığına dair itikatlardan bahsetmiştir (Ünver, 1936b: 114).

İstanbul'un semtlerine göre değişen folklorik unsurlarının olduğu da Ünver tarafından tespit edilen bir başka bulgudur. Ünver, bu durumun kaynağını da yine göçlere bağlamaktadır. Ayrıca İstanbul'un fethinden günümüze kadar birçok etnik gruba ev sahipliği yapan şehrin bu grupların folklorik unsurlarına da tanıklık ettiğini hatta bu farklılıkların bir gruptan diğerine geçtiğini de açıklamalarına eklemiştir. Bu uygulamaların İslam ve Hristiyan dinlerine mensup olanlar arasında bile bazen birbirine geçmiş şekilde görülebileceğini ifade eden Ünver, bu durumu şöyle açıklamıştır:

“...Vaktiyle İstanbul’da Rumların gittikleri Müslüman tekkeleri olduğu gibi Türklerin gittikleri ayazmalar da vardı. Herhangi bir tedavi ile maruf bir papaza okunmaya gidenler ve tavsiye almaya koşanlar olduğu gibi bir tekke şeyhine veya hocaya giden Rumlar da nadir değildi.” (Ünver, 1936b: 115)

Ünver, Türklerin Balkanlara yerleştiği zamanlarda birçok inanç ve tedavi uygulamalarını da kendileri ile götürdüğünü, Balkan milletlerinin folkloru incelenip kıyaslanınca ifadelerinin doğruluğunun görüleceğini beyan etmiştir. Yine aynı şekilde Balkan milletlerinin folklorunun da bizde yaşadığını da cümlelerine ekleyen Ünver, bu yolun kesişme noktasının İstanbul olduğunu vurgulamıştır (Ünver, 1936b: 115-116).

Anadolu folklorunun gerek dinî itikatlar gerek göçler gerek ise milletlerin bir arada yaşama imkânı bulmalarından dolayı karışık bir hale geldiği de Ünver için bir başka tespit noktasıdır. Anadolu halkının birbirine çok karıştığını ve ufak farklar ile çoğu folklorik uygulamaların diğer yerlerde de görüldüğünü ifade eden Ünver, konuyu yine İstanbul'a getirmiş ve zamanında İstanbul'da bazı kimselerin bazı karışık tertipler hazırlayarak gizli bir şekilde sattıklarını fakat bunun, yazının yazıldığı dönemde yapımı ve satımının yasak olduğunu vurgulamıştır (Ünver, 1936b: 115-116).

Ünver, makalenin devamında Anadolu'da folklorik uygulamalar ile tedavi edilmeyen hastalıkların yok kadar az olduğu ve devamında halk hekimliğinin en önemli icra mekânı olan ocak kültürünü ise şu cümleleri ile anlatmıştır:

“Folklor sahasında Anadolu’da tedavi edilmeyen hastalıklar pek az gibidir. Bunların bir kısmını yani ehemmiyetsiz olanlarını halk arasında bulunan yaşlı ve tecrübeli insanlar yapmakla beraber en ehemmiyetli görülenlerini de ‘Ocak’ denen yani babadan evlada gizli tecrübeleri tevarüs eden aileler tarafından yapılmıştır. Buna dair Anadolu’nun birçok yerlerinde hususi aileler de vardır.” (Ünver, 1936b: 116)

Ocak kavramı Türk folklorunun en önemli bahislerinden biridir. Bu bahiste Pertev Naili Boratav'ın açıklamaları *“Ocaklıların hastalıkları sağaltma yöntemleri çoğu kez büyüklük işlemlerdir ama bunların yanında belirli şeyleri yedirmek, içirmek, vücudun ağrıyan yerine şu veya bu maddeyi sürmek, bağlamak gibi ‘ilaç’ saydıkları gereçleri kullandıkları da olur.”* (Boratav, 1973, 137) dikkate alındığında Ahmet Süheyl Ünver'in “Ocak” kavramını Boratav ile aynı doğrultuda kullandığı görülmektedir.

Makalede dikkati çeken bir diğer folklorik unsur ise çeşitli ilaçların tertibinde uygulanan tekrarlayıcı ve dikkat çekici sayılardır. Bu sayılar çoğu halk edebiyatı ürününde karşılaşılan sayılar olmak üzere halk hekimliğinde de kullanıldığı Süheyl Ünver tarafından şöyle nakledilmektedir:

“Bizde halk ilaçlarının bir hususiyeti vardır. Bunlar arasında zehirli olanlara tesadüf edilmez. Halk tedavilerinin hususiyetlerinden biri de tatbik edilen günler ve ilaç tatbiki zamanlarının tahdididir. Bunlar 3,7,41 tertibinde olur. 3 gün, 7 gün, 41 gün veya defa gibi. Bunlara çok dikkat edilir. Aynı zamanda muayyen günler de tedaviye hasrolunmuştur. Bu günlerden hariç yapılmaz.” (Ünver, 1936b: 117)

Ünver, makalesinde Anadolu’da halk hastalıklarının tedavi usulleri (Halk hekimliği) ile ilgili de bilgilendirmeler yapmaktadır. Ünver, bu tedavilerin iki yöntemle yapıldığını şöyle açıklamıştır:

“...hastalıkların tedavileri iki suretle olur: Hafif olanlarda telkin ve ruhi tedaviler başta gelir. Bu meyanda kurşun dökme, muskalar, tütsüler.. gibi ziyansız olanları ve sırf hastanın maneviyatını yükseltmek için olanları misal olarak gösterilebilir. Diğer taraftan maddi bir takım ilaçlar vardır. Bunları sayısı pek çoktur. Tatbik şekilleri pek muhteliftir. Bunların pek zararsız olanları bulunduğu gibi zararları dokunanlar da vardır. Zira halkça bunların istimal tarzları fenni bir surette değildir. Lakin bu ilaçlar İstanbul da dâhil olmak şartı ile Anadolu’nun aktar dükkanlarında bulunur, halk mevsimlerinde bu nebatları bizzat toplayarak kuruturlar ve saklarlar. İcap ettikçe kullanırlar ve isteyenlere verirler. İcap edenler bildikleri bu yerlerden gidip alırlar. Şarkta evlerde böyle folklorla müteallik ilaç bulundurmak adet olmuştur. Mesela İstanbul’da kaynatıp içmek veya muhtelif vesilelerle kullanmak için hatmi, ihlamur, mürver yaprağı... gibi birçok nebatlar saklanır.” (Ünver, 1936b: 117)

Ünver’in yukarıdaki açıklamaları tamamen bir folklor derlemesidir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Ünver sıradan bir hekim değil aynı zamanda bir folklorcudur. Yukarıdaki açıklamalar da bunun kanıtı olarak gösterilebilir niteliktedir.

Makalenin devamında Ünver bu kez kaplıcalar mevzusuna girmiş ve bu tür yerlerde de bazı tedavilerin uygulandığını veya bu tür yerlerde bazı şifaların bulunacağı inancının mevcudiyetinden bahsetmiştir. Bu kaplıcalar içinde Bursa kaplıcalarının daha meşhur olduğunu bildiren Ünver, devamında tekke ve türbeler bahsine giriş yapmıştır. Ünver, bu tür yerleri halkın manevi yönüyle değerlendirmiştir. Cumhuriyet ile birlikte bu tür

yerlerin kapandığını ve tekke türbe tarzı yerlerin işlevlerini yerine getirmeye çalışanların da yasaklar ile cezalandırıldığını bildirmiştir. Ünver, aynı paragraf içinde bir de eski Türklerden günümüze uzanan sihirli, kutsal taşları da değerlendirmeye almıştır. Bu taşların efsaneleri bulunduğundan söz eden Ünver, hâlâ Anadolu’da bu taşların tedavilerde, adalarda ve murat edilen şeye ulaşma noktasında kullanıldığını da cümlelerine eklemiştir.

Ünver, folklorik malzemelerin tüm misallerini toplamanın mümkün olmadığını çünkü toplanacak ürünlerin binlerce sayfaya sığmayacağını da belirterek Anadolu’da çalışan hekim arkadaşlarına yaptığı anket çalışmasının sonuçlarını makalesinde paylaşmıştır. Bu sonuçları daha öncede belirttiği gibi binlerce sayfaya sığamayacağından daha çok doğum ve çocukla ilgili kısımları muhteva edecek şekilde sekiz başlığa ayırmıştır. Bu başlıklar sırası ile: *Çocuk olmak için yapılan maddi ve ruhi tedbirler, Gebe kadına müteallik inanmalar, Çocuk doğmadan evvel cinsiyetinin takribi olarak tayini, Doğum ve safhaları, Yeni doğan çocuklara alınan tedbirler ve inanmalar, Lohusalarda albastı (hummayı nifasi, lohusa humması), Doğan çocuğu yaşamayanların aldıkları tedbirler, Çocuklar ve hastalıkları hakkında tedbirler ve inanlar*’dır (Ünver, 1936b: 119).

Makale incelemesinin bundan sonraki kısımlarını Süheyl Ünver’in koymuş olduğu başlıklara göre düzenlemek daha uygundur.

1- *Çocuk olmak için yapılan maddi ve ruhi tedbirler:*

Bu bölümde Ünver, çocuk sahibi olamayan kadınların çocuk sahibi olabilmek adına yaptıkları çeşitli uygulamaları, medet umulan yerleri ve bu yerlerde yapılan adaklar veya törenleri, çocuk sahibi olmak için eşyalar ve nesneler üzerinden yapılan edimleri ve ayrıca bazı inanışları örnekler üzerinden açıklamıştır.

Ünver bu örnekleri tıpkı bir derlemeci titizliğiyle bulundukları yörenin ismini, uygulamanın veya adağın yapıldığı yerin bilgisini paylaşarak vermiştir. Derleme yöntemi olarak ise anket yaptığını açıklamıştır. Fakat iyi bir derlemede olması gereken kaynak kişinin adı, derleme zamanı gibi bazı kıstasları makalenin içeriğine almamıştır. Ünver’in çocuk olmak için yapılan maddi ve ruhi tedbirler ile ilgili bir örneği şu şekilde yazısına almıştır:

“Gerze’nin Şeyh Hüseyin köyünde satı taş var. Çocuğu olmayanlar bu taşı ziyaret ederler. Kız doğarsa satı, erkek olursa satılmış derler. Bazen çocuğu

olmayanlar yeni doğuran bir lohusanın sonu üzerine bahar ekilerek sığağı sığağına otururlar. Bazen köylerde çocuk doğurmayan kadının bacaklarına koyun pöstekisi sarılır. Bir iple baş aşağı asılır. (Sinop).” (Ünver, 1936b: 120)

2- Gebe kadına müteallik inanmalar

Ünver’in bu başlıkta verdiği Bursa ve Erzurum’daki bazı inanmalar ile ilgili örnek ilginç ve halk inanışlarını muhteva eder niteliktedir:

“Gebe kadın ölü veya cenaze görürse üstündeki gömleği veya fanilayı biraz yırtar (Bursa). Gebe kadın hasta olursa bir yumurta alır. İpe bağlayarak çay yahut nehir yanına götürüp bir ağaca sarar, yumurta asılı kalır. Kimse ona el sürmez. Kendisi düşene kadar durur (Erzurum-Pasin).” (Ünver, 1936b: 120)

3- Çocuk doğmadan evvel cinsiyetinin takribi olarak tayini

Bu başlık Ahmet Süheyl Ünver’in daha önce 1935 yılı *Yeni Türk* mecmuasının 34. Sayısında yayımlanan makalesinin örneklerle zenginleştirilmiş halidir. Ünver bu başlıkta çok duyulmuş bazı uygulamaların yanı sıra Muğla, İzmir, Sinop, Amasya, Kastamonu gibi şehirlerden daha önce duyulmamış birçok örnek paylaşmıştır:

“Muğla’da bir bardak suya gebe kadının memesinden bir damla süt sağıyorlar. Süt dibine oturursa (oturalı cinsinden) oğlan, üstünde durursa (gelgeç cinsinden yani evde durmaz) kız olur zannı var. Turşuya, ayvaya, böğürtlene aşerenler kız doğurur. Karamuk (böğürtlen) yiyen birisi erkek doğuruyor. (Muğla).” (Ünver, 1936b: 121)

Ünver bu başlığın sonunda da daha önce *Yeni Türk* mecmuasındaki gibi bir sonuç kısmı yazıp aynı ifadeleri kullanarak *“Velhasıl buna dair Türkiye’de zengin bir folklor vardır. Halkın bu gibi düşüncelerini yabana atmayarak bir defa da ilmi bir haddeden geçirmek doğru olur.” (Ünver, 1936b: 122)* folklorun önemini ve ilmi bir süzgeçten geçirilmesi gerektiğini savunmuştur.

4- Doğum ve safhaları

Makalenin bu bölümünde Ünver; doğum öncesi, esnası ve sonrasında halkın çeşitli inançlarını birbirinden farklı birçok örnekle açıklamıştır. Anadolu’daki birçok ilden

derlenen bu inanışların bazılarını günümüzde de rastlamaktayız. Ünver'in paylaştığı bu inanışlar daha sonra bazı dergilerde, kitaplarda da yerini almıştır.

Meryem ana eli ve Meryem ana yemeği, kırk çıkma, kırk çıkarma, kırk hamamı, doğum şerbeti, ağız açma gibi birçok inanış derleme yeri ile birlikte bu bölümde yerini almıştır. Bu örneklerden dikkati çeken bir bölüm Ünver tarafından şöyle cümleye dökülmüştür:

“Bir erkek hali sıhhatte karısının üzerinden atlarsa kadının doğumu ağır olur. Doğururken atlama bunu reddeder ve kolay doğurur. Gebe kocasının el kirini içer. Zevce kocasını incitmişse bu ona tarziyedir. Müşkül doğuran kadınlara çeşme suyunu makasla kestirirler. Bununla ıstırap kesilir. Yeni mezardan bir avuç toprak alıp kimse bakmadan getirip lohusa üzerine serperler. Camiinin anahtar deliğinden su geçirip içirirler. (Trabzon) Gebe kadın doğum esnasında elleriyle ipe asılır. Doğururken ıstırap çeken kadına kurbağa ile yılan arasından geçen bir adamın mendilini, sarığını veya fesini veyahut başka bir şeyini getirip bağlarsa kolay doğurur. (Bayburt) Bir çocuğun kolay dünyaya gelmesi için babasının ayakkabısının bağları, ceketinin ve yeleğinin düğmeleri çözülür. (İzmir).” (Ünver, 1936b: 124)

Yukarıdaki örneklerin devamında Çorum, Gaziantep, Bartın, Bursa gibi şehirlerden de birçok örnek zikredilmiştir. Bu örneklerin birkaçı birbirine çok benzer nitelikte olmasına rağmen uygulanış şekillerinde birtakım farklılıklar dikkati çekmektedir.

5- Yeni doğan çocuklara alınan tedbirler ve inanmalar

Bu bölüm daha çok çocuğun doğumun üzerinden kırk gün geçene kadarki süreç içinde yapılan uygulamaların anlatıldığı bölümdür. “Kırklama, kırk çıkma, kırk basma, kırka karışma” gibi ismini de süreden alan inanışlar ile ilgili Anadolu’da pek çok uygulama bu bölümde örneklerle anlatılmıştır:

“Çocuğa kırk basmamak için aynı zamanda doğuran ailelerden kırk gün birbirlerine gidilip gelinmez. Yeni doğan çocuğun uslu olması için onu 24 saat doğum olan odadan dışarı çıkarmazlar. Kırk nihayet bulunca lohusayı hamama götürülür. Çocuğu da beraberdir. Bir tasın içinde gümüş herhangi bir şey (bilezik, yüzük, para gibi) üzerine sıcak su konur. Beş parmak kabın içine daldırılıp çıkarılarak beş, on, yirmi, yirmi beş, otuz beş, kırk deyince çık

denir. Çocuk annesinin omuzlarına oturtularak tastaki su annesinin çocuğun sırtına dökülür. Kadın derhal ayağa kalkar. Kollarını açarak kuş gibi çırpınır ki bu da çocuğun bir an evvel yürümesi içindir. Kadın kırkından kurtulmuş olur. Çocuğun baş aşağı silkeleyip annesinin arkasından hamamdan çıkarırlar ve kırk hamamda kalmış demektir. (Çorum).” (Ünver, 1936b: 125)

Yukarıdaki örnek gibi başta İstanbul olmak üzere İzmir, Gaziantep, Bursa gibi şehirlerden birçok örnek uygulama derlenmiştir.

6- Lohusalarda albastı (hummayı nifasi, lohusa humması)

Başlıktan anlaşılacağı üzere bu bölüm Anadolu’nun birçok şehrinde, efsanelerde kendisine yer bulan “Alkarısı” ile ilgili pek çok örneğin derlendiği kısımdır. Ahmet Süheyl Ünver bu bölümde sadece örnekleri sunmakla kalmamış, Alkarısı ile ilgili bazı açıklamaları da kaleme almıştır.

Gaziantep, Sinop, Antalya, Trabzon, Bayburt, Adana, Mersin, Erzurum, Sinop, Kayseri ve İstanbul gibi şehirlerden derlenen rivayetler ile birlikte Soma, Anamur gibi bazı ilçelerden örneklere de bu başlıkta yer verilmiştir.

Bu örnekleri paylaşmadan önce Alkarısı ile ilgili Pertev Naili Boratav’ın açıklamasına da yer vermek gerekir. Boratav, Alkarısı’nın atlara ve lohusalara musallat olduğuna inanılan ve humma-yı nifası olarak da bilinen bir inanış olduğunu vurgulamıştır (Boratav, 1973, 95). Süheyl Ünver’de aynı ifadeler ile Alkarısı’nın özellikle lohusa kadınlara musallat olduğunu belirten örneklere yer vermiştir. Erzurum’dan derlenmiş bir örnek şu şekilde paylaşılmıştır:

“Alkarısı ata pek meraklı bir peridir. Ata binip gezmesini pek sever. Alkarısı bindiği zaman at pek terler. Alkarısı demir sesinden çok korkar. Alkarısı ahırlarda bulunur. Bunun en çok korktuğu çuvaldız imiş. Ocaklı adamlar çuvaldızla yakalayıp bundan nesillerine dokundurmayacağına dair söz almış. Lohusaların ciğerine musallat, ciğerini çeker, suya batırmış. Batırmadan yakalanırsa ciğeri yerine koyar, yoksa lohusalar ölmüş. Erkeklerin pantolonundan ve demir parçasından korkarmış. (Erzurum).” (Ünver, 1936b: 128)

7- Doğan çocuğu yaşamayanların aldıkları tedbirler

Anadolu başta olmak üzere ülkemizin hemen her yerinde doğumdan sonra ölen veya anne karnından ölü olarak doğan çocuklarla ilgili birtakım düşünceler ve inanışlar çoğunlukla mevcuttur. Özellikle tıbbi gerekçeler ile açıklanamayan bu ölümler halk düşüncesinde bazı inançlar doğurmuş ve bu inançlar zaman içinde folklorun araştırma alanı içine girmiştir.

Ünver de bu bahse kapı aralayarak makalenin başında belirttiğimiz anket çalışması ile inanç ve düşünceleri örneklendiren uygulamalara bu başlıkta değinmiştir.

Ünver; Konya'dan alınan bir rivayete göre doğan çocuğun yaşaması için Şeyh Hüseyin türbesi denilen bir yere gidilerek orada kurban kesilmesi ve eğer çocuk yaşarsa adının Hüseyin konulması, Çorum'dan aktarılan bir uygulamaya göre çocuğu yaşamayan annelerin bir inanış geliştirerek çocuğun yaşayabilmesi için doğan çocuğu önce satıp sonra un ve para karşılığında tekrar geri alması gibi pek çok uygulamayı örneklendirmiştir. Yine çocuğunu satan annelerin çocuklarına Satı ismini koydukları da rivayetler biridir (Ünver, 1936b: 128-129).

Bu başlık altında İzmir, Sinop, Konya, Erzurum, Trabzon, Çorum, Gaziantep gibi illerden derlenen birçok örnek olduğu gibi derlenen yerin ifade edilmediği bazı inanışlar da kendisine yer bulmuştur. Çocuk ölümlerinin perilerin boğması ile ilişkilendirildiği ve bu sebeple doğum yapacak kadının boynuna muska, kapısına ise köpek bağlanarak çocuğu öldürmek için gelecek perinin köpektan korkup kaçmasını sağlayacak tedbirler alındığı da makalede örneklendirilen inanışlar arasındadır (Ünver, 1936b: 129).

Bu başlıkta Erzurum'dan derlenen bir rivayet Ünver tarafından şu şekilde paylaşılmıştır:

“Çocuğu yaşamayan eve gelen misafirlere çocuğun göbeği kestirilir. Bir taş vardır ki kıpti taşı derler. Bazı düşmüş çocuğun doğduğu dakikada bu taşı avuçlarında sıkırlar. Çocuk derhal ölür. Bunun boğulan çocuğun boynu vücudu yeşil olur. Bu bir yuvarlak taştır. Bıçak ucuna konduğu zaman kendi kendine döner. Üzerinde kudret eli ile yazılmış yazı vardır. (Erzurum).”
(Ünver, 1936b: 129)

8- Çocuklar ve hastalıkları hakkında tedbirler ve inanlar

Bu başlıkta Amasya, Adana, Mersin, Sinop, Kilis, Kastamonu, Gaziantep ve İstanbul'dan derlenen çocukların diş çıkarmaları, yürüyememeleri, konuşamamaları, gelecekte seçeceği mesleği önceden tahmin etme, bazı çocuk hastalıkları, salgın hastalıklar, kırkın çıkması, tuvaleti tutamama gibi birçok örnek uygulama örnekler ile paylaşılmıştır. Ayrıca çocuklar ile ilgili bazı inanışlar, çocuğun yaptığı davranışlar ile ilgili birtakım tedbirler de derlenen malzemeler arasındadır.

Bu başlık Ünver'in mesleği ile doğrudan ilgili olduğundan makalenin en uzun ve en kapsamlı kısmıdır. Baştan sona kadar tamamen halk hekimliği ve halk inanışları bahsini muhteva eden bu bölümde bazı derlemeler şu şekilde kaleme alınmıştır:

“Diş hediği: Çocuğun dişi çıktığı zaman Cuma günü diş hediği yapmak üzere buğday kaynatılır. Akraba ve komşular çağrılır. Tabakların üzerine şekerli hedikler konarak dağıtılır. Tam cuma selası okunurken içinde bir ayna, biraz ekmek, tarak, makas, üzerlik konulmuş bir kalbura çocuk oturtulur. Başına bu esnada hedik dökülür. Bu sırada kadınlar Allah evlendiğini de göstereceğini diye bağırlar. Çocuk başına dökülen eşyalardan birini eline alır. Aldığı eşya kitap ise okumuş, aynayı alırsa şık, makası alırsa terzi, eleği alırsa zengin olur diye inanılır. Üzerliği alırsa göze değmesin diye ateşe atılır. Kalburda kalan hedik taneleri ise kuşlara serpilir.

Yedi yaşında ilk dişi düşen çocuğun eline, düşen bu diş verilir. Çocuk elinde dişi tutarken ‘Al karga sana kemik, ver bana demir diş’ denilerek bunu bir evin kiremitliğine atar ya da bu dişi annesi alarak bismillah der ve hayvan ahırına atar. Burada amaç çocuğun inek, öküz, koyun bakımından zengin olmasıdır.

Konuşmayan çocuğa Ramazan ayının ilk günü bir simit sofraya konulup kaldırılır. Otuz gün boyunca bu devam eder. Torbaya konularak kibleye asılır. Konuşmayan çocuk Ramazandan sonra bunu yer.(İstanbul)

Konuşmayan çocuklara ayın ilk çarşamba günü durulanmış bulaşık suyu bir kaşık içinde üç gün sıra ile çocuğa içirilir. Bu işe yaramaz ise öküz çanı alınır. Bu su çan içine konularak çocuğa içirilir. Çan içinde demir bir kısım vardır. Çana çarptıkça ses gelir. Bu dil su içerken nasıl oynarsa çocuğun dili de öyle oynar. (Sinop)

Konuşmayan çocuklar Şeyh Cami'ne götürülür. Caminin anahtarını çocuğun ağzına sokup çenesini açarlar. Bundan sonra çocuğun konuşacağına inanılır. (Gaziantep)

Uyku problemi yaşıyan çocuklar mescitlerin direklerine, kapı eşiklerine çocuğun başı vurulur. (Kayseri)

Köylerde ocağın tütmesi için çocuk lazımdır inanışı vardır. Çocuk ne kadar çok olursa ev o kadar bereketlenir.

Çocuk veremlerine karşı kaplumbağa yedirirler. (Sinop)

Yürümeyen çocuklar ve gece ağlayan çocuklar piri baba türbesine götürülür. (Amasya)

Küçük çocukların gözlerindeki ağrıya karşın anne sütü damlatılır. (Adana-Mersin)

Çocuk parmaklarını yalarsa yüreği yağ bağlar.

Çocuk kırkı çıkmadan yalatmak şeklinde su verilirse akıllı olur.

Çocuğun aynaya bakması iyi değildir. (Sinop)

Çocuk vaktinde yürümezse boynuna bir ip bağlanarak mübarek olarak bilinen bir yere örneğin Bayburt'ta Al Hu Dede türbesine götürülerek orası tavaf ettirilir. (Bayburt)

Çocuğun vaktinde yürümesi için Helva Baba türbesinde, üç aylık olunca helvayı babanın başı üzerinde dağıtılır. Topraktan bir miktar alınarak çocuğun üzerine serpilir. (Kırkkilise)

Yürümeyen çocuk Cuma günü sela vakti bir cami kapısına götürülerek çocuğun ayaklarını birbirine pamuk ipliği ile bağlarlar. Annesi bekler ve kara saplı bir bıçak elinde iken onu camiden çıkan ilk kişiye verir. O kişi 'Bismillah' diyerek çocuğun ipini keser. Bu uygulamaya köstek kesme denir. Bunu yapan özel kişiler vardır.

Kırkı çıkana kadar çocukların çamaşırları gece vakti dışarı bırakılmaz. Gün battıktan sonra içeri alınır.

Uykuda dişlerini gıcırdatan çocuklara, kendi ayakkabısının tersiyle üç cumartesi ağzına vurulur. (İzmir ve Konya)

Pamukçuk hastalığı: Dut veya armut şurupları sürülür. Eğer geçmezse annesinin saçı ile silinir. Maydanoz cezvede kaynatılarak ve parmağa sarılan bir pamuk ile çocuğun ağzı üç gün temizlenir. Çivit ile nöbet şekeri dövülür. İnce toz haline getirilince çocuğun ağzına sürülür. (Sinop)

Sokakta çok gezen çocuk için göbeği sokağa atılmış denilir.

Yeni doğan çocuk ziyarete gelen misafirler gidince eğer ağlarsa nazar değdiğine inanılır. Bir tas suyun içine ocakta yanan ateş parçalarından üç parça atılarak söndürülür. Sonra bu kömürlü su çocuğa içirilir. (Kastamonu)

Erkek çocuğun kırkı içindeyken bir gece muhakkak sokağa çıkarılması gerekir. Bu çocuğun cesur olması için yapılır. Fakat ilk gideceği ev muhakkak bir Ali evi olmalıdır.” (Ünver, 1936b: 130-134).

Yukarıdaki örneklerin yanı sıra benzer durumlar için çok farklı uygulamalar ve inanışlar da makale içeriğine alınmıştır.

Sonuç olarak makaleden anlaşılabacağı üzere Ünver’in halk bilimine olan merakı çok derindir. Ünver bu merak ile derlemeler yaparak halk bilimine ciddi katkıda bulunmuştur. Söz konusu derlemeler tarihleri ile birlikte araştırıldığında folklor ile ilgili ilk belgeler arasında yer aldığı da görülmektedir. Ayrıca makalenin giriş kısmında belirtilen gibi bu makale aslında bir tebliğdir. Uluslararası Tıp Kongresi’ne sunulan bu tebliğ hem ülkemizin bir folklor yurdu olduğunu ortaya koymuş hem de Ünver’in folklorla bağlantısını ortaya çıkarmıştır.

3.2.8. “İnsanlara Tenkiye ile Tedaviyi Öğreten Hayvan: Leylek”

Ünver’in 30 Mart 1936 tarihli *Akşam* gazetesinde yayımlanan bu röportajı ilk insanların ilaç yapımı hususunda nasıl yöntemler incelediklerini muhteva eder. Özellikle hayvanlardan tecrübe edilerek öğrenilen bazı ilaçlardan bahseden Ünver, ilk insanların lavman hususunu leylekten öğrendiklerini ifade eder. Ayrıca Eski Yunan’da aynı konuda bir çobanın takip ettiği hayvanlarda yedikleri otların hayvana etkisini inceleyip çoban tarafından lavman amaçlı kullanıldığını sözlerine ekleyen Ünver, eczacılık bahsine girmiş ve eski insanların tedavi amacıyla hayvanları takip ettiklerini ifade etmiştir. Halk hekimliği konularını muhteva etmesi bakımından dikkat çekici olan bu röportaj, bazı hastalıklar ve bu hastalıkların hayvanlarda takibi hususunda bilgiler içermektedir.

3.2.9. “Balkan Memleketlerimizin Tıbbi Folkloru”

Daha önce birçok kongrede tıbbi folklor ile ilgili tebliğlerini incelediğimiz Ünver’in bu makalesi İstanbul’da toplanan Balkan Tıp haftasındaki tebliğlerini içermektedir. Ünver diğer tıp kongrelerindeki tebliğleri gibi bu tebliğinde de folklorun önemini beyan ederek milletlerin geçmişte veya günümüzde birçok folklorik unsuru kullanarak tedaviye yöneldiğini açıklamaktadır (Ünver, 1937a: 113).

Folklorun nesilden nesile geçen büyük bir kaynak olduğunu ve folklorla yönelik tereddütlerin yersiz olduğunu vurgulayan Ünver, birkaç örnek ile folklorun sadece nesiller arası bir aktarımla kalmadığını milletlerarası boyutta da incelenebileceğini açıklamıştır. Düğün günü gelin ve damadın üstüne zenginlik, bolluk getirmesi ve çocuk sahibi olabilmeleri için buğday ve para serpildiği örneğini veren Ünver, bu temsile Yunanlılarda ve farklı milletlerde karşılaşıldığını yine başka bir örnekte verem hastaları için Anadolu’da kaplumbağa etinin yedirildiğini ve bu tedavinin Bulgarlarda da mevcut olduğunu ifade ederek folklorun milletlerarasında da bağlantısı olduğunu destekleme yoluna gitmiştir. Ünver, bu bağlantıyı ise geçmişte bir arada yaşama ve sıkı ilişkilere bağlı olduğunu iddia etmiştir (Ünver, 1937a: 113).

Ünver bu tebliğde ayrıca Balkanlarda ve Anadolu’da folklor ile ilgilenen kişilerin isimlerini sıralamış, milletlerarası düzeyde folklor ile kurulan ilişkilerin sıkı olması ile bu milletlerin bağlarının birbiriyle sağlamlaştırılabileceğini vurgulamıştır (Ünver, 1937a: 115).

Tüm bu açıklamalardan hareketle medeniyetler arasında folklor vasıtasıyla bir ilişki kurulabileceğini iddia etmesinin temelinde Ünver’in folklorla olan inancı ve bilgisi olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Nitekim açıklamalarından anlaşılabileceği üzere Ünver, folkloru sadece bilim olarak görmemiş, geçmişte bir arada yaşamış ama bugün ayrı olan milletlerin eski bağlarını tazeleyeceği bir kaynak olacağına inanmıştır.

3.2.10. “Türkiye’de Cilt Hastalıklarına Müteallik Halk Bilgi ve Tedavileri”

Bu makale Ahmet Süheyl Ünver’in Budapeşte’de yapılan Dermatoloji Kongresi’ne gönderdiği tıbbi folklor ile ilgili önemli bir tebliğdir. Özellikle halk hekimliği ve halk inanışları bakımından zengin örneklerin yer aldığı bu makale daha çok cilt hastalıklarının

halk arasındaki tedavi usulleri ve yine cilt hastalıklarının halk arasındaki birtakım inanışları nasıl doğurduğu ile ilgilidir.

Birçok makalesinde folklorun Türkiye’de zengin bir içeriğe sahip olduğunu ve fenni ilimlerin kaynağının folklorla dayandığını (Ünver, 1946b: 9) ifade eden Ünver, cilt hastalıkları bakımından da ülkemizin ciddi folklorik birikiminin olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Türkiye’de cilt folkloru çok zengindir. Şehirlere göre bunların birçok hususiyetleri nazara çarparsa da bazı yerlerde büyük benzeyişler vardır. Halkça cilt hastalıklarının bazılarını tedavi etmek çare ve kolaylıkları vardır. Bu tedbirlerle iyi olacağına behemahal kani olanlar vaktiyle pek çok iken Türkiye Cumhuriyeti’nin feyziyle böyle bazen muzır netice verebilen tedaviler maarifin her tarafta tamimi ve halkın her tarafta kolaylıkla bulduğu hekimlerin sayesinde bu gibi indi müdavattan kurtulmuştur. Ne de olsa vaktiyle halkın yapmış olduğu bu tedavi şekillerine bir göz gezdirmek faydadan hali değildir.” (Ünver, 1937b: 25)

Ünver, yukarıdaki açıklamalarından anlaşıldığı gibi halkın cilt hastalıkları konusunda folklordan yararlandıklarını ve hatta bu konuda halk arasında bilinen hekimlerin (halk hekimleri) de var olduğunu ifade etmektedir.

Ünver’e göre cilt hastalıklarının ortaya çıkmasında nazarın ve ruhsal bunalımların büyük etkisinin olduğu inanışı halk arasında yaygın bir inanıştır. Bu konuda bazı hastalıkların ortaya çıkmasında “hastalık dışarı vurdu” ifadesi ile Ünver bu görüşünü kanıtlamaya çalışmıştır. Bu hususta çeşitli ilaçların ve tedavilerin yapıldığı da Ünver tarafından ifade edilmektedir (Ünver, 1937b: 25).

Ünver; bu tedavi esaslarının yüzyıllarca önceye dayandığını, bu konuda Uygur Türklerine ait önemli verilerin olduğunu, eski el yazması kitaplarda incelenmesi gereken folklor bulgularının bulunduğunu ve tüm bunların folklorla ilgili önemli bilgiler içerdiğini vurgulayarak Türk, Arap, İranlı gibi eski milletlerin büyük hekimlerinin bu bilgilerden yararlandığını belirtmektedir. Cüzzam gibi çağlar önce halkın çok sıkıntı yaşadığı hastalıklara da folklorik tedavileri olduğunu ifade eden Ünver, bazı dinî kitaplarda bu hastalıkla alakalı hükümlerin bulunduğunu hatta peygamberimizin de bu hastalıktan korunmak ile ilgili sözlerinin olduğunu vurgulayarak bu tedavilerin folklor ile bağlantılı

olduğunu açıklamaktadır. Köylerde bu tarz hastalıkların tedavileri ile ilgili birçok uygulamanın varlığından bahseden Ünver, şehirlerde halk hekimlerinin sayıca azlığını da ifade etmektedir (Ünver, 1937b: 25-26).

Bu konudaki bilgilerin bazılarının Anadolu’da çalışan hekimlerden alındığını ve bunların Kültür Bakanlığı ve Halk Evleri bünyesinde önemli folklor bilgileri olduğunu ifade eden Ünver, cilt hastalıklarının tedavi yerleri ile ilgili de bilgiler de vermiştir:

“...Anadolu’da halk tedavileri meyanında bunları dairei ihtisasa alarak tedaviye kalkan birçok maruf ocakların mevcudiyeti vaktiyle sayılır. Bunlar herhangi bir hastalığın tedavisinde mütehassıs bulunurlardı. Cilt hastalıkları tedavileriyle meşgul böyle birçok ocaklardan bahsolunur. Bu hususta tuhaf ve garip itikatlar da vardır.” (Ünver, 1937b: 27).

Ünver’in ocak ile ilgili bilgilerinden daha önce Madrid’de yapılan Tıp Kongresi’nde sunduğu tebliğ bahsinde açıklanmıştır. Nitekim Ünver, bu bahsi sıradan bir şekilde ele almamış ciddi araştırmalar ve merakları doğrultusunda işlemiştir.

Ünver, makalenin devamında cilt hastalıklarına yakalanmama üzerine bazı inanışları, uyuz ve yanık gibi bazı cilt hastalıklarının tedavi usullerini, şifalı suların tedavilerde kullanıldığını açıklayarak örneklendirmiş ve bu uygulamaların çok sayıda olup bir rapora sığmayacağını belirterek makalesini sonlandırmıştır (Ünver, 1937b: 28).

3.2.11. “İstanbul Halkının Ölüm Karşısındaki Duyguları”

Daha önce birçok farklı alanda yaptığı çalışmalar ile dikkati kendisine çeken Ünver, bu yazısında ise mezarları incelemiş, mezar yazılarını derlemiş; insanların ölüm karşısındaki duygularını ortaya koymaya çalışmıştır. Tüm bunları yaparken bazen bir halk bilimci olup derlemeleri kayda almış, bazen ise bir filozof olup metafizik âlemle yaşam ile ölüm arasındaki çizgiyi sorgulamıştır. Yazının tamamının bir folklor hazinesi olduğu gerek mezar taşlarındaki yazıların derlenip açıklanmasından gerek ise çeşitli darbimeseller, rivayetler, öğütler, inançlar ve inanışların ortaya konulmasından ortaya çıkmaktadır.

Ahmet Süheyl Ünver'in bu alana yönelişini kendi ifadeleri ile bu durumu şöyle nakletmektedir:

“Cenevre Üniversitesi Dâhiliye Kliniği Profösörü Dr. Rosh ile 1933 senesi yazında Eyüpsultan’da Gümüşsuyu’na çıkarken yokuşta tesadüf ettiğimiz mezarların üzerlerinde neler yazıldığını sordu. Taşlarda bazı mısraları kendisine terceme ettim. Manalarından çok mütehassis oldu: ‘Mezaristanlarınız bir âlem, halkın ölüm hakkında felsefi fikirlerinin bahçesi. Bunlar acaba toplanmıyor mu? Buna dair yapılmış bir tetkik var mı?’ dedi. Buna merak ettiğimi fakat ufak bir kısmı müstesna, hepsini toplayamadığımı söyledim. O zamanlardan beri ne vakit bir mezaristandan geçersen bir kaç taş okur, halkın ölüm karşısındaki düşüncelerinden bir kaçını daha öğrenirim.” (Ünver, 1938a: 312)

Yazının giriş ve hikâye kısmını çok uzun tutmayan Ünver, bahsi hemen sadede getirmiş ve Karacaahmed, Edirnekapı ve Üsküdar’da bazı mezar taşlarının üzerinde yazan şiirlerin şerhine el atmıştır. Bu şiirlerin açıklamalarını duygusal ifadeler ile kaleme alan Ünver; ölüm sebeplerini izah etmiş, metanet duygusunun tezahürünü kayda almış ve bazı kitabelerde yer alan şiirlerin öykülerini anlatmaya çalışmıştır. Kendisinin de hekim olmasından mütevellit, özellikle Lokman Hekim ile ilgili beyitleri dikkatle inceleyen Ünver, Karacaahmed’de gördüğü bir şiir üzerine açıklamalarını şu şekilde yapmıştır:

“Karacaahmedde:

Kele Lokman neylesin dolmuş ecel peymanesi

(XIX’uncu asır başı)

Bu satırlarda bazen tabiplerin ölümden kurtaracak devalar yapmadıklarından hafif serzenişler, sonra eceli gelince hekimlerin anı tehir edemeyeceğinden bahis hak vermel8er, çok uzun hasta yatmasını hekimlerden vefa umduklarından bilenler, öldükten sonra artık Lokman’a ihtiyacı olmadığını bildirenler, delilikler karşısında zaman hekimlerinin tedbirlerindeki acizden şikâyet edenler, hekimin derdine derman bulamadığını bildirenler, Lokman da gelse ecele ne yapacak diye soranlar vardır. Hekimlere tariz yoktur. Ölüm sebepleri ekseriya kadere hamlolunur.” (Ünver, 1938a: 316)

Ünver yazının devamında başlıklar altında; mezar taşlarına yazılan ölüm sebeplerini, şairlerin ölüm karşısındaki duygularını, mezar taşlarına şiir ile tarih düşürmelerini de ele almıştır. Bu başlıklar içinde önem arz edenlerden bir tanesi de darbimeseller başlığıdır. Ünver, bu kısımda bir çıkarımda bulunarak bu darbimesellerin halkın ölüm karşısındaki duygularını muhteva ettiğini ifade eder ve bazı üzerinde düşünmeye değer atasözlerini sıralar. Bu darbimesellerin bir kısmı şöyledir:

“Ölüme tükürtürüm, yüzüme tükürtmem.

Ayıbını topraklar örtsün

Eden bulur, inleyen ölür.

Mezar taşile iftihar olmaz.

Borçlu ölmez, benzi sararır.

Tende biten teneşirde gider.” (Ünver, 1938a: 316)

Darbimeseller kısmından hemen sonra bazı garip tarzda yazılmış mezar taşlarını inceleyen Ünver, bu mezar taşlarına ait rivayetleri de kaleme almıştır. Yazının sonuç kısmına geçmeden hemen önce *Kabristanlarımıza Ait Babalarımızın Öğütleri* başlığına yer vererek yaşadığı çağı en iyi anlatan, günümüze en önemli ihtar yollayan ve en derin anlamları içeren bazı öğütleri sıralamıştır.

Ünver bu yazıya rakamlar ile sunduğu bir de sonuç kısmı eklemiştir. Bu kısımda çeşitli başlıklarla ele aldığı yazısının içeriğini değerlendirmiş, birtakım çıkarımlarda bulunmuştur. Bu çıkarımlar çoğunlukla ölüm sebepleri, mesleğe göre mezar taşı yazıları ve metanet duygusu ile ilgilidir:

“Netice budur: İstanbul’da yaşayan halk ölümlerin uykuda olduklarına, yeniden dirileceklerine kaildir. Halkın felsefesinde ölmekle artık ebediyen yok olmak telakkisi yer bulmamıştır. Halkın bu düşüncesi bugünkü felsefe cereyanlarının bazen menfi yollar takip etmesine güzel bir cevaptır. Halkça ruh vardır ve edebidir. İnsanlar mutlaka ölüm geçidinden geçecektir. Lakin âdeme, yok olmaya değil, ruh âlemine.” (Ünver, 1938a: 321)

3.2.12. “Türk Tıp Tarihinde Veba Hastalığına Karşı Kına Tatbiki”

Makalenin açıklamasını yapmadan önce kına hakkında genel bilgiler ve folklor alanında kınanın yeri ile ilgili bilgi vermek zaruridir. “Kına ağacının kurutulmuş

yapraklarından elde edilen, saç ve elleri boyamakta kullanılan toz.” (TDK, 1988: 851) şeklinde tanımlanan kına birçok millette olduğu gibi Türk milleti içinde de önemli bir yere sahiptir. Düğünlerde, kına gecelerinde, asker uğurlamalarında, halk şiirlerinde, âşıkların sözlerinde sıklıkla karşılaşılan kına ve kına yakma uygulaması tıp alanında da kendine yer bulmuştur. Sağlık alanında İslam Peygamberi Hazreti Muhammed bizzat kendisi uygulamış, Osmanlı hekimleri cilt hastalıklarında tedavi amaçlı kına yakmıştır. Ahmet Süheyl Ünver ise bu makalesinde Fransızca bir metni Abdülbaki Gölpınarlı’nın tercümesi ile Cengizhan döneminde yaşanan bir rivayeti naklederek kınanın tıp alanındaki uygulamasından bahsetmiş ve halk hekimliği içinde değerlendirilebilecek bir yazı ortaya koymuştur.

Makalede anlatılan Cengizhan döneminde yaşanan hadise ve kınanın sağlık alanında kullanıldığına dair örnek şöyledir:

Moğol askerleri on dokuz ay boyunca bir kalenin fethi için çalışırlar fakat başarılı olamazlar. Kalede bulunan Müslüman topluluğunda veba hastalığı yayılır. Bu hastalık sebebiyle çokça insan hayatını kaybeder. Veba; hastaların öncelikle ağızlarında ortaya çıkar, dişlerin yapısını bozar ve oynamasına sebebiyet verir, üçüncü gün ise hastalık can alır. Bu dönemde bir kadının aniden ağzında ağrılar başlar. İkinci gün dişleri dökülür. Veba hastalığına yakalandığını anlayan ve üçüncü gün öleceğini düşünen kadın, yanına kızını çağırır. Kızına kendisinin yarın öleceğini söyleyerek ellerine ve ayaklarına kına yakar. Bu dönem kadınlarının kına yakma adeti, ellerini kınayı ıslatabilmek adına ağızlarına götürerek yakmaları şeklinde olduğundan kadın da bu adet üzere elini ağzına götürmek zaruretinde kalır. Kına yakımı bittikten sonra yarın öleceğini düşünen kadın uyumaya başlar. Sabah olduğunda halk, onun ölmediğini ve hastalığının şifa bulunduğunu görünce kadına bunun sebebini sorarlar. Kadın hiçbir şey yapmayıp sadece kızına kına yaktığını ve kınayı yakarken adet üzere elini ağzına götürünce dişlerine değdiğini anlatır. Bunun üzerine halk, hastalığı iyileştiren şeyin kına olduğuna kani olmuş ve sağlığın selameti için kınaya yönelmişlerdir (Ünver, 1938b: 82-84).

Ünver de bu rivayetlerden hareketle sağlık alanında ve ruhsal tedavilerde kullanıldığını ifade ederek eski Türklerin kınanın uygulama şekli ile ilgili bilgilerinin varlığından bahsetmiştir (Ünver, 1938b: 84).

3.2.13. “X. Asırda Orta Asya’da Türk Folklorunu ve Tıp Tarihini Alakadar Edecek Bir Bakış”

Ünver bu makalesinde Prof. Dr. Yusuf Ziya Yörükkan tarafından İbni Havkal, İbni Rüste, İbni Hurdad, Yakubi, İbni Fakih gibi gezginlerin coğrafya ve tarih ile ilgili eserlerinin Türkçeye tercümesinden hareketle başta tarihî şehirler ve o şehirlerin özellikleri olmak üzere tarih ve folklor ile ilgili değerlendirmelerini kaleme almıştır.

Yukarıda adı geçen gezginlerin eserlerinde Ünver’in dikkatini çeken bulgular genel itibariyle şehirlerin tanıtılması ile alakalı olan bahislerdir. Madenler, dağlar, nehirler gibi şehrin güzelliklerinin seçildiği kısımlarda bazı folklorik unsurlar da Ünver’in dikkatinden kaçmamıştır.

Rey şehrinde yer alan dağ ile ilgili bir inanış, İtil kasabasına ait bir efsane, Secistan Çölü’nde yemek yeme usulü, Semerkand’da çeşitli sular, Büttem şehrinde yer altından çıkan buhar ve bunun sağlığa etkileri, Musul ve Tibet şehirleri ile ilgili bazı inanışlar, Secistan ile Herat arasında bir bölgede abdest bozma durumu ile ilgili halk inanışı gibi folkloru ilgilendiren hususlar, Ünver tarafından paylaşılmak üzere özenle seçilmiştir.

Ahmet Sühey Ünver, makalenin nihayetinde Orta Asya’da Türkler ile ilgili “taş, geyik, yağmur” gibi folkloru yakından ilgilendiren bahislerin olduğu inanışları şu şekilde nakletmiştir:

“...Türklerde bulunan garibelerden biri istedikleri zaman yağmur veya kar yağdırmak için kullandıkları taşdır. Bu onların arasında o kadar ün almıştır ki bunu hiç bir Türk inkar etmez. Bu taşlar yalnız dokuz Oğuz hakanının nezdinde bulunur. Diğer Türk hükümdarlarının hiçbirinde bulunmaz. Deniliyor ki dokuz Oğuzlar bu taşları güneşin doğduğu ülkede geyiklerden almışlardır. Bu hayvanlar orada güneş yakmasın diye bu taşlarla siperlenirlerdi.

Ahmed oğlu İsmail anlatıyor ki Türkler kendisiyle harp ettikleri zaman Türkler bu yağmur ve kar yağdırmak için yaptıkları şeyi yapmışlar ve kar yağmaya başlamış, bu suretle Türkler bunları arkalarından vurmağa başlamışlar. Bunun üzerine İsmail Tanrıya yalvarmış, ağlamış ve yalvarmış

ve askerleri Türklerin arkasını sararak Türklere muzaffer olmuştur.” (Ünver, 1938c: 67)

3.2.14. “Türklerde Mistik Folklorun Esasları”

Bu yazıda Ünver, folklorun mistik dünyasının kapsını aralayarak mistisizmin folklorla etkileri ve folklor malzemelerinin mistik alanda incelenmesi üzerine görüşlerini ifade etmiştir. Ünver, insan ruhunun manevi kuvvetlerin tesirinden hiçbir zaman kurtulamadığı için tamamen maddi olamadığını; manevi rabitaların unutulduğu vakitlerde korku ve hastalıkların insanı bırakmadığını bu sebeple insanın mistik unsurlara mecburiyet ile bağlı olduğunu vurgulamıştır. Tüm bu sebeplerden hareketle hastalıkların tedavi şekillerini de etkileyen etmenler arasında folklor ve mistisizmin var olduğunu savunmuştur (Ünver, 1939a: 1164).

Ünver, yukarıda bahsedilen folklor – mistisizm bağlantısını yazının devamında tedavi şekillerine getirmiş ve mistik folklorun sağaltma yöntemi olarak tarihin çok eski zamanlarında dahi kullanıldığını örneklerle açıklamaya çalışmıştır:

“...İnsanlar birbirine müessir olamadığı zamanlarda birtakım çarelere başvurduklarında manalarını anlamadıkları sözlere başvurmuşlar ve bunu da restgele değil bugünkü medeniyet ve tababetin menşei olan folklorun ilmi izahlarına henüz mazhar olamayan birtakım muayyen zamanlar ve mekanlarda yapmışlardır. Biz bunu ilk defa eski Mezopotamya halklarında buluyoruz. Muayyen defa tekrarlanan (3,7 ve 40 defa) ay ışığı, dört yol ağzı aranması ve telkin esasları ve bunları muskalar ve sihirle tatbiki Bahrisefid havzasında bütün eski milletleri dolaşüyor, her gittiği yerde birçok safhalar geçiriyor ve pek yavaş tekamül ediyor. Lakin yine esasların bozulması muvafık görünmüyor. Sırf maddi tedavi ile tedavide muvaffak olamayan hekimler evvela rahip sınıfından olmağı tercih ediyorlar ve bu suretle maddi ve ruhi tedavilerin teşrikinden çok muvaffak oluyorlar.” (Ünver, 1939a: 1164)

Ünver, yukarıdaki bahiste açıklandığı gibi tedavinin asli unsurları yanında mistik esaslar üzerinden ve folklordan yararlanarak geliştiğini, en eski iptidai kavimlerin bu uygulamaları kullandığını; Mısırlılar, Ege Medeniyetleri, Yunanlar, Etiler, Orta Asya

Türkleri gibi birçok medeniyetin ilaç yapımı, kullanımı ve hatta tedavisinde çeşitli ananelere başvurduğuna değinerek bu durumu şu şekilde izah etmiştir:

“...Tarihleri tamamen malum veya malum olmayan eski milletlerin kendilerine göre bugün bile iptidai kavimlerde yaşayan mistik tedavi unsurları malumumuzdur. Her eski millet muhakkak ki ilaçlar dualar için, dualar da ilaçlar için lazımdır iddiasında bulunmuşlardır. Anadolu’da Eti Türklerinin kendilerine ait mistik tedavi usulleri, an’ane ve efsaneleri var. Bunların bugün Anadolu’da yaşayan Türk ırkının mistik folklorlar ile sentezi yapıldığında, hariçte yine eski milletlerden gelen tesirlerden maada mahalli an’aneler bulunacaktır.” (Ünver, 1939a: 1165)

Sadece mistik folklorun tedavi şekillerini etkilediğini iletmekle kalmayan Ünver, bir de bu uygulamaların çeşitli toplumlara geçişini, geçişi esnasında varyantlaştığını, halka etkisinin nasıl olduğunu da bir doktor titizliği ve folklorcu dikkati ile paylaşmıştır. Bu dikkatlerin birleştiği ortak bir payda da Ünver’in esasen burada bir nevi derleme yapmış olmasıdır. Orta Asya Türklerinin hastalık tedavilerinde yaptıkları çeşitli uygulamaları, Türklerin şair ve yazarları arasında bu uygulamaların nasıl ifade edildiğini Yusuf Has Hacib’in çağın sınırlarını aşarak günümüze ulaşan *Kutadgu Bilig* adlı eserinden hareketle bizlere şöyle sunmaktadır:

*“Hekimlerden sonra efsuncular gelir.
Bunlar cin hastalığının devacılarıdır.
Bunlarla münasebette bulunmak lazımdır.
Çünkü bu cin hastalığına karşı okumak lazımdır.
Eğer sana faydası dokunsun dersin
Bunları da iyi tut, yiğit adem.” (Ünver, 1939a: 1165)*

Ünver, hemen hemen diğer yazılarında olduğu gibi bu yazısında da düşüncelerini kronolojik bir sıra ile okuyucuları ile paylaşmıştır. Mistik folkloru önce ilkel kavimlerin uygulamaları ile açıklayan Ünver, yazının devamında İslamiyet ile müşerref olan Türklerin, İslam ile birlikte farklı uygulamaları da kullandığını ifadelerine eklemiştir (Ünver, 1939a: 1166). Bu bağlamda mezheplerin uygulamaları ve mezhep farklılıklarının uygulamaya yansımaları irdelemeye çalışmış; İslam dışındaki dinler ve inançlarda uygulamaların benzerlik ve farklılıklarını örneklemiş, bu alanda bilgiye ulaşmak isteyen

araştırmacılar için çeşitli kütüphane isimleri zikretmiş ve mistik folklorun uygulama biçimlerine birtakım temsiller eklemiştir:

“... En çok tatbik şekilleri muşamba ile sarılı muska takmak, birtakım şifre yazılı kağıtlar yakarak tütsü yapmak, şifre olarak siyah mürekkeple yazılı kağıtları bazı sularda eriterek suyunu içirmek, bazı ayetler ve müessir sözleri suya okuyarak suyunu içirmektir. Daha bunun muhtelif tarzlara bürünmüş şekilleri vardır. Fakat bunların esası ve manalarını kimse anlayamamış ve yalnız ruhi tesirleri altında kalmışlardır.” (Ünver, 1939a: 1167)

Açıklama ve örnekleri yarıda bırakmak istemeyen Ünver, makalenin devamında tam bir folklorcu edasıyla bu kez tedavilerin yanı sıra bazı teşhislere ve bu teşhislerin nasıl vuku bulduğuna; henüz ortaya çıkmamış durumların halk tarafından tahmin, inanç ve birtakım ibareler üçgeninde sonuçlanma şekillerine; tekrarlanan ve tekrarlanmaması istenen durumlar için alınan önlem ve bazı ananelere değinmiştir.

Burada karşımıza çıkan en önemli ifadelerden biri de çocuğun doğumdan önceki serüveni, doğumu, cinsiyeti, cinsiyetin belirlenmesinde başvuru bazı uygulamalar, cinsiyete göre ad konulması, istenen ve istenmeyen cinsiyete göre çocuğun adının belirlenmesi, çocuğun adının kendinden önce doğan çocuklara göre şekillenmesidir. Ünver, bu durumu şu şekilde cümleye dökmüştür:

“... Mistik tedavilere ait şayanı dikkat halk misallerimiz pek çoktur. Tokatta 1275 Selçuklular zamanında Pervane Bey Dariüşşifasında 20 kabirde ikişer ikişer yattığı rivayet olunan kırk kız kabirlerine bir yapma bebek koyarak çocukları olmayan kadınların çocukları olur. Başka yerlerden muhtelif nezirler, taşlar alınır ve sonra yerlerine konur. Gebelik esnasında çocuğun kız veya erkek olması için birtakım itikad ve tedbirler ve bunların alametleri vardır. Hep kız doğuran anneler çocuğun erkek olması için Döne ismini koyarlar. Hiç yaşamayan çocukların anneleri çocuklarına daha evvelden Yaşar gibi isimler korlar. Hep bunlar ruhi telkinlere birer misaldir. Bir kadının çocukları doğduktan sonra ölecek olursa diğer yeniden doğacaklar birçok yerlerde medfun azizlere satılır. Böylece Satılmış, Satı gibi isimler koyarlar.” (Ünver, 1939a: 1167)

Ünver, yazının devamında bu bahse nokta koyarak bu kez çeşitli halk inanışlarına yelken açmıştır. Mistik folklorun ekseninde nazarı ve nazardan kurtulma yollarını derlemek suretiyle okuyucuları ile paylaşan Ünver, günümüze ulaşmış veya ulaşamamış birçok uygulamayı da rivayet etmiştir:

“... Mistik tedaviler arasında nazarlık mühim bir mevki tutmuştur. Bu herhangi bir şekilde ve mahalde nazarı dikkati celbedecek bir şey koymak ve halkı maşallah dedirtecek çarelere başvurdurmakla mümkün olur. Şarkta nazara ve nazar değmeye, nazarın fena tesirlerine çok inanılır. Manevi tedaviler meyanında bunun birçok muskaları vardır. Türkmenler arasında kurdun her bir uzvu nazarlık olarak kullanılmıştır. En çok gözünü nazarı bozmak yani nazarı dikkati başka bir yere celb için başka bir yere çekmekten başka bir şey değildir. Her memlekette nazara karşı gelecek bazısı birbirine benzeyen birtakım usuller vardır. Nazara gelenlere muska verdikleri gibi kurşun da döktürürler. Tütsü yaparlar. Lakin çok garip ve diğer birçok adetler vardır. Nazarı değecekleri halk ekseriya tanır ve bunlar meş’um addedilir. Yalnız insanlara değil kitaplara, eşyaya ve evlere de nazar değer. Bunlar da muhtelif vasıtalarla korunmuştur.” (Ünver, 1939a: 1168)

Yazının içerik çeşitliliğini ve örnekleri yeterli bulamayan Ünver, bir bahis de cinler ve periler âlemine açmıştır. Bu bahiste Ünver, özellikle ruhi tedavilerin halk arasında yıllarca cinler ve periler aracılığı ile yapıldığını vurgulamış, bu uygulamaların günümüze kadar ulaştığını fakat eskisine nazaran önemini bir nebze yitirdiğini anlatmaya çalışmıştır. Ayrıca adaklara da değinen Ünver, en eski ilkel kavimlerden günümüze kadar ulaşan adak faktörünün cin ve peri âlemiyle bağlantısını şöyle açıklamıştır:

“...Cin ve perilerin tesirine karşı gelenler de ayrı bir zümre teşkil etmiştir. Bunlara Hüddamlı derler. Bunlar cinleri davet ederler, gelmezse tehdit ile getirir ve hastalarını tedavi ederler.” “...Korkudan husule gelen hastalıklarda tedavi hep ruhi vasıtalaradır. Muhtelif vesilelerle ruhi tedaviler esnasında yapılan nezirler (adaklar) pek mütenevvidir. Eski Mısırlılarda ve eski milletlerde bilhassa Eskülap sıhhat mebdelerinde nezirler pek çoktur.” (Ünver, 1939a: 1168)

Yazının nihayetinde Ünver, yirminci asırda yukarıda bahsi geçen tüm uygulamaların halen devam etmekte olduğunu, bazı inanış ve hüddamlı uygulamalarının önemi eskisi kadar olmadığını ifade etmiştir. İnsanların bu inanış ve uygulamalara her zaman muhtaç olduğunu, seyri yaşanan zamanın suretine göre değişiklikler gösterse de mistik folklorun her daim halk zihninde yer aldığının ve alacağının altını çizmiştir. Ayrıca Ünver, günümüzde dahi mistik folklorun çağın yeniliklerinden etkilenmek suretiyle kendini halk idrakinde muhafaza ettiğini vurgulayarak yazıyı neticelendirmiştir (Ünver, 1939a: 1168).

3.2.15. “Türk Mitolojisinde Büyük Bir Mevkii Olan Hippocrate”

Ünver’in *Türk Tıp Tarihi Arkivi* mecmuasında yayımlanan 9 sayfalık bu yazısı mitolojik izahları da konu edinen bir açıklamadır. Tüm dünyada tıp âlemiyle ilgili bahisleri ile bilinen Hipokrat, bu yazıda Ünver tarafından detaylıca ele alınmış Lokman Hekim’e benzerliğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca Hipokrat ile dünya efsanelerinde sıklıkla rastlanılan zümrüd-ü anka kuşunu birlikte ele alan Ünver, Hipokrat’ın yaşamını mitolojik unsurlarla beraber incelemiştir. Hipokrat farlı ve Hipokrat ile Zümrüd-ü anka kuşunun resimlerinin yer aldığı bu yazı aynı zamanda Ünver tarafından Fransızca tercümesi ile yayımlanmıştır.

Makalede Ünver, Hipokrati şu şekilde tanıtmıştır:

“Hippocrate (460 m.e.) İslam ve Türk âleminde hâlâ fikirleri ve sözleri yaşayan ve çok tebcil olunan bir şahsiyettir. Hipokrat’ı bütün tıp ve fikir âlemi tanır, o hiç bir zaman ilmi mevkiini kaybetmemiş, her asırda onun ortaya koyduğu doktrinleri payidar olmuştur. Hele XX. ci asırda Hipokrat’ı fikirleri itibariyle tekrar dirilmiş görüyoruz. Neo-Hippocratism bu asır tababetine şeref veren yeni bilgileri ortaya çıkarmaktadır.” (Ünver, 1939b: 17)

Hipokrat’ın kendisinden önce ve sonra yetişenlerin en büyüğü olarak nitelendiren Ünver, onu eski tıpta en mühim bilgileri veren ve sentez yapan şahsiyet olarak görmüştür. Eserlerinin önce Süryaniceye daha sonra ise Arapça ve Farsçaya devamında ise Türkçe ve farklı dillere çevrildiğini bildiren Ünver, Hipokrat ile Yunan filozofların tek tanrılı dinle ilgili bilgileri hürmetle karşıladıklarını açıklamıştır.

Hipokrat'ı İstanköy'de doğmuş Yunan bir hekim olarak ifade eden Ünver, *“folklor bu günkü ilim ve medeniyetin menşeyini teşkil etmesi dolayısıyla ilim adamlarının benimsedikleri büyük şahsiyetler de halk arasında çok ilahi ve bazen kutsi birer mevki almışlardır. İşte bunun zamanını tayin etmek mümkün değildir. Fakat buna rağmen İstanköy'de doğan bu Yunanlı hekimin halk arasında da yaşayan efsanelerinin belki hayatından belki de şöhretinden devam edip geldiğini iddia edebiliriz. Çünkü efsaneler tarihten daha doğru ve tahrifsiz olarak anane yoluyla bu güne kadar gelmiştir. Ve yine anane yoluyla daha çok asırlar yaşayacaktır.”* (Ünver, 1939b: 18) sözleriyle folklor âlemi ile Hipokrat arasında da bağ kurmuş ve efsanelerin ise tarihî bilgilerden daha doğru olduğunu iddia etmiştir. Yazının devamında mitolojik benzerlikleri de kaleme alan Ünver, mitolojik hadiselerde bazı karakterlerin isimleri farklı olsa da aynı karakter olduklarını vurgulamış Hipokrat'ın Eskülap ile birlikte Lokman Hekim'e benzerliğini cümlelerine eklemiştir (Ünver, 1939b: 17-18).

Hipokrat falının bir nüshasına makalesinde yer veren Ünver bu falı açıklamış devamında ise Hipokrat'ın zümrüd-ü anka kuşuyla tasvir edildiği bir resmi, ressam hüviyetinde inceleme çalışmıştır.

3.2.16. “Ressam Ali Rıza ve Memleketimizin Folkloru”

Süheyl Ünver bu makalesinde, kendisinden faziletli resim hocam ve ahlaklı üstadım diye bahsettiği Ressam Ali Rıza Bey'in defterlerinde mevcut olan ve halk biliminin inceleme alanı içinde bulunan hususları neşretmiştir. Ünver, Ressam Ali Rıza Bey'in resim sanatına ilave olarak folkloru ilgilendiren şeyleri de not aldığını ifade ederek Ali Rıza Bey'i ülkemizin folkloruna önem veren büyük bir üstat olarak tanıtmıştır. (Ünver, 1939c: 87)

Ünver, hocasının defterlerinde bulduğu bazı kısa menkıbeleri ve halk hekimliğini ilgilendirecek tedavi yöntemlerini şu şekilde aktarmıştır:

Hazreti Ali'nin dizini bir taşa dayamak suretiyle ok atmıştır ve o taş Söğüt'te Şeyh Edebalı'nın türbesinin karşısındaki bir mezarlıkta bulunmaktadır. Şeyh Edebalı ayrıca tıbbi folklor ile ilgilenmektedir. Gündüzbey'de Sıtma Dede olarak bilinen bir türbe mevcuttur ve halk sıtma hastalığına yakalanınca şifa bulmak amacıyla bu türbede yatarlar. (Ünver, 1939c: 88)

Ünver makalenin sonunda Ressam Ali Rıza Bey'in bu defterlerinden hareketle bu satırları yazdığını ifade ederek bu yazıyı folklor araştırmacılarına bıraktığını açıklamıştır. (Ünver, 1939c: 88)

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere Ünver'in resim hocası da folklorla ilgili duymaktadır. Ünver küçük yaşta tanıştığı folklor âlemi ile hocası aracılığıyla daha yakın bağ kurmuştur. Öyle ki Ünver, folklorla doğrudan katkı sağlamadığı yazılarında bile dolaylı olarak katkıda bulunmuş ve bunu folklor araştırmacılarına armağan etmiştir.

3.2.17. “Yılan Resmi ve Selçuk Tababeti”

Tarihte yaşamış pek çok medeniyet tarafından kullanılmış ve tıp ile ilişkilendirilmiş yılan ve yılan resmi Ünver'in de dikkatini çekmiş, onu bu hususta çeşitli çalışmalar yapmaya sevk etmiştir. Yılan ve asa sembolü ile ilgili farklı makaleler de yazan Ünver, bu makalesinde 50 asırlık bir mazide yılan ve yılanın tıpla ilişkilendirilmesine yönelik efsaneleri araştırmış ve bu efsanelerden yola çıkarak değerlendirmelerde bulunmuş, tarihî belgelerden rivayetle bu sembollerin hangi devletlerde kullanıldığını ortaya çıkarmaya çalışmış böylece halk bilimini yakından ilgilendirecek bir yaklaşım ile düşüncelerini cümleye dökmüştür.

Ünver'e göre insanlar yılanı ürkütücü bir varlık olarak görmüş ve onun zararlarından kurtulmak için bazı önlemlere başvurmak zorunda kalmışlardır. Hatta bazı milletler düşmanlarını yılan sembolize ederken yılan suretini kullanmışlardır (Ünver, 1939d: 14). Aynı bahiste Alangu, yılanın putperest bazı milletlerin yardım edici, saadet getiren bir hayvan olduğundan ve şifa verici özelliğine inanıldığından bahsetmektedir (Alangu, 2020: 547). Bu ifadeler karşılaştırıldığında Ünver'in asırlarca mitolojide ve halk efsanelerinde kendisine ürkütücü ya da şifa verici anlamlar yüklenen yılanı halk bilimsel açıdan inceleme konusu yaptığı ortaya çıkmaktadır. Mısır'da Teb şehrinin toteminin yılan olduğunu ifade eden Ünver, bu noktada “tıb” ve “Teb” isimlerinin etimolojik değerlendirmesini yapmış, tababet kelimesinin “Teb” isminin müştakları olarak Arapçaya geçtiğini ve bu sebeple yılanın tıp âlemine bir sembol olarak seçildiğini vurgulamıştır (Ünver, 1939d: 14). Ünver bu sembolün başka milletlerde de görüldüğüne dair örnekler de paylaşmıştır. Anadolu'da Etilere ait “İlluyankaş” denilen yılan ve onu öldüren ilahın kabartma resim olarak İstanbul Kadim Şark müzesinde bulunduğunu, Etilere ait yine aynı

hususta birçok efsanenin anlatıldığını ve devamında Yunanlıların tıp ilahı “Aesculape” ile bağdaştırılmış efsanelerin olduğunu da bildirmiştir (Ünver, 1939d: 14).

Yunanlıların “Aesculape” dedikleri tıp ilahına ait bir efsane makalede şu şekilde anlatılmıştır:

“...Aesculape mabedlerinde oraya maddi ve ruhi tedaviler için koşan hastaların bazıları; zehirleri alınmış yılanlara sokturuluyor, hastalar bu yilandan bir fenalık görmeyince Aesculap’ın sihirli tesirini görüyor musun? O en müthiş yılanlara bile hükmeder ve yılanların zehirlemesine mani olur, deniliyordu. Burada zehri alınan yılanlar böyle telkin tedavilerinde kullanılmıştır. İşte o mabedlerde taşa hakkedilen resimler ile de yılan alameti tababete mal edilmiş bir varlık olarak yaşatılmıştır. Müteaddit tiryakların terkibine yılan eti bile girmiş ve birçok hastalıklara ayrıca yılan eti tavsiyeleri de yapılmıştır.” (Ünver, 1939d: 14-15).

Bu rivayetlerin sadece Etiler ve Yunanlılarda bulunmadığını devamında Anadolu’da birçok devlet kuran Türklerde de mevcut olduğunu ifade eden Ünver, bu hususta Selçuklular’ın hemen her şehirde hastaneler yaptıklarını ve bu hastanelerin bazılarında yılan resminin bulunduğunu vurgulamıştır. Bu bahiste Ünver’in incelemelerine göre Çankırı ve Kastamonu’da Selçuklu mimarisi ile yapılmış hastanelerde yılan sembolü bulunmakta, Erzurum’da Selçuklulara ait bir minarede hilal ve kartal resmi yer almakta ve hemen bu resmin altında iki yılanın ise armanın muhafızları şeklinde tasvir edilmektedir (Ünver, 1939d: 16). Bu değerlendirmelere bir ek olarak Tabip Konyalı Ebubekir’in bir mersiyesinde ifade ettiğine göre yılan bir dönem Selçukluların arması bile olmuştur.³⁹

Yukarıdaki açıklamalardan hareketle daha önce çok kez ifade ettiğimiz gibi Ünver, tıp alanındaki bahislere sadece hekim gözüyle bakmamıştır. Ünver kendi alanı ile ilgili olsun ya da olmasın hemen her bahse ciddi bir araştırmacı methodologyyla yaklaşmış ve dil, tarih, edebiyat, halk bilimi gibi bilimlerle disiplinler arası bir bağ kurmuştur. Nitekim Ünver’e has bu yaklaşım tarzı onu, bahis her ne olursa olsun konunun arka planındaki

³⁹ bk. Uzluk, Dr. F. Nafiz. (1937). Türk Tıp Tarihi Arkivi, Numara: 6.

hikâyeye yönlendirmiştir. Bu makalesinde de aynı tarzı devam ettiren Ünver, bu mevzuya bir de etimolojik değerlendirmelerini içeren kısımlar eklemiştir.

Ünver, Kastamonu’da Selçuklu mimarisi ile yapılan bir darüşşifada yılan resmi bulunduğunu ve buranın kapısında *maristan* yazıldığını belirtmiştir. *Maristan* kelimesinin Türkçe karşılığı yılanlık anlamına gelmektedir. Buraya halk arasında yılanlı tekke bile dendiğini ifade eden Ünver; *maristan*, *bimaristan* gibi hastane kelimesinin karşılığı olarak kullanılan kelimelerin Selçuklularda yer aldığını aktarmış ve bu darüşşifaya ait bir efsaneyi paylaşmıştır (Ünver, 1939d: 16-17).

Efsaneye göre Abdülfettah isimli Bağdat’tan kırk dervişi ile Kastamonu’ya gelen bir şeyh o dönemin hekiminden bir yer ister. Hekim ise yılanlar ile dolu olan yeri gösterir. Devamında yılanlar gizlendikleri yerlerden çıkar. Bu yılanlar toplanarak dereye atılır ve orada taş olurlar. Azgın bir yılan gizlendiği yerden çıkmaz ve bulunduğu yerde taş olur. Dış duvarda mevcut olan kabartma yılanın da işte bu yılan olduğu rivayet edilir. Bu taş şifa kaynağı olarak görülür, sıtma hastaları gelip ondan biraz kazır, suya karıştırır içer ve şifa bulurlar. Ünver, bu efsaneden hareketle Selçuklulardan kalma birçok darüşşifada, kalede efsaneler ile dolu yılan resimlerinin olduğunu, halkın bu efsaneleri benimseyerek bir folklor ortaya çıkardıklarını ifade ederek Anadolu’da yılan konulu birçok efsanenin varlığından da bahseder. Anadolu’da yılanlı çermikler olduğunu, bu çermik sularına giren insanların hasta olan, ağrıyan kısımlarının yılanın sokması ile iyi olduğuna inanıldığını da cümlelerine eklemiştir. (Ünver, 1939d: 17).

Ünver, makalenin nihayetinde halk biliminde yılan ile ilgili görüşlerini şu şekilde açıklamıştır:

“...memleketimizde yılanla ait halen mevcut zengin bir folklor vardır. Bunlar kısmen toplanabilmiştir. Minyatürlerde ve tezyinatta yılanla çok tesadüf edilir. Türk mitolojisinde yılan, eskisi gibi devamlı ve mühim bir mevkii almıştır. Yılanla fenalık yapılmadıkça dokunulmamıştır. Fakat onlardan kaçılmıştır. Osmanlılar zamanında halk arasında yılan efsaneleri yine yaşamıştır. XIX asırda yılan tıbbi neşriyatta, Avrupa’da olduğunu gibi yeniden bir alamet mevkii almağa başlamıştır.” (Ünver, 1939d: 17-18).

3.2.18. “Türkiye’de Tıbbi Folklor”

Ahmet Süheyl Ünver’in Avrupa’da ve Türkiye’de tıbbi folklor ile ilgili bilgileri paylaştığı bu makale daha çok uluslararası kongrelerde sunulan tebliğlerin özeti mahiyetindedir. Tıp kongrelerinde ülkemiz adına sunulan tebliğlerin bibliyografyasını paylaşan Ünver, milletlerarası zeminde Türkiye’nin folklor ile ilgili çalışmalarını ve çalışmaların yankılarını ele almıştır. Türkçe ve Fransızca başlıklar halinde tıbbi folklorun ülkemizdeki muhteviyatının da Ünver tarafından ele alındığı makale ülkemizde folklorlara verilen değer, folklor enstitüleri hakkında bilgiler, çeşitli folklor dergileri ve yazınları ile ilgili bilgiler de içermektedir.

Ünver, yukarıda bahsedilen çalışmalar arasında Halkevleri ve İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsünün altını çizmiştir. Memleketimizde umumi folklor bilgileri, tıbbi folklor ve mistik folklor bilgilerinin çok önemli yer tuttuğunu ifade ederek özellikle Tıp Tarihi Enstitüsünün bu konuda ciddi çalışmalar yaptığını, folklorla alakalı neşriyatı özenle takip ettiklerini, Anadolu’da çalışan hekimlerin sahada folklor tetkiklerinde bulunmalarının tavsiye edildiğini ve bu konuda çalışanların az olmadığını vurgulamıştır. Tıp Tarihi Enstitüsünün folklor bağlamında elinde ciddi veriler, resimler olduğunu aktaran Ünver, bu bilgilerin ülkemizde folklor çalışması yapmak isteyenler için değerli malzemeler olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Ünver, Türk folklorunun Avrupa’da büyük bir ilgi ile takip edildiğini, ülkemiz adına sunulan tebliğlerin önemle karşılandığını ve bu sebeple Almanca ve Fransızca tercümeler ile neşredilen *Türk Tıp Tarihi Arkivi* adlı derginin içeriğine folklor ile ilgili hususların eklendiğini açıklayarak makalesine son vermiştir (Ünver, 1939e: 57-60).

3.2.19. “Telkinle Tedavi”

Folklorun inceleme alanında kendisine yer bulan olgulardan biri de büyü ve büyüklük işlemlerdir. Eski zamanlara nazaran daha az olsa da günümüzde hâlâ devam eden bu tür işlemler şehir merkezlerinden ziyade taşrada daha yaygın vaziyette bulunmaktadır. Ünver de *Telkinle Tedavi* adlı bu makalesinde halkın bazı zamanlarda müracaat ettikleri, büyüklük işlemleri ve dua ile tedavi esaslarını incelemiştir.

Ünver, bu tarz işlemlerin eski medeniyetlerde halkın çokça rağbet ettiği bir yöntem olduğundan bahsederek bunların esasen ruhi tedavilerde kullanıldığını, kendisine özgü

bir takım tekerlemeleri, duaları ve tılsımları, muskaları, efsunları ve formülleri olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca daha sonraki makalelerinde inceleyeceğimiz Eskülap mabetlerinde bu tarz tedavilerin olduğunu da cümlelerine ekleyen Ünver, günümüze gelene kadar birçok eski medeniyetin bu tarz işlemler ile tedavi yaptığını belirterek, İslam dininin bu tarz işlemleri hurafe olarak görüp bunun yerine güzel sözler ile telkin yapılmasının daha doğru olacağını vurgulamıştır. Ünver bu tarz tedavilerin kendi döneminde işe yaramadığını ve gelecekte de işe yaramayacağını belirterek bu tarz işlemler yerine insanların hekimlere yönlendirilmesi gerektiğini açıklamıştır (Ünver, 1940a: 125-126).

Yukarıda açıklamalar dikkatle incelendiğinde Ünver'in diğer folklor konularının aksine bu tarz konulara yaklaşımının hekimlik mesleği ile doğrudan ilişkili olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Fakat gözden kaçmaması ve dikkate alınması gereken bir nokta da Ünver'in bu tarz uygulamaların varlığından haberdar olması, incelemesi ve kaynaklarına yönelmesidir. Ünver, karşısına çıkan hiçbir hususu göz ardı etmeyerek derinlemesine incelemesi belki meraklı bir fitrata sahip olmasından kaynaklanabilir. Fakat konunun mahiyetinin folkloru uzanması ve Ünver'in folkloru olan ilgisi onu bu mecraya, bu tarz uygulamaları araştırmaya iten sebepler arasındadır.

3.2.20. “Türk Mitolojisinde Yaşayan Lokman Hekim ve Hipokrat”

Birçok makalesinde Lokman Hekim ve Hipokrat arasındaki benzerliklere ve efsanelere değinen Ünver, *İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi* mecmuasında yayımlanan bu yazısında da Lokman Hekim ve Hipokrat'ın tarihi ile alakalı bilgiler vermiş, hemen hemen aynı örnekler ile efsanelere değinmiş, Hipokrat falı ile alakalı bilgilerini aktarmıştır. Ayrıca tıp dünyasında ve halk arasında çok bilinen bu iki ismi mukayese eden Ünver, tanıtıcı bir yazı kaleme almıştır.

3.2.21. “Lokman Hekim”

Ünver, hakkında birçok efsane bulunan Lokman Hekim ile ilgili birçok makale ve eser yazmıştır. *Dirim* adlı tıp dergisinin birleşik sayısı olan 3-4. sayılarında ise kapak resmi olarak Ahmet Süheyl Ünver'in yaptığı Lokman Hekim minyatürü yayımlanmıştır. Ünver'in yaptığı minyatür ile ilgili dergi tarafından yapılan açıklama şu şekildedir:

“Artık hayatı efsanelerle karışık olarak her büyük ve eski hekime verilen Lokman Hekim ismi hakkında yeni bir iddia serdolunabilir. Lokman Hekim’e izafe olunan bu resmin kıymeti şimdiye kadar Lokmanı tasvir eden, şark ve garp kütüphanelerinde bir resmine tesadüf olunmamasından dolayı pek fazladır. Resmin Topkapı Sarayı’nda Hazine kütüphanesinde 1703 numarada kayıtlı Türkçe Falname eserinde, falı tafsilatı ile beraber bulunmuş ve Kalender isminde bir Türk ressamı tarafından yapılmıştır. Lokman Hekim burada bir kaplana binmiş, elinde bir kapla ve XVII. Ci asırdaki Türk kıyafetinde gösterilmiştir. Bu, şarkta eski bir efsaneye bağlıdır. Eti ilahlarında da bunu görüyoruz. Eski ilahlar kudret ifade eden vahşi hayvanlar üzerinde tersim edilmiştir. Ressam buna anane ile vakıftır. Ananenin halk arasında tarihten ne kadar kuvvetli olduğuna bu bir misaldir. Eski Mısır’da Hürmüz (Araplar İdris derler), Hint’te Danuvantari, İran’da Trita, Yunanlılarda Eskülap, İslam âleminde Lokman Hekim, Şimal Türklerinde Lokamo, birbirine izafe edilen efsaneleriyle, hep aynı şahsın muhtelif memleketlerde ayrı isimlerle anıldığını bize hatırlatmaktadır.

Lokman Hekim efsanesi, Aezope ile karıştırılmakta ve efsanelerinden bazıları İbni Sina’ya bile isnat olunmaktadır. Fakat ne de olsa yaşamış ve hakim bir insandır, çünkü şarkta yaşamamış bir insana efsane yapılmamıştır. Ancak ölümlerinden sonra hayatları efsaneleşmiştir. Lokman Hekim de bunlardan biridir. Kur’an-ı Kerim’de falı pek uğurlu olarak tavsif edilmiştir.

Resmin ebadı 35,5x49’dur. Büyük kıt’adadır. Türk minyatürüdür. Aslına mutabık bir kopyası Üniversitemizin Tıp Tarihi ve Güzel Sanatlar Akademisi Türk Minyatürü Profesörü Dr. A. Süheyl Ünver tarafından yapılmış⁴⁰ ve ondan küçültülerek mecmuamızın kapağına konmuştur.” (1941b: 1)

3.2.22. “Bir Şarap Efsanesi”

Vakit gazetesinde yayımlanan bu yazı Ünver’in doktor bir öğrencisinin mektubunda yer alan ve Ünver tarafından kayda alınan bir efsaneyi ele alır. Efsanenin bitiminde Türk

⁴⁰ Ek 17. Dirim dergisinde yayımlanan Ünver tarafından yapılmış minyatür çalışması.

edebiyatında önemli bir yere sahip olan ve halk biliminin inceleme alanında büyük önem arz eden efsane türü ile ilgili Ünver'in açıklamaları ve çıkarılması gereken bazı dersler yer almaktadır.

Antakya'da söylenen ve Ünver tarafından neşredilen efsane şu şekildedir:

“Nuh peygamber üzüüm veren asma yetiştirmek istedi. Fakat şeytan diktiği asmaları bağa gelerek kurutuyordu. Bir gün Nuh onu suçüstünde yakaladı. Şeytan, Nuh'a: ‘Bu bağlardan edeceğin kara beni de ortak yaparsan senin asmalarına karışmam’ dedi. Nuh da razı oldu. Şeytan; aslan, keçi, maymun ve domuz kanlarını karıştırarak asmaları suladı. Üzümler yetişti. Nuh kendi payına düşen üzüüm, pekmez, şıra ve pestil yaptı. Şeytan da kendi payı ile sirke ve şarap yaptı ve dedi ki: ‘Yaptığım şaraptan her kim bir miktar içerse aslan gibi kuvvetli olsun, iki miktar içen keçi inatlı, fazla içen maymun iştahlı, pek fazla içen domuz kinli ola.’” (Ünver, 1944: 2).

Efsaneyi bitirdikten sonra Ünver, efsanelerin asırlık tecrübeler nihayetinde oluştuğunu vurgulayarak yukarıda alıntılanan efsaneden çıkarılacak bazı dersleri sıralamıştır. Ünver'e göre efsane bir teşbih ve bir olayı örnekle izah etmektir. Bu efsanede ise Hazreti Nuh'un akli, şeytanın ise nefsi temsil ettiğini ifade eden Ünver, insanın akli ve nefsi ile mücadelesinin sembolize edildiğini, aklın daha doğru yoldan yürüdüğünü, nefsin ise insanı ibretlik durumlara sokabileceğini vurgulamıştır (Ünver, 1944: 2).

3.2.23. “Rahmetli Ressam Hüsnü Yusuf Bey'in Anadolu'da Folklor Tetkikleri Hakkında ve İshaklı Kasabası Türk Efsanesi-I”

Ünver makaleye başlarken Ressam Hüsnü Yusuf Bey'in kim olduğu ile ilgili bazı bilgileri ifade etmiştir. Ünver, Hüsnü Yusuf Bey'in 19. Yüzyılda yaşayan çok tanınmış bir ressam olmadığını, çalışmalarının sadece resim üzerinde kalmadığını, onun ressam kimliğinin yanı sıra ayrıca folklor ile ilgili bazı derlemeler yaptığını (Ünver, 1945a: 10) açıkladıktan sonra Ressam Hüsnü Yusuf Bey'in defterlerinden aldığı bilgiler ile İshaklı kasabasına ait bir şehir kuruluş efsanesini kaleme almıştır.

Efsaneye göre Ahmet Zemci Hazretleri ölmeden önce beni buraya defnedin diye bendesine buyurur. Bendesi efendim burası çok ıssız yerdir diye cevap verir. Ahmet Zemci ise İnşallah vakti geldiğinde burası cadde, kasaba olur diye keramet eder. Nitekim

Ahmet Zemci şehit olduktan veya eceliyle öldükten sonra onu tabuta koyup gömmek isterler. Düşmanlar bu durumu görünce tabuta zarar vermek isterler. Fakat Ahmet Zemci'nin ölüsü ile başka bir ölünün tabutu değiştirilir. Düşman ise tabutu ateşte yakar. Ahmet Zemci'nin tabutu saklanıp defnedildiğinden bu yere 'Saklı' ismi konur. Kasabaya "Saklı" denmesi İshaklı'nın halk dilinde "Saklı" şeklinde kısaltmasıdır (Ünver, 1945a: 11).

Ünver yukarıda Hüsnü Yusuf Bey'in ortaya çıkardığı efsaneyi incelemiş ve efsaneye mekân olan kasabanın tarihî gelişimi ve olayların doğruluk düzeyini açıklamaya çalışmıştır. Anadolu'nun her şehrinde böyle kuruluş efsanelerinin bulunduğunu ifade eden Ünver, bu tür öğelerin yurt folklorunda önemli bir yeri olduğunu ve kayıtsız kalınmamasını gerektiğini vurgulamıştır (Ünver, 1945a: 11). Ayrıca Hüsnü Yusuf Bey'in ismini de halk bilimi araştırmacılarına duyurmuş, yeni incelemelere kapı aralamıştır.

3.2.24. "Ressam Hüsnü Yusuf Bey'in Akşehir'de Tarih ve Folklor Tetkikleri-II"

Daha önceki makalesinde Ressam Hüsnü Yusuf Bey'in efsanesini inceleyerek Hüsnü Yusuf Bey'i halk bilim dünyasına tanıtan Ünver, bu makalesinde Ressam Hüsnü Yusuf Bey'in Anadolu seyahati sırasında Akşehir'de dikkatini çeken tarih ve folklor ile ilgili bilgileri, Folklor Postası okuyucuları ile paylaşmıştır.

Ünver makaleye başlarken Ressam Hüsnü Yusuf Bey'e ait bu çalışmaları, hocası Üsküdarlı Ressam Ali Rıza Bey'in koleksiyonundan bulduğunu açıklayarak tarih ve folklor ile ilgili bilgileri maddeler halinde sıralamıştır. Türbeler, yatırlar ve efsaneler ile ilgili bilgilerin mevcut olduğu makale daha çok mezar taşları ve üzerindeki ifadeleri muhteva eder. Yazının sonuç kısmında tarih ve folklor ile ilgili düşüncelerini paylaşan Ünver, Anadolu'nun hemen her yerinde Ressam Hüsnü Yusuf Bey'in bahsettiği efsaneleşmiş hikâyelerin bulunduğunu ve bunların folklor için çok kıymetli bilgiler olduğunu vurgulamıştır (Ünver, 1945b: 7-8).

3.2.25. “Ümid Dede Efsanesi”

Folklor Postası dergisinde daha önceki makalelerinde Ressam Hüsnü Yusuf Bey’den rivayetle bazı efsaneleri okuyucular ile paylaşan Ünver, bu makalede yine Hüsnü Yusuf Bey’in defterlerinde naklettiği bir efsaneyi daha aktarmıştır.

Efsaneye göre cuma günü balık tutmak için göle giden bir adam keramet sahibi olan Ümid (Ümmet) Dede’ye yolda rastlıyor. Ümmet Dede ona bugün cumadır ve bugün balık tutulmaz gūnahtır dese de adam ikna olmaz, Ümmet Dede gittikten sonra balık tutmaya gider. Zıpkın ile büyük bir balık tutsa da balık kaçar. Sonrasında hiçbir balık tutamayarak geri dönen adam Ümmet Dede ile karşılaşır. Ümmet Dede adama gel de şu sırtımı kaşı der. Adam sırtını açınca yaralar olduğunu görür. Bunun üzerine bunlar nedir diye sorar. Ümmet Dede “refikin ya ... “ ifadesini kullanır (Ünver, 1946a: 6).

Ünver, efsaneyi sadece aktarmakla kalmayıp ayrıca incelemiş ve çıkarılması gereken dersler üzerine de açıklamalarda bulunmuştur. Ünver, efsanenin balık tutmayı yasaklamadığını fakat cuma günü tutulan balığın bir arkadaşı yaralamakla, cinayetle eşdeğer bir iş olduğunu ifade etmiştir. Bu tür efsanelerin halkın bir nevi jandarması benzetmesini yapan Ünver, bunların bir halk terbiyesi olduğunu vurgulamıştır (Ünver, 1946a: 6).

3.2.26. “Folklor ve Telkin”

Kendi kalemiyle halk bilgisine bakışını açıkladığı bu makalede Ünver, dünyada mevcut olan bilgilerin en önemlisinin folklor olduğunu ifade ederek cümleye başlamıştır. İlim ve medeniyetin ilk kaynağının folklor olduğunu, eski milletlerin hayata tutunmalarını ve yaşama imkânlarını da folklordan aldıklarını vurgulamıştır (Ünver, 1946b: 9).

Ünver’e göre ilimler ikiye ayrılır. Bunlar “akli” ve “nakli” ilimlerdir. Bu iki ilimde de önemli olan şey iman ve inançtır. Tüm bu ilimlerin kaynağı olan folklorda da aynı inanç vardır. Fen ve ilim ile bulunan şeylerin özelliklerini anlayarak inanca varılmış olsa da folklorda aynı inanç devam etmiştir (Ünver, 1946b: 9).

Ayrıca Ünver, dünyada artık fen, ilim, sanat, edebiyat ayrılığı olmadığını ve beden ne kadar ruha ihtiyacı var ise ruhun da bir bedene ihtiyacı olduğu benzetmesi yaparak (Ünver, 1946b: 9) aslında her şeyin fen ile açıklanamayacağını ifade etmiştir.

3.2.27. “Hipokrat Ağacı”

Dönemin tıp dergilerinden biri olan *Dirim* dergisinde yayımlanan iki sayfalık bu makalesinde Ünver, daha önce *Türk Mitolojisinde Büyük Bir Mevkii Olan Hippocrate* makalesinde değindiği açıklamalarından yola çıkarak İstanköy’de bir ağacın altında oturarak hekimlik yaptığı rivayet edilen ve Hipokrat’a ait olduğu düşünülen Hipokrat ağacının hikâyesinin, ölçülerinin ve özelliklerinin yer aldığı bir makale ortaya koymuştur.

3.2.28. “Köksüz Çiçek ve Aşıрма An’ane”

Süheyl Ünver bu makalesi aslında bir eleştiridir. Batı kültürünün tesiri altında kalan halkın, batıdan köksüz bir şekilde aldığı birtakım adetleri tenkit eden Ünver, toplumun Avrupa’dan imrenerek aldığı bazı adetlerin aslında kötü, yanlış anlaşılmış ve Türk zevkini ortaya koymayan şeyler olduğunu vurgulamıştır (Ünver, 1949a: 10).

Farklı dergilerde de yayımlanan bu eleştiri genel itibarıyla kutlama ananelerinden olan çiçek gönderme usulü ile ilgilidir (Mesara vd., 2017: 217). Asırlar boyu Türk geleneklerinde (sünnet, düğün, nikah merasimlerinde) mevcut olan bu anlayışın Avrupa’dan alınan birtakım değerler ile kaynaşarak modernleşme adı altında bozulması Süheyl Ünver tarafından eleştiril bir bakışla kaleme alınmıştır.

Ünver, bizim kültürümüzde evlenme törenlerinde çiçek gönderme geleneğinin çok eskilere uzadığını fakat Batı tarzı sapsız, köksüz bir şekilde değil sapı, kökü ve saksısı ile birlikte gönderildiğini ifade ederek burada yetişen çiçeğin yuvayı, yeni açan çiçeklerin ise çocukları temsil ettiğini belirtir. Avrupa tarzı çiçek gönderme usulünün her ne kadar çiçekçiler tarafından tercih edilse de kültürel yapımıza ters olduğundan Ünver’in ifadesi ile iki yakaları bir araya gelmemiştir (Ünver, 1949a: 10).

Yukarıdaki bahisten anlaşılacağı üzere Ünver, toplumda meydana gelen bazı kültürel etkileşimleri de folklorik açıdan incelemiş hatta bununla ilgili doğrudan kendisi tarafından bir de inanç benimsenmiş olup yeni usullerin bizdeki ananelere uymadığını bir folklorcu titizliği ile açıklamaya çalışmıştır.

3.2.29. “Ayasofya Türk Efsaneleri Hakkında”

Halk biliminin birçok alanında çalışmalar, araştırma ve incelemeler yapan Ünver; Ayasofya Müzesi Müdürü Muzaffer Ramazanoğlu'na alt başlığı ile Ayasofya Camii'nin tarihi ile ilgili bilgiler vermiş, Ayasofya özelinde bazı efsaneleri derlemiş ve derlenen bu efsanelere ait hususları analiz ederek çeşitli açıklamalarda bulunmuştur.

Ayasofya'nın her ne kadar Bizans İmparatorluğu tarafından yapılmış olsa da Türk ve Müslüman halk tarafından benimsenişini ele alan Ünver'in Ayasofya ile ilgili ilk efsanesi, Ayasofya'nın tutmayan kubbesi ile ilgilidir.⁴¹ Efsaneler ile halkın bu camiyi müslümanlaştırmasına değinen Ünver; bir başka efsaneyi şöyle nakleder:

Bizans imparatoru Ayasofya'nın yıkılma tehlikesini önlemek amacıyla Fatih Sultan Mehmet'ten bir mimar talep eder, Ali Neccar adlı bir mimar oraya giderek gerekli onarımı yapar. Bu onarım sırasında minarenin temelini kurarak 200 basamaklık bir merdiven döşediğini Fatih Sultan Mehmet'e anlatan mimar: Padişahım İnşallah İstanbul sizin olacak, Ayasofya'yı cami yapacaksınız, mimar vazifesi bana düştü, fetih vazifesi sana düştü, der (Ünver, 1949b: 10).

Makalede Ayasofya ve Hazreti Hızır'ın bir arada bulundu bir başka efsane ise şöyle anlatılmaktadır:

Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethedip Ayasofya'yı cami yapınca Hızır Aleyhisselam içeri girer. Bakar ki Ayasofya kibleye dönük değildir. Sol tarafta ve arkada dört köşe terler direk denen ve üzeri bakırla kaplı direğe parmağını takarak Kabe'ye çevirir (Ünver, 1949b: 10).

Yukarıdaki efsanelere binaen Ünver'in açıklaması da dikkat çekicidir. Ünver, Anadolu'da uydurma efsanelerin olmadığını ve her efsanenin bir esası olduğu vurgulamıştır. Ünver'e göre Ayasofya'nın kibleye dönüş efsanesinde direkte bulunan delik Ayasofya daha Müslüman olmadan önce de vardır. Hatta Hristiyanlara göre bunun bir manası vardır ve ziyaret edilir. Fakat halk burada devreye girer, İstanbul Türk efsanesi bunu hemen müslümanlaştırır. Böylece Ayasofya bütünü değil her bir parçası Müslüman hale getirilir (Ünver, 1949b: 10).

⁴¹ Ayrıca bk. Ünver, Ahmet Süheyl. (1953b). “Ayasofya Efsanesi”. *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 46, 736

Ünver, makalenin buradan sonraki kısmına Ayasofya'nın on dokuz makamı ile ilgili son derece dikkat çeken ve halk bilimini yakından ilgilendiren efsanelerden bahsetmektedir. Sırasıyla bu makamlar ve bazı makamlara ait efsaneler ve inanışlar Ünver tarafından şu şekilde aktarılmıştır:

“1. Müselleme makamı: Üç bucak nam mahalde salihler namazlarını burada kılar.

2. Eyüb Sultan makamı: Eba Eyyüb burada namaz kılmıştır.

3. Halife Ömer makamı: Hicretin 97. Yılında muhasarada salihlerin Ayasofya'nın batı kısmında ve yeşil mihrap dibinde ibadet ettikleri yerdir.

4. Halife Haruni Reşid makamı: Ayasofya'nın Süleyman Peygamber kiblesinde, meyyitkapısı içinde olan bu yerde ibadet etmiştir.

5. Battagazi makamı: Ayasofya çanlığına çıkıp ibadet etmiştir. Burası makamı sayılır.

6. Şeyh Maksud makamı: Baba Çağfer ile İstanbul'a gelip Ayasofya'nın şarkında türbe kapısı iç tarafında, köşede ibadet etmiştir.

7. Süleyman Peygamber makamı: İlk Ayasofya'da kadim ibadetgahtır. Teheccüt ve işrak namazları kılınır.

8. İskender Zülkarneyn makamı

9. Hızır Aleyhisselam makamı: Bazı saf ve temiz Müslümanlar burada Hazreti Hızır ile karşılaşabilirlermiş.

10. Kırklar makamı: Bu makamda ibadet edenler kırklara karışılmış.

11. Havariyyun makamı

12. Ak Şemseddin makamı: Ziyaretgahtır.

13. Terler direk: Yaz kış terler. Alt kısmı bakır kaplıdır. Temelinde tılsım olduğu söylenir. Bu direk Vedud Sultan'ın yürekler yakıcı hararetinin devamında terlemiştir. Peygamberimizin tüküründen yapıldığı için terlediği inancı vardır. Baş ağrıyan kişi bu teri başına sürerse şifa bulur, yürek yarası çeken eğer teri yalarsa şifa bulur, sıtma olan kişi bakır kısmın altındaki tozu yalarsa şifa bulur gibi inançlar vardır.

14. *Büyük kapı efsanesi:* Hazreti Nuh'un gemisini tahtadan yaptığından dolayı ona hürmet olarak sefere çıkan kişi kapı önünde iki rekat namaz kılar ve ellerini tahtaya sürerek Fatiha suresini okursa seferden selametle döner inancı vardır.

15. *Ayasofya kuyusu:* Kalp çarpıntısı yaşayanlar üç cumartesi günü seher vaktinde gelip bu sudan içerse şifa bulur inancı vardır.

16. *Altun top inanışı:* Unutkanlığı olan kişi yedi sabah buranın altında sabah namazı kılsa ve her vakitte yedi adet siyah üzüm yerse şifa bulur inancı vardır. Ayrıca bir inanışa göre Ak Şemseddin'in oğlu burada şifa bulmuştur. Başka bir inanca göre burada edilen dua geri çevrilmez. Hamdi Çelebi Yusuf ve Züleyha mesnevisini Hazreti Hızır'ın tembihiyle burada Molla Camî'den tercüme etmiştir.

17. *Soğuk pencere makamı:* Burada 'bismillah' diyen mahrum kalmaz. Nice insan burada hafız olmuştur.

18. *Yediler makamı*

19. *İsa peygamber beşiği:* Hristiyan ahali zamanında burada çocuklarını vaftiz etmişlerdir. Hazreti İsa'nın burada doğduğuna dair inanış vardır.” (Ünver, 1949b: 10-12)

Tüm bu açıklamalar ve ortaya konan bu örnekler incelendiğinde Ünver'in halk bilimine katkısının sadece halk hekimliği alanında değil halk biliminin diğer alanları ile ilgili olduğu sonucu da ortaya çıkmaktadır. Nitekim efsaneler, inanışlar halk bilimi sınırları içinde incelenen hususlardır. Ünver'de bu tür folklor unsurlarına kayıtsız kalmamış, araştırmalar yapmış, duyduklarını not edip makaleler yazmıştır. Ayrıca Ünver yaptığı bu çalışmaları dönemin folklor dergilerinde neşretmesi de Ünver'in halk bilime sunduğu katkıyı desteklemektedir.

3.2.30. “Yağmur Taşı Hakkında”

Tarih içinde en ilkel buluşlardan biri olan ve tarihî devirlerin adlandırılmasında bile adı geçen taş, Ünver'in bu makalesinin hammaddesini oluşturur. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih* dergisinde yayımlanan bu makalesinde Ünver, Şaban Şifai'nin

Risale-i Şifaiyye fî Beyan-ı Envaî Ahcar adlı eserini tanıtmış ve bu vesile ile taşlar ve taş hakkındaki bazı inanışları kaleme almıştır.

Taşların şifalı yönlerini inceleyen Ünver; panzehir taşları, hayvani ve madeni taşlar hakkında Şaban Şifai'nin naklettiği bazı hususlara makalesinde yer vererek taş konusunda yazılmış birçok eseri de tanıtmaya çalışmıştır. Bu taşlar bahsinde dikkati çeken en önemli konu ise Ünver'in de adını zikrettiği “Yada Taşı”dır. Bu hususta Nisaburî, Tusî ve Tifaşî'nin rivayetleri ile Yada taşının özelliklerini sıralayan Ünver, bu taşla alakalı bazı inanışlara, efsanelere de yine aynı kişilerin rivayetleri ile makalesinde yer vermiştir.

3.2.31. “Beddua”

28 Ağustos 1952'de *Milliyet* gazetesinde yayımlanan bu yazısında Ünver, nasihatlerde bulunarak beddua etmenin kötülüklerini ifade etmiş, ahlaki değerlendirmelerde bulunmuştur. Ünver'in halk bilimci yönünden ziyade onun ahlaki hoşgörüsünün bir yansıması olan bu yazıda Ünver; bazı örneklerle beddua etmenin yanlış olduğunu açıklamış, tarihî karakterlerden temsiller vererek dürüst olmanın önemini vurgulamıştır.

3.2.32. “İstanbul Yatırları”

Türbe ve yatırlar ile alakalı birçok makale yazan Ünver; mezarları, camileri, medreseleri, çeşmeleri kısacası tüm tarihî eserleri incelemiş ve hepsiyle alakalı notlar almıştır.

Ünver, 3 Eylül 1952'de *Milliyet* gazetesinde yayımlanan bu yazısında ise İstanbul fethinin 500. Yıl dönümü münasebetiyle İstanbul'un fethi sırasında şehit olanlara ait mezarların halk tarafından yatır olarak bilindiğini belirterek bu kabirlerin bakımsızlığından şikayet etmektedir.

3.2.33. “Türk Evi”

Dikkatini çeken her konuyla ilgili araştırıp bilgi sahibi olmak isteyen ve konu hakkında bir şeyler yazmayı kendisine alışkanlık haline getiren Ünver, 16 Ekim 1952'de

Milliyet gazetesinde yazdığı bu makalesinde daha önce çok kez değindiği Türk evi bahsine girmiştir.

Türk düşünce yapısında evin önemi, konumu, şekli, bahçesi, eşyası kısacası evle alakalı birçok özelliği ele alan Ünver, bu çalışmasıyla halk biliminin halk mimarisi alanında da düşüncelerini ortaya koymuştur. Ünver, bu yazısında daha çok İstanbul mimarisi üzerinde durmuş ve geçmiş ile dönemini kıyaslayan bir yazı kaleme almıştır.

3.2.34. “Halk Hekimliği Nasıl Bugünkü Tababetin Menşei Teşkil Etti? Ve Bundan Çıkaracağımız Ders”

Ünver birçok makalesinde halk hekimliği ile ilgili olgulara bazen dolaylı olarak bazen doğrudan değinmiştir. Bu makalesinde ise Ünver halk hekimliğinin sınırlarını çizmiş, tanımını yapmış, doğrudan halk hekimliğinin esasları mevzusuna girmiştir.

Ünver, folklorun ve folklor içinde halk hekimliğinin çağlar öncesindeki varlığından emin olmak üzere halk hekimliğini tarih öncesi ve tarih sonrası olmak üzere iki döneme ayırmaktadır. Tarih öncesi dönemleri günümüzde bilinen adıyla halk hekimliği olduğunu ifade eden Ünver, tarih sonrası dönemleri ise Hippocrate (Hipokrat)’a kadar ve ondan sonra olacak bir şekilde yeniden ikiye ayrıldığını ifade eder. Yüzyıllardır tıbbın gelişerek modernleştiğini fakat dönemindeki kaidelerin esas menşei tıbbi folklor diğer adı ile halk hekimliğinin oluşturduğunu vurgular. Modern tıbbın, halk hekimliğinin tedavi yöntemlerini güncelleştirerek kullandığını vurgulayan Ünver, modern tıba alınmayan fakat halk hekimliğinde mevcut olan birçok yöntemin, halktan derlenmesi gereken pek çok bilginin var olduğunu savunmaktadır (Ünver, 1953a: 1).

Tıbbın geçmişinin ilkel milletlerden önceye, ilk insanlara kadar uzadığını belirten Ünver, ilk insanların tıp ile ilgili bilgileri zekalarını kullanarak bulduklarını ifade ederek günümüzde modern tıbbın bu kökten doğduğunu ve bu kök ile bağlarının kopmasına imkan olmayacağını belirtmektedir (Ünver, 1953a: 1-2).

Ünver, bu makalesinde daha önce milletlerarası tıp kongrelerinde aynı bahis ile beyanda bulunduğunu ve ülkemizin tıbbi folklor, halk hekimliği konusunda zengin bir dağarcığa sahip olduğunu yinelemiş ve halk hekimliğinin çeşitli ananeler ile geliştiğini belirterek bunları sevki, dinî, mistik ve ilmi devre olmak üzere dört devreye ayırmıştır. Bu dört devrenin haricinde insanların çeşitli taklit ve gözlemleri ile de halk hekimliğine

ulaştığını belirten Ünver, insanlık tarihinin başladığı günden itibaren bazı dinî hassasiyetlerle, hayvanların gözlenmesi yoluyla edinilen tecrübelerle ve bitkilerin incelenmesiyle bilgiye ulaşmış, halk hekimliğinin teşekkülü başlamıştır şeklinde görüşlerini paylaşmıştır. Ayrıca Mezopotamya uygarlıkları, Çinliler, Hintliler, İranlılar gibi bazı eski medeniyetlerin halk hekimliği ile meşgul olduklarını özellikle Mezopotamya uygarlıklarının gökyüzünü izlemleri ile mevsimsel bazı hastalıklar hakkında fikir sahibi olduklarını, bir takım tedavi yöntemleri geliştirdiklerini ve dinî nitelikli kişiler aracılığı ile hekimliği uyguladıklarını cümlelerine eklemiştir (Ünver, 1953a: 3).

Yukarıdaki açıklamaların sonunda zikredilen medeniyetlerin haricinde özellikle Mısırlıların halk hekimliği noktasında büyük bir bilgi birikimine sahip olduklarını öne süren Ünver, Mısırlıların papirüs adı verilen ve bitkilerin kullanımı ile elde edilen kâğıtlarda halk hekimliği ile ilgili birçok bilgiyi topladıklarını ifade ederek günümüzde modern tıbbın şaşırmayacağı ve varlığını hâlâ koruyan birçok halk hekimliği örneğinin, tedavi yönteminin, ilaçlar ile bilgilerin Mısırlılardaki varlığından bahsetmiştir. Bunların yanı sıra bazı milletlerde efsaneleşmiş halk hekimliği ile ilgili rivayetlerin bulunduğunu, Tıp Tanrısı düşüncesi olduğunu da vurgulamıştır (Ünver, 1953a: 4).

Ünver, Tıp Tanrısı inanişinin birçok millette görüldüğünü fakat bu konudaki en meşhur efsanelerin Yunanlılarda olduğunu, diğer medeniyetlerde farklı isimler ile bilinen fakat Yunanlıların Eskülap adını verdikleri mitolojik bir karakterin Tıp Tanrısı olarak bilindiğini belirtmiştir. Ünver'e göre Eskülap, zamanında Yunanlılar ile birlikte yaşamış ve devamında efsanelere konu olmuş bir hekimdir. Ünver, eski medeniyetlerde teşekkül eden halk hekimliğinin Yunanlılar ile ilmi bir netice kazandığına da cümlelerinde yer vererek tüm bu gelişmelerin artık modern sınırlarda incelenerek güncel seviyeye çıktığını ifade etmektedir (Ünver, 1953a: 4).

Ülkemizde de bu tür halk hekimliği geçmişinin mevcudiyetinden ve bu örneklerin sayılamayacak kadar çok olduğundan bahseden Ünver, memleketimizde halk hekimliği noktasında derlemelerin yüzde bir oranında bile olmadığını, halk hekimliği ile ilgili bilgilerin bir takım mahalli farklılar içerdiğini ifade ederek Anadolu'da ve Yunanlılarda efsaneleşmiş karakterlerin bazı örneklerini de makalesine eklemiştir. Bu örnekler arasında Lokman ve Eskülap'ın benzer niteliklerine değinen Ünver; Anadolu'da hemen

her yerde bilinen bir efsane olan Lokman hekimin ölümün çaresini bulması, Allah'ın bu hususa ruhsat vermeyişi efsanesini ve bilinen diğer bir efsane olarak Hazreti Süleyman'a ölümsüzlük suyu içirmek istenmesi, Hazreti Süleyman'ın bir karganın görüşünden etkilenecek suyu içmekten vazgeçmesi gibi efsanelere makalesinde yer vermiştir (Ünver, 1953a: 5-6).

Tıbbi folklorun önceki paragrafta açıklandığı gibi bir diğer doğuş kaynağının ölümden kurtulma düşüncesi olduğunu söyleyen Ünver, bu konuda yapılacak bir şeyin olmadığını ifade ederek ders çıkarılacak bazı ifadelerde bulunur. Kötü huyların terk edilerek mutluluk içinde ve mümkün olduğunca uzun yaşam temennisinin önce gelmesi gerektiğini vurgular (Ünver, 1953a: 6).

Ünver'e göre tıbbi folklorun doğuş kaynaklarından bir diğeri de inançlardır. Asırlar boyunca insanoğlu birçok şeye inanmış ve neticesinde kötü durumlardan kurtulmak için tüm bu inanmalar onu hekimliğe itmiştir. Kadınların tıbbi folklor ile ilgili inanmalarının bu noktada erkeklere oranla daha fazla olduğunu öne süren Ünver, bu tür inanmaları çocukluktan itibaren başladığını, ilerleyen yıllarda her ne kadar büyüse ve meslek sahibi olsa dahi bu inanmaların tesirinden kurtulamadığını ve bazı halk inançları geliştirdiğini de makalesine eklemiştir (Ünver, 1953a: 6).

Makalenin buradan sonraki kısımları tamamen Ünver'in nasihatleri ve telkinler ile ilgilidir. Ünver; insanoğlunun her zaman iyi ve güzel sözler ile kendini teskin etmesi gerektiğini, kötü düşünce, telkin ve inançların olumsuz sonuçlar doğuracağını ifade eder. Bir insanın iyi düşünce ve telkinler ile gerçekten iyi ve güzelin karşısına çıkacağını, bunun tam tersi kötü düşünce ve telkinlerin ise düşüncesi ile aynı doğrultuda karşısına çıkacağını örnekler ile anlatan Ünver; hekim sıfatı ile bu konuda yorumlar yapmış ve hastalarında yukarıda bahsettiği ve örneklendirdiği düşüncelerin, telkinlerin yine bahsettiği şekilde tezahür ettiğini cümleye dökmüştür (Ünver, 1953a: 7-9).

Tüm bu açıklamalardan hareketle Ünver'in halk hekimliğine verdiği kıymetin sadece hekimlik mesleği ile ilişkili olmadığı net bir sonuçtur. Bu sadece mesleği ile ilgili olsaydı Ünver, sadece doktorluk mesleğini doğrudan ilgilendiren sonuçlar ile ilgilenip hekimliğin halk arasında nasıl cereyan ettiği bahsine girmez ve halk hekimliğinin kaynaklarına yönelmezdi. Nitekim bu makalede başta ifade ettiğimiz gibi Ünver, halk hekimliğinin sınırlarına, çeşitlerine, devrelerine ve kaynaklarına yönelmiş; çeşitli

örnekler vererek cümlelerinin anlamını derinleştirmek istemiş; psikoloji biliminin sahasına girerek nasihatlerde bulunmuş; halk hekimliğinin bir yansıması olarak halk inançları ile ilgili çıkarımlarda bulunmuş ve folklorcu kimliğini gözler önüne sermiştir.

3.2.35. “Ayasofya Efsanesi”

Ahmet Süheyl Ünver, *Türk Folklor Araştırmaları* dergisinde daha önce detaylı bir şekilde yazdığı⁴² Ayasofya’ya ait bir efsaneyi dergi okuyucuları ile şöyle paylaşmıştır:

“Hızır Aleyhisselam birgün Ayasofya’nın bir türlü tutmayan ve daima yıkılan kubbesine bir çare bulduğunu abdal şekline girerek rahiplere: Ahir zaman peygamberinin tükürüğü olmadıkça bu kubbe tutmaz. Eğer onu zezem suyu ile karıştırıp kubbenin hamuruna katarsanız kubbe sabit olur, der ve kaybolur. Rakipler Mekkeye giderler. Peygamberimizin amcası Ebu Talib’i bulurlar. Bunun delaletiyle Peygamberimizin yanına girerek tükürüğünden isterler. Bir hokkaya tükürüğünden alırlar. 70 deveye Mekke toprağı, 70 deveye de zezem yükleyerek getirirler. Ayasofya’da terler direk yanında Mekke toprağıyla Mekke zezemini hamur ederler. Tükürüğü de karıştırarak kubbeyi tuttururlar. Fatih de bu azametli kubbenin Peygamberimizin tükürüğüyle kaim olmasından ortasına bir zincir ile teberrüken bir altın top asar ki içi 59 kile buğday almış. Hızır Aleyhisselam bunun altında ibadet edermiş, orayı kendine makam tutmuştur. O mahalde 40 sabah namaza devam edenin dünyadan ve ahiretten muradı ne ise hasıl olur.” (Ünver, 1953b: 736).

3.2.36. “Kadında Kısırlık Teşhis ve Tedavi Esasları”

Ünver bu yazısında aile kurumunun en küçük fertleri olan çocuklardan ve çocuğı olma sevinci yaşayan ya da yaşayamayan anne ve babalardan bahsederek özellikle anne ve baba adaylarının çocuk sahibi olma adına bazı inanışlarından, başvurdukları tedavilerden, tedavilerin yapılış şekilleri ve tedavi çeşitlerinden örnekler vermektedir.

⁴² bk. Ünver, Ahmet Süheyl. (1949b). “Ayasofya Türk Efsaneleri Hakkında”. *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 1, 9-13.

Bu bağlamda folklor bahsine kapı aralamak isteyen Ünver, konuya önce tarihî açıdan yaklaşmakta ve tıp tarihinin ihmal edildiğini öne sürmektedir. Ünver'e göre tıp tarihinin 2500 yıllık sürecinde ilmi 5000 yıllık sürecinde ise folklor geçmişi vardır. Tıbbın ve medeniyetin kaynağının halk biliminden geldiğini öne süren Ünver, folklor malzemelerine batıl inanç denmesine de karşı çıkmaktadır. Ayrıca psikoloji, sosyoloji ve tıp alanında folklorun ciddi önemi olduğunu vurgulamaktadır. Tarihî dönemler içinde folklorun bu katkısını ihmal edenleri ise ilmi olamamakla suçlamaktadır. Ünver, folklor konusunun en başta incelenmesi gerektiğinin altını çizerek kısırlık hakkında yazılmış kitaplarda folklorun unutulmasını da üzüntü ile karşılamaktadır (Ünver, 1958: 5).

Ünver, yukarıdaki açıklamalarından sonra İstanbul'da kısırlıkla ilgili yapılan maddi ve manevi tedavileri üstadımız diye nitelendirdiği Mehmet Halit Bayrı'nın *Halk Bilgisi Haberleri*⁴³ dergisindeki notlarından hareketle şu örnekleri vermektedir:

“Maddi tedbirler:

- Evde bir kazana su doldurulur. Bir miktar kül atılarak su kaynatılır. Su kaynarken kül iyice karıştırılır. Sonra kazan ateşten indirilir. Su durulunca ve tahammül edilecek derecede ılınunca çocuğu olmayan kadın ayakları dışarıda kalmak suretiyle kazanın içine oturtulur. Bu sırada kazandaki bir başkası tarafından kuru ve eskimiş bir sabunla durmadan köpürtülür. Kadın su soğuyuncaya kadar kazanın içinde kalır. (Behiç).

- Hamamda bel çektirilir. (M. Zeki).

- 3 gün sıra ile hamama gidilir. Hamamda sıcak ve dolu kurnaya oturtulur. (B)

- Doğuran bir kadının Plasentası⁴⁴ alınarak hemen hamama gidilir ve çocuğu olmayan kadın üstüne oturtulur. (Niyazi).

- Bezir yağı pamuğa sürülüp kullanılır. (M. Zeki).

- Arap saçından bir tutam çalınır. Bu bir tutam saç, kireç ve arsenikle karıştırılarak fındık büyüklüğünde yuvarlaklar yapıp kullanılır. (M. Zeki).

⁴³ bk. Bayrı, Mehmet Halit. (1940). “İstanbul'da doğum ve çocukla ilişkili adetler ve inanmalar”, *Halk Bilgisi Haberleri*, No:111

⁴⁴ Gebelik sırasında oluşan bir organ olmakla birlikte anne ile fetüs arasında hayati görevi bulunmaktadır.

- Bir çok günler hatta gebe kalıncaya kadar bir elma soyulur. Yarısını koca, yarısını da eşi yer. Güya bunlar çocukta buluşurlarmış.

Manevi çareler:

Yeri göğü tutan okumadır. Unutmamalı amma ocağını bulmalı tavsiyesi en başta gelir.

- Eyüp Sultan Türbesi'ne gidilir. Arzulu kadın, peygamberimizin ruhu için istediğimiz olsun diye 2 rekat namaz kılar ve her rekatta Fatiha ve İhlas surelerini okur. Namaz bitince dua eder, adaklar adanır. Bu da çok defa kurbandır. (Neriman). Kurban adağı başka yerlerde de vardır.

- Eyüp Sultan'da Çifte Gelinler Türbesi'ne gidilir. Toprak alınır. Bu toprağı esasen pembe kabza içinde hazır bulundurlar. Bu torbanın ağır tarafı gelin teliyle bağlıdır. Toprak türbedar tarafından bir sene müddetle verilir. Evde yüksek bir yerde saklanır. Yahut kadın yastığı altına kor. Bunun da adağı vardır. Kadın gebe kalır da doğurursa adağını yerine getirir ve toprağı da aldığı türbeye iade eder. İstenen şey eğer bir sene zarfında olmazsa ilk defa aldığı toprağı da bu türbeye iade eder ve yeniden alınır. Bu üç defa tekrerr eder. (N).

- Merkez Efendi kuyusundan taş alınır ve adak adanır. Taş evde yüksek bir yerde kibleye karşı saklanır. Ve kadının yastığı altına konulur. Maksat hasıl olduktan sonra adak yerine getirildiği gibi taş da kuyuya bırakılır. (Tahir).

- Zünbül Efendi Tekkesi'nden gül fidanı alınarak bahçeye dikilir, ihtimamla büyütülür ve tekkeye bir adak adanır. (T.)

- Zindan kapısından Baba Cafer Türbesi'nden mum alınır ve bu türbe karanlık olduğu için burada yatan zata mum götürülür. Bu suretle türbeler de ziyaret edilir ve adaklar da adanır. Doğuran kadınların çocukları, anneleri hangi türbeyi ziyaret etmişse oraya bağlı sayılır. Bazı aileler doğar doğmaz çocuğu yere koymadan o türbeye götürülür ve ondan sonra eve getirilir. Bağlı çocuklar hayatlarını bağlı oldukları türbede yatan veliye borçlu ve bu itibarla büyüdükten hatta delikanlılık çağına geldikten sonra bile

o türbeyi zaman zaman ziyaret etmek mecburiyeti altına girmiş telakki edilir. (Maide).” (Ünver, 1958: 5-7).

Yukarıda verilen tedaviler işe yaramadığında artık kadına kısır sıfatı takıldığını ifade eden Ünver, bu tür tedavi yöntemlerinin eleştirilmemesi gerektiğini çünkü bu yöntemlerin beş bin yıllık mazisi olduğunu vurgulayarak her ne kadar ilim ve fen düzeyinde mantığı olmasa da bu tedaviler aracılığıyla çoğu yuvanın yıkılmaktan kurtulduğunu ve birçok kişinin bu tedavilerin olumlu sonuçları ile karşılaştığını açıklamaktadır. Ayrıca bu tedavilerin halk nezdinde inanıldığını ve inanmanın lüzumlu olduğunu cümlelerine ekleyerek bu inancı veren kişilerin bahsedilen tedavilerden olumlu sonuçlar alan kişiler olduğunu ve bu inanmanın çocuk sahibi olmada ilk şartlardan biri olduğunu da açıklamaktadır. (Ünver, 1958: 7).

Folklorun önemi ile ilgili yukarıdaki açıklamaları dikkate alındığında Ünver’in halk bilimine katkıları net olarak görülmektedir.

Ünver, folkloru hiçbir zaman yok saymamıştır. Öyle ki modern tıbbın tarihî gelişim içinde folklor malzemeleri ile yoğrularak ilmi bir hale geldiğine inanmış ve çoğu makalesinde bundan bahsetmiştir. Özellikle tıbbi folklor ile ilgili birçok makale yazan Ünver’in amacı, tıbbın temeli oluşturan folklor malzemelerini ortaya çıkarmaktır. İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsünün kurucusu olan Ünver, folklor olmadan bir tıp tarihi yazmanın doğru netice vermeyeceğinden de emindir. Folklorun önemi ile ilgili yukarıdaki açıklamaları dikkate alındığında Ünver’in halk bilimine doğrudan katkıda bulunduğu netlik kazanmaktadır.

3.2.37. “Tarihimizde Kadınlarımızın Örtüsü”

Daha önceki makalelerinde halk biliminin; halk inançları, geçiş dönemleri, dinsel-büyüsel içerikli inançlar, halk edebiyatı gibi bölümleri ile ilgili yazılarını incelediğimiz Ünver, bu makalesinde ise giyim-kuşam-süs bahsine girmiştir.

Kadınların tarih içindeki giyinme tarzlarını ve örtülerini kaleme alan Ünver, sanatçılar tarafından her şeyin araştırılıp incelendiğini bu bahiste kadınların giyinme ve örtünme tarzlarının da araştırma konusu olduğunu ifade etmiştir (Ünver, 1961: 14). Bu doğrultuda Ünver de kadınların çağlar öncesinden günümüze kadar giyiniş tarzlarını

araştırmış ve yaşadığı dönemdeki kadınların giyinme tarzları ile ilgili bazı çıkarımlarda bulunmuştur.

3.2.38. “Türkiye’de Eski Ruh Sağlığı Üzerine Bir Deneme”

Ünver, *Türk Folklor Araştırmaları* dergisinde yayımlanan bu 4 sayfalık makalesinde Selçuklulardan Osmanlı’ya ve Türkiye’ye gelene kadarki tarihî süreç içinde hastane faaliyeti gösteren yerler hakkında bilgi vererek akıl hastalıklarının tedavisinin nerelerde yapıldığını ortaya koyan bir yazı kaleme almıştır.

Ünver, bu makalesinde akıl hastalıklarının tedavisinin yalnızca Darüşşifa, Bimarhane ve Tımarhane denilen yerlerde yapılmadığını bazı tekke ve zaviyelerde de akıl hastalarının tedavi edildiğini ifade etmiştir. Türkiye’de bu tekke ve zaviyelerin dışında köylerde, kasabalarda ve hatta şehirlerde de akıl hastalıklarının tıbbi folklor vasıtası ile tedavi edildiğini vurgulayan Ünver (Ünver, 1965: 3911-3913); konuyu biraz genişleterek, Evliya Çelebi’nin *Seyahatname* adlı eserinden, Katip Çelebi’nin *Cihannüma* adlı eserinden, atasözlerimizden, Hipokrat’tan, efsanelerden bahsetmiş ve neticesinde tüm bu ifadelerini eski geleneklere, folklora bağlamıştır.

Bazı tekkelerin özellikle ruhsal bozukluklara yönelik tedavilerde bulunduğunu cümlelerine ekleyen Ünver, Anadolu’da bu bağlamda birçok tekkenin varlığından bahsederek tekkelerin yanı sıra halkın inanç sisteminde türbelerin varlığına da değinmiştir (Ünver, 1965: 3913). Ünver, türbeler ile alakalı bazı örnekleri listeledikten sonra Burdur’un Onacak köyündeki bir türbe ve tekkeyi ele almış ve bu tekkede gerçekleşen bazı uygulamaları derlemiştir.

Onacak adının, onmak yani iyileştirmek, iyileşmek anlamlarına geldiğini bildiren Ünver, bu köydeki türbenin de Veli Dede adlı birine ait olduğunu ifade eder. Köyün sulak bir köy olmasının halk tarafından Veli Dede’nin bir kerameti olduğuna inanıldığını ifadelerine ekleyen Ünver, köyde mevcut olan bir de tekke olduğunu bildirerek (Ünver, 1965: 3913-3914) bu tekkeden derlediği bir uygulamaya makalesinde şu şekilde yer vermiştir.

“...ruhi veya akli bozuklukları olup da buraya getirilenlere yapılan başkadır. Bunlar Şeyhin yani bu tedavi yurdunun müdürünün gösterdiği lüzum üzerine en aşağı 40 gün kalacaktır. Bazı tekkelerde buna Erbain çıkarma derler.” (Ünver, 1965: 3914)

Bu tekkede tedavilerin gizli bir şekilde yapıldığını bu sebeple çok malumat toplanamadığını bildiren Ünver, Eskülap mabedinde de bu gizliliğin olduğunu ayrıca bu tekkede olduğu gibi Eskülap mabedinde de makamın olduğunu vurgulamıştır. Makalenin sonunda bu köyün varlığını bir sene önce öğrendiğini belirten Ünver, 21 Eylül 1965'te bu köye giderek gördüklerini, işittiklerini rapor haline getirdiğini ifade ederek (Ünver, 1965: 3914) makalesine son vermiştir.

3.2.39. “Türklerde ve Anadolu’da İkram”

Ünver bu makalesinde halk biliminin inceleme alanlarından bir başkası olan Beslenme-Mutfak-Kiler bahsine girmiş, Türklerin geçmiş zamanlarda gösterdiği misafirperverlikleri ve ikramın nasıl olduğunu izah etmiş, Anadolu’da günümüzde bu durumun nasıl devam ettiğini açıklayan bir yazı ortaya koymuştur.

Makalenin giriş kısmı Ünver’in folklor ve derlemeci yaklaşımını örneklendirmesi sebebiyle çok önemlidir. Bu bilgilere nasıl ulaştığının hikâyesi Ünver tarafından giriş kısmında şu şekilde anlatılmıştır:

“1965’in son ayında Konya’da idim. Kimi gördümse ‘buyurun, çay mı istersiniz, kahve mi?’ dediler. Cevap olarak: ‘Onlar için İstanbul’dan kaçtım. Kahve ve çay yok iken Konya’da Selçuklular, Karamanlılar ve Osmanlılar ilk asırlardan beri neler ikram ederlerdi? Onlardan isterim. Misafire bugün ikram babında Konya’nın eski bir hususiyetini ihya etmeniz ve onu sunmanız muvafık olur, garpta bu gibi şehir hususiyetlerini yaşatmaya gayret ederler’ dedim.” (Ünver, 1967: 4110).

Ünver, makalenin devamında şerbetler, tatlılar, yemekler gibi çeşitli yemeklerin ve içeceklerin tariflerini vermiş ve halk bilimine katkısını sunmuştur.

3.2.40. “Viyana’da Nasreddin Hoca”

Türk Folklor Araştırmaları dergisinde yayımlanan bu makalesinde Ünver, Türk edebiyatı dışında da Nasrettin Hoca’nın bilinen bir karakter olduğunu ve yabancı yazarların onun fıkralarından etkilendiklerini belirterek Viyana’daki Millî Kütüphaneye Joseph Hammer’in 24 adet Nasrettin Hoca fıkrası hediye ettiği ifade etmiş (Ünver, 1965: 5404) ve bu fıkraları not alarak dergideki yazısında yer vermiştir.

Nasrettin Hoca fıkralarının halk terbiyesinde önemli rolü olduğunu ifade eden Ünver; bu fıkralardan birçok ders çıkarıldığını, halk eğitiminde onun fıkralarının anlatıldığını vurgulayarak Nasrettin Hoca fıkralarının manaları aynı olmakla birlikte deyişlerinin farklı olduğunu ve hiçbirinin birbiriyle aynı olmadığına dikkat çekmektedir (Ünver, 1969: 5404).

Ünver'in notları arasına aldığı ve dergideki yazısında yer verdiği fıkralardan bir tanesi şöyledir:

“Nasreddin Hoca'yı bir gün nagah Kuzgunluk'ta hatim duasına davet etmişler. Hoca da adet-i kadimisi üzerine varmış. Andan 9 akçe vermişler eline. Hemen Hoca: 'Lütfedin bunu on edin, yoksa almam' diye aralarında ihtilafa varmışlar. Bu kavga esnasında hoca uyanmış. Bakmış elinde hiçbir şey yok. Hemen gözünü yumarak: 'Getirin bari dokuz olsun' demiş.” (Ünver, 1965: 5405)

3.2.41. “Çocuk Hastalıklarında Folklor – Batıl İnanç – İlk Tedavi.”

Meslektaş ve arkadaşı Niyazi Köymen'in kitabına yazdığı önsözde Ünver'in folklor bakışının nasıl olduğu ve folklor ile ilgili düşünceleri yer alır. Halk bilim araştırmacıları için dikkate alınması gereken bazı ifadeleri içeren önsöz, Ünver tarafından şu şekilde cümleye dökülmüştür:

“Folklor (Halk Bilgisi) konusu ile Tıp Tarihi kadar ilgilenirim. Zira Folklor, ilim ve medeniyetin menşeidir, bence bu çok önemlidir. Tarihî devremiz 6000 sene tahmin ediliyor. Hipokrat'a kadar 3500 sene Tıp Folkloru devresindedir. Hipokrat, tam 2500 sene önce tababeti ilmileştirmiştir ve bugünkü ilerlemeye ulaştırmıştır. Lakin halk bilgisi de bunun yanında 6000 senelik devrede değişmeyerek devam etmiştir. Bilhassa tıbbi noktadan bugünkü tababetimize katılmaya layık mühim maddi ve ruhi bilgiler ihtiva eder. Bence herkes bulundukları mahallin halk bilgilerini toplamalı ve sizin gibi neşir sahasına koymalıdır. Bunlar diğer milletlerin tıbbi folkloru ile mukayese edilmelidir. Şimdiye kadar yayınlarım esas tutularak yapılan mukayeseler mühim benzerliklerin olduğu sonucunu vermiştir. Hatta 1932'den beri, Milletlerarası Tıp Tarihi Kongreleri esas mevzuları arasına

girmiştir. 1935'te Madrid'de onuncu kongrelerinde memleketimiz tıbbi folkloru üzerine raportör idim. Aynı mealde 1938'de Yugoslavya'da aynı konuya dayanan müteaddit tebliğler yaptım. Diyeceğim şu ki siz de bu mühim konuyu ele almakla iyi etmişsiniz. Halkımız memleketimizin hekimsiz yerlerinde kendi kendine tababet yapar. Bütün dünyada da böyle. Ziyan vermez usullere göre yaparlar. Fakat münevver muhitler hekime başvurur. Bir taraftan folklorun hepimizi iyi telkinlerde bulunan mistik tarafı da vardır ve güzeldir. Bulduklarınızın çoğuna batıl dememeli de iptidai demeli. Bugün hangi itikat doğru veya yanlıştır tam hüküm vermek güçtür. Bunlar uzun izahlar ister, şifahen bazı misaller üzerinde konuşmak doğru olur. Sizi her veçhile tebrik eder ve bu yolda çalışmalarınızın devamını dilerim.” (Ünver, 1970a: 3).

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere Ünver, ilim ve medeniyetin kaynağı olarak folkloru görmektedir. Hatta herkese bulundukları mahalde folklor ile ilgili kaynaklar toplamasını ve bunları neşretmesini salık veren Ünver, bu bilgilerin farklı medeniyetler ile kıyaslanması gerektiğinin altını çizerek bu hususta kendi çalışmalarını da ifadelerine eklemiştir. Ünver bu bahiste halk hekimliğine de yer vermiş, halkın kendi tedavilerini tıbbi usullere göre yaptığını ve bunun tüm dünyada bu şekilde yapıldığını açıklamıştır. Ayrıca kitabın isminde mevcut olan “batıl” kelimesi için bir uyarıda bulunan Ünver, bunun yerine “iptida” kelimesinin kullanımın doğru olduğunu vurgulayarak folklor ile batılı birbirinden ayırmaya çalışmıştır (Ünver, 1970a: 3).

3.2.42. “XI Asırlık Mistik Folklor Açısından Tarihimizde Ruh Sağlığı Çalışmaları Hakkında”

Ünver, bu bildiride usul ve adetlerin, düşünce ve atasözlerinin, çeşitli ananelerin folklorun temelini inşa ettiğini ve folklorun ilim ve medeniyetin kaynağı olduğunu öne sürerek folklorun milattan önceye uzanan bir kaynağı olduğunu ve yaklaşık yirmi beş asırdır devam ettiğini vurgulamıştır (Ünver, 1974: 53).

Folklorun mistik, tıbbi ve sıhhi yanları olduğunu ve bunların halk arasında yüzyıllardır devam ettiğini ve devam edeceğini bildiren Ünver (Ünver, 1974: 53); bu bildiride daha çok mistik ve tıbbi folklor ile ilgili bahisler üzerinde durarak ruh sağlığı,

ruh sağılığı tedavi yöntemleri ve geçmişte yaşayan halk hekimlerinin bu tedavilerde yeri hakkında değerdendirmelerini sunmuştur.

Ünver, ruh sağılığı ve iyi telkin tedavilerinin milattan önce sekizinci asra kadar uzandığını ifade eder. Bu dönemde hemen her millette isimleri farklı olsa da tek bir tıp tanrısı olduğunu, Hellenistik dönemde “Aesculape (Eskülap)” adı ile bilinen tıp tanrısının ruhsal tedaviler için deneysel tedaviler yaptığını “Asklepios” denen tıp mabetlerinde bu tedavilerin sekiz asır boyunca devam ettiğini öne sürer. Eskülap’ın ailesinin de bu tedavilerde yeri olduğuna değinerek bu ailenin bir ocak sayıldığını açıklarak Anadolu’da da aynı şekilde çeşitli ocakların tedavi maksadıyla hastalarla ilgilendiğini ve bu ocakların Selçuklularda darüşşifaların kuruluşunda etkili olduğunu vurgular (Ünver, 1974: 54).

3.2.43. “Atasözleri Nedir?”

Ünver, *Hayat Tarih* mecmuasında yazdığı bu 2 sayfalık makale atasözlerinin nitelikleri ve kökeni ile alakalı bilgi vermektedir. Halkın anayasası (Ünver, 1970b: 93) olarak nitelendirdiği atasözleriyle ilgili pek çok makale yazan ve bu makalelerin çoğunda atasözlerinin mazisinin Sümerlere kadar uzadığını söyleyen Ünver, bu makalesinde de aynı konulara değinmektedir.

SONUÇ

Ahmet Süheyl Ünver, hayatı boyunca karşısına çıkan dikkate değer her şeyi incelemiş ve bu suretle halk biliminin birçok alanına ulaşarak her çalışmasında halk bilimi yelpazesine bir perde daha eklemiştir. Her ne kadar hekim olsa da halk biliminin pek çok alanında eser veren nadir çalışmacılardan biri olmuş ve araştırmalarıyla, derlemeleriyle halk bilimine birçok katkıda bulunmuştur. Bu doğrultuda Ünver'in katkıları doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki aşamada gerçekleşmektedir.

Doğrudan çalışmalarında Ünver, sıradan hekimler gibi sadece tetkik, teşhis, tedavi ve ilaç ikliminde bir hekim pozisyonunda kalmayıp pek çok alana yöneldiği gibi halk bilimine de yönelmiş; halk inanışları, halk hekimliği, mutfak, giyim-kuşam, bayram ve halk edebiyatı gibi birçok alanda derlemeler yapmıştır. Ünver, bu derlemelerin tamamına yakınına ise kendi not defterlerinde toplamış; makalelerinde ve eserlerinde bunları paylaşmıştır. Hatta bazı makalelerinde bunların daha çok toplanması gerektiğini ifade ederek halk bilimi araştırmacılarına da çağrıda bulunmuştur.

Ünver'in doğrudan katkıları da iki aşamada incelenebilir. Bunlar doğrudan gözlemleri ile ele alarak katkıda bulunması ve doğrudan inceleme yaparak dönemsel mukayeseler ile ortaya koyması şeklindedir. Ünver'in bu noktada katkıları daha çok gözlemlerini not almasıyla teşekkül etmektedir. Ünver, bunu birçok eserinde kendi ifadesiyle anlatmış ve şahit olduklarını not alarak eserini ya da makalesini meydana getirdiğini ifade etmiştir. Doğrudan katkılarının bir diğer yolunu ise Türk Tıp Tarihi Enstitüsünün kuruluşuyla bulmuştur. Bu enstitünün kurucusu olan Ünver, enstitünün kurulumuyla aslında halk bilimiyle arasındaki bağı kuvvetlendirmiş ve halk bilimini derinlemesine inceleyebilmek için eline çok büyük imkân geçmiştir. Nitekim bu sayede Ünver, anket çalışmaları yaparak tıbbi folkloru yani halk hekimliğini inceleyebilmiş, incelediklerini uygulayabilmiş ve bunlara makalelerinde yer vermiştir. Bunun yanı sıra doğrudan inceleme yaparak dönemsel mukayeseler ile ortaya koyduğu makale ve eserlerinde ise Ünver; daha çok tarihî bilgiler ile halkın çeşitli tecrübelerini araştırmış, bu tecrübeleri kendi ifadesiyle folklor düzleminde incelemiş, aradaki benzerlik, farklılık ve bağlantıları ortaya çıkarmaya çalışmıştır.

Ünver'in doğrudan katkıları genellikle halk hekimliği ve halk inançları alanında gerçekleşmiştir. Bazı makalelerinde doktor bazı makalelerinde araştırmacı bazı

makalelerinde ise derlemeci olarak gördüğümüz Ünver, özellikle tıbbi folklor bahsinde önemli bilgi birikimine ulaşmış ve bu bilgilere eserlerinde yer vererek halk bilimi atlasında kendisine yer bulmuştur.

Ünver, halk bilimine dolaylı katkılarını ise daha çok kendisi dışındaki folklor araştırmacılarının eserlerini araştırıp inceleyerek, bu çalışmalardan esinlenip makalelerinde yer vererek gerçekleştirmiştir. Bu doğrultuda *Türk Folklor Araştırmaları* dergisinde pek çok makalesi ile yer almış ve böylece folklorcu kimliğini tescillemiştir.

Ünver'in dolaylı katkılarının temelini ise tarihe duyduğu ilgi ve kütüphane seyahatleri oluşturmuştur. Bu bağlamda Ünver; tarihî evrakları incelemiş, yurt içi ve yurt dışında birçok kütüphaneyi gezerek bu kütüphanelerde araştırmalar yapmış, tarihî süreçte folklorun yeri ve önemi ile alakalı bilgiler sunmuştur.

Ünver; doktor, hattat, ressam, kültür tarihçisi ve aynı zamanda önemli bir halk bilimcidir. Özellikle Türk kültürü hakkında pek çok çalışma yaparak bu çalışmalarını halk bilimi ekseninde şekillendirmiş ve halk bilimiyle tarih disiplinlerini bir araya getirmeye gayret etmiştir.

Türk kültürü ve sanatı hakkında önemli bilgi birikimine sahip olan Ünver, Türk'e dair ne varsa öğrenmeye, araştırmaya, incelemeye ve kaydetmeye çalışarak elde ettiği tüm envanteri gelecek nesillere aktarmak için bir köprü olmuştur. Bu yönüyle incelendiğinde aynı zamanda Ünver, sanatın birçok dalında araştırmalar yapan ve eser veren ender çalışmacılar arasında yerini aldığı gözlemlenmektedir.

Sonuç olarak bu çalışmada ise ömrü boyunca hiç boş durmamış, araştırma ve incelemeleriyle kültür ve sanat adamı olmuş, yaşadığı dönemde halk bilimi araştırmacıları arasında yerini almış olan Ünver'in on üç eseri ve kırk üç makalesi halk bilimi açısından incelenmiştir. Takdir edilmelidir ki seksen sekiz yıllık bir ömre iki binden fazla eser, makale sığdıran Ünver'in tüm eserleri bu çalışmaya sığamayacaktır. Bu sebeple daha çok halk bilimi sahasında yaptığı çalışmalar detaylı bir şekilde incelenerek Ünver'in halk bilimci kimliği üzerinde durulmuştur. Tüm bu incelemelerin nihayetinde ulaşılan gerçek şudur ki Ünver, yaşadığı dönemde halk bilimine katkılarıyla ve günümüzde bizlere bıraktığı nadide eser ve makaleleriyle adı hiçbir zaman unutulmayacak bir halk bilimi âlimidir. Ruhu şad, mekânı cennet olsun.

KAYNAKÇA

- Alangu, T. (2020). *Türkiye Folkloru El Kitabı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Boratav, P. N. (1973). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Çağcıoğlu, İ., Alpay, A. H. (2021). “Türk Halk Kültüründe Hayatın Geçiş Dönemleri İle İlgili İnanış ve Uygulamalar”. Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu. (Eds.), *Halk İnanışları ve Uygulamaları*. (149-174) İçinde. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Dinç, M. (2019). “Halk Bilgisinin Beslenme ve Mutfak Kültürüne Dönük Temsilleri”. Mustafa Aça. (Ed.), *Halk Bilimi El Kitabı*. (287-314) İçinde. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Elçin, Ş. (2010). *Halk Edebiyatına Giriş*. İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Keskin, A. (2019). “Halk Bilgisinin Giyim-Kuşam ve Süslenmeye Dönük Temsilleri”. Mustafa Aça. (Ed.), *Halk Bilimi El Kitabı*. (315-344) İçinde. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Mesara, G., Kazancıgil, A., Sayar, A. G. (2017). *A. Süheyl Ünver Bibliyografyası*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Örnek, S. V. (1995). *Türk Halkbilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Öztürk, E. (2021). “Türk Halk Kültüründe Ölüm ve Ölüm İle İlgili İnanışlar”. Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu. (Eds.), *Halk İnanışları ve Uygulamaları*. (177-192) İçinde. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sakaoğlu, S. (1992). *Efsane Araştırmaları*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi.
- Sayar, A. G. (2021). *A. Süheyl Ünver Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri 1898-1986*. İstanbul: Ötüken
- (1988), *TDK Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu
- Unat, E. K. (1986). *Ord. Prof. Dr. Ahmet Süheyl Ünver (1898-1986)*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Ünver, A. S. (1933). “Türkiyede (Scille) Adasoğanı İlacı Tarihi Hakkında”. *Tedavi Seririyatı ve Laboratuvarı Mecmuası*, Sayı: 12, 193-196.

- Ünver, A. S. (1934). “İstanbul’un Bazı Acı ve Tatlı Sularının Halkça Maruf Şifa Hassaları Hakkında”. *İstanbul Belediye Mecmuası*, Sayı: 121-122, 89-94.
- Ünver, A. S. (1935). “Çocuk Doğmadan Evvel Cinsiyetinin Tayini”. *Yeni Türk*, Sayı: 34, 2189-2193.
- Ünver, A. S. (14 Temmuz 1935). “Kaplıcalar Hakkında Genel Bilgiler”. (14.07.1935) *Kurun gazetesi*, 8.
- Ünver, A. S. (11 Ekim 1935). “Onuncu Arsıulusal Tıp Tarihi Kongresinde Neler Konuşuldu?”. (11.10.1935) *Kurun gazetesi*, 3.
- Ünver, A. S. Nazım, İ. (1936a). “Amasya ve Civarında Lokman Hekim Efsanesi ve Bazı İtikatlar”. *Halk Bilgisi Haberleri*, Sayı: 52, 49-51.
- Ünver, A. S. (1936b). “Türkiye’de Tıbbi Folklor Üzerine Rapor”. *Halk Bilgisi Haberleri*, Sayı: 56, 113-135.
- Ünver, A. S. (30 Mart 1936). “İnsanlara Tenkiye ile Tedaviyi Öğreten Hayvan: Leylek”. *Akşam gazetesi*, 5.
- Ünver, A. S. (1937a). “Balkan Memleketlerimizin Tıbbi Folkloru”. *Halk Bilgisi Haberleri*, Sayı: 65, 113-114.
- Ünver, A. S. (1937b). “Türkiye’de Cilt Hastalıklarına Müteallik Halk Bilgi ve Tedavileri”. *Halk Bilgisi Haberleri*, Sayı: 74, 25-28.
- Ünver, A. S. (1938a). “İstanbul Halkının Ölüm Karşısındaki Duyguları”. *Yeni Türk*, Sayı: 68, 312-321.
- Ünver, A. S. (1938b). “Türk Tıp Tarihinde Veba Hastalığına Karşı Kına Tatbiki”. *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, Sayı: 7, 82-84.
- Ünver, A. S. (1938c). “X. Asırda Orta Asya’da Türk Folklorunu ve Tıp Tarihini Alakadar Edecek Bir Bakış”. *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, Sayı: 10, 58-67.
- Ünver, A. S. (1939a). “Türklerde Mistik Folklorun Esasları”. *İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, Sayı: 9, 1164-1169.
- Ünver, A. S. (1939b). “Türk Mitolojisinde Büyük Bir Mevkii Olan Hippocrate”. *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, Sayı: 13, 17-26.

- Ünver, A. S. (1939c). “Ressam Ali Rıza ve Memleketimizin Folkloru”. *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, Sayı: 14, 87-88.
- Ünver, A. S. (1939d). “Yılan Resmi ve Selçuk Tababeti”. *Dirim*, Sayı: 1, 14-18.
- Ünver, A. S. (1939e). “Türkiye’de Tıbbi Folklor”. *Ülkü*, Sayı: 79, 57-60.
- Ünver, A. S. (1940). “Telkinle Tedavi”. *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, Sayı: 15, 125-126.
- Ünver, A. S. (1941a). “Türk Mitolojisinde Yaşayan Lokman Hekim ve Hipokrat”. *İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, Sayı: 15, 1973-1979.
- Ünver, A. S. (1941b). “Lokman Hekim”. *Dirim*, Sayı: 3-4, 1.
- Ünver, A. S. (4 Temmuz 1944). “Bir Şarap Efsanesi”. *Vakit gazetesi*, 2.
- Ünver, A. S. (1945a). “Rahmetli Ressam Hüsnü Yusuf Bey’in Anadolu’da Folklor Tetkikleri Hakkında ve İshaklı Kasabası Türk Efsanesi-I”. *Folklor Postası*, Sayı: 9, 10-12.
- Ünver, A. S. (1945b). “Ressam Hüsnü Yusuf Bey’in Akşehir’de Tarih ve Folklor Tetkikleri-II”. *Folklor Postası*, Sayı: 10, 7-8.
- Ünver, A. S. (1946a). “Ümid Dede Efsanesi”. *Folklor Postası*, Sayı: 11, 6.
- Ünver, A. S. (1946b). “Folklor ve Telkin”. *Folklor Postası*, Sayı: 15, 9.
- Ünver, A. S. (1946c). *Tarihte Ebeler ve Doğum Tarihimiz*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları.
- Ünver, A.S., Ayberk, F. N. (1946d). *Türk Göz Hekimliği Tarihine Aid Notlar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü Yayınları.
- Ünver, A. S. (1946e). “Hipokrat Ağacı”. *Dirim*, Sayı: 1, 3-4.
- Ünver, A. S. (1947). *İstanbul Risaleleri Cilt II. Risale 9*. İstanbul: Varoğlu Matbaası.
- Ünver, A. S. (1949a). “Köksüz Çiçek ve Aşıрма An’ane”. *Şadırvan*, Sayı: 9, 10.
- Ünver, A. S. (1949b). “Ayasofya Türk Efsaneleri Hakkında”. *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 1, 9-13.
- Ünver, A. S. (1952a). “Yağmur Taşı Hakkında”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 77-84.

- Ünver, A. S. (28 Ağustos 1952). “Beddua”. *Milliyet*, 2.
- Ünver, A. S. (3 Eylül 1952). “İstanbul Yatırları”. (03.09.1952) *Milliyet*, 2.
- Ünver, A. S. (16 Ekim 1952). “Türk Evi”. (16.10.1952) *Milliyet*, 2.
- Ünver, A. S. (1952b). *Fatih Devri Yemekleri*. İstanbul: Kemal Matbaası.
- Ünver, A. S. (1953a). *Halk Hekimliği Nasıl Bugünkü Tababetin Menşeyini Teşkil Etti? Ve Bundan Çıkaracağımız Ders*. İstanbul: M. Sıralar Matbaası.
- Ünver, A. S. (1953b). “Ayasofya Efsanesi”. *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 46, 736.
- Ünver, A. S. (1953c). *Fatih Aşhanesi Tevzinamesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu ve Kanaat Matbaası.
- Ünver, A. S. (1958). “Folklorik ve Sosyal Bakımlardan Kısırlık Hakkında Bir Hasbıhal”. Tefvik Rıza Kazancıgil (Ed.), *Kadında Kısırlık Teşhis ve Tedavi Esasları*. (3-7) İçinde. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Ünver, A. S. (1961). “Tarihimizde Kadınlarımızın Örtüsü”. *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, Sayı: 228, 14.
- Ünver, A. S. (1964). *İstanbul Fethinden Sonra İlim ve Sanat*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Ünver, A. S. (1965). “Türkiye’de Eski Ruh Sağlığı Üzerine Bir Deneme”. *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 196, 3911-3914.
- Ünver, A. S. (1967). “Türklerde ve Anadolu’da İkram”. *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 214, 4110-4111.
- Ünver, A. S. (1968a). *Lokman Hekim*. İstanbul: Lokman Sağlık Yayınları.
- Ünver, A. S. (1968b). *Atasözleri, Halkın Anayasası Atasözlerimizin Altı Bin Senelik Mazisi Üzerine*. İzmir.
- Ünver, A. S. (1969). “Viyana’da Nasreddin Hoca”. *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı: 242, 5404-5405.
- Ünver, A. S. (1970a). “Önsöz”. (Niyazi Köymen). *Çocuk Hastalıklarında Folklor – Batıl İnanç – İlkel Tedavi*. (III) İçinde. İzmir: Karınca Matbaacılık.
- Ünver, A. S. (1970b). *Kırkambar*. Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi.

- Ünver, A. S. (1974). “XI Asırlık Mistik Folklor Açısından Tarihimizde Ruh Sağlığı Çalışmaları Hakkında”. *I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*, 53-55.
- Ünver, A. S. (1982). “Atasözleri Nedir?”. *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 1-4, 645-647.
- Ünver, A. S. (1997). *Bir Ramazan Binbir İstanbul*. (haz. İsmail Kara). İstanbul: Kitabevi.
- Ünver, A. S. (1999). *Geçmiş Yüzyıllarda Kıyafet Resimlerimiz. 3. Baskı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ünver, A. S. (2000). *Yahya Kemal'in Dünyası*. Ankara: Şehir Yayınları.
- Ünver, A. S. (2014). *Selçuk Tababeti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yalın, C. (1985). *Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in Bibliyografyası IV*. İstanbul: Güryay Matbaacılık.

EKLER

Ek 1. Ahmet Süheyl Ünver ((Sayar, A. G. (2021). *A. Süheyl Ünver Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri 1898-1986*. İstanbul: Ötüken))



Ek 2. Ünver'in 1898'de doğduğu Haseki'deki Konak (Sayar, A. G. (2021). *A. Süheyl Ünver Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri 1898-1986*. İstanbul: Ötüken)



Ek 3. Annesi Safiye Rukiye Hanım(Sayar, A. G. (2021). *A. Süheyl Ünver Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri 1898-1986*. İstanbul: Ötüken)



Ek 4. Askerî Tıbbiye Öğrencisi (1915) Ek 5. Gureba Hastanesinde Asistan (1922) (Sayar, A. G. (2021). *A. Süheyl Ünver Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri 1898-1986*. İstanbul: Ötüken)



Ek 6. Mekteb-i Tıbbiye’de (1919-1920) (Sayar, A. G. (2021). *A. Süheyl Ünver Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri 1898-1986*. İstanbul: Ötüken)



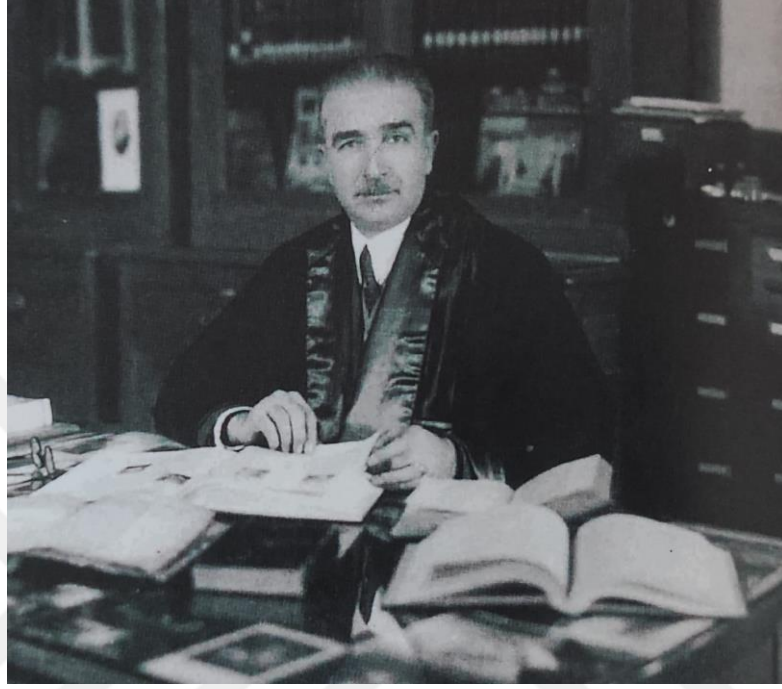
Ek. 7. Ord. Prof. Dr. Âkil Muhtar Özden ve Prof. Dr. Sedat Tavat ile Birlikte
(Sayar, A. G. (2021). *A. Süheyl Ünver Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri 1898-1986*.
İstanbul: Ötüken)



Ek 8. Ünver ve eşi Müzehher Hanım (Sayar, A. G. (2021). *A. Süheyl Ünver Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri 1898-1986*. İstanbul: Ötüken)



Ek 9. Tıp Tarihi Enstitüsü Direktörüken (1945) (Sayar, A. G. (2021). *A. Süheyl Ünver Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri 1898-1986*. İstanbul: Ötüken)



Ek 10. 1981 Ünver Ailesi (Sayar, A. G. (2021). *A. Süheyl Ünver Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri 1898-1986*. İstanbul: Ötüken)

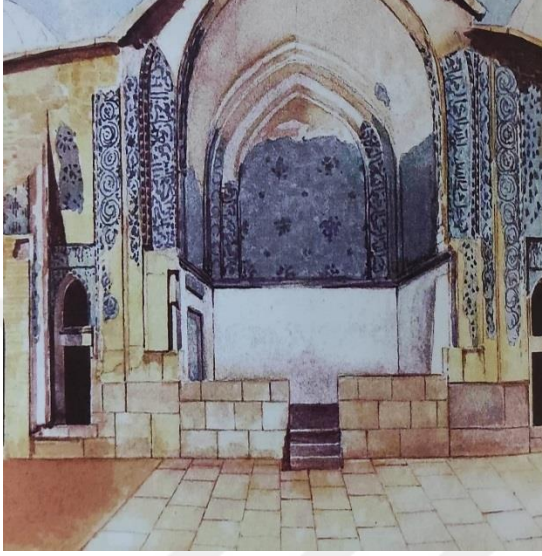


Ek 11. Konya Sırçalı Medrese (1960)

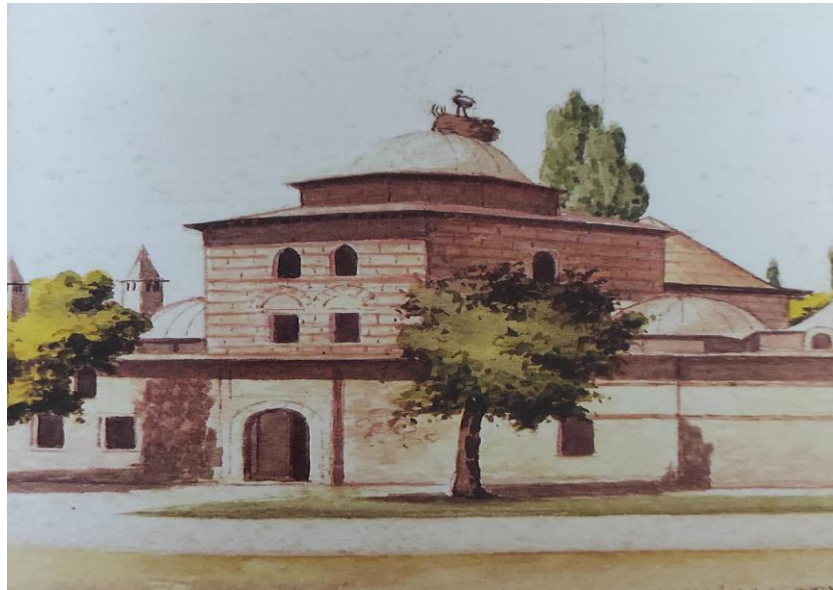
Ek 12. Bursa Ulu Cami meydanı (1964)

(Sayar, A. G. (2021). *A. Süheyl Ünver Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri 1898-1986*.

İstanbul: Ötüken)



Ek 13. Gebze’de Çoban Mustafa Paşa Kütüphanesi (Sayar, A. G. (2021). *A. Süheyl Ünver Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri 1898-1986*. İstanbul: Ötüken)



Ek 14. *Bir Ramazan Binbir İstanbul* adlı eserinden: Ortaoyunu ve Kavuklu Hamdi (Ünver, A. S. (1997). *Bir Ramazan Binbir İstanbul*.(haz. İsmail Kara). İstanbul: Kitabevi.)



Ek 15. *Bir Ramazan Binbir İstanbul* adlı eserinden: Kahvehanede Meddah Aşkî (Ünver, A. S. (1997). *Bir Ramazan Binbir İstanbul*.(haz. İsmail Kara). İstanbul: Kitabevi.)



Ek 16. *Bir Ramazan Binbir İstanbul* adlı eserinden: Karagöz Oyunu (Ünver, A. S. (1997). *Bir Ramazan Binbir İstanbul*.(haz. İsmail Kara). İstanbul: Kitabevi.)



Ek 17. *Dirim* dergisinde yayımlanan Ünver tarafından yapılmış minyatür çalışması. (Ünver, A. S. (1941b). “Lokman Hekim”. *Dirim*, Sayı: 3-4, 1.)



ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Buşra UÇAR
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	